

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ»

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΟ ΜΑΝΑΤΖΜΕΝΤ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ:

Λάμπρος Π. Μπαμπαλιούτας

ΘΕΜΑ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ:

“Η Ελληνική δημόσια διοίκηση και οι σύγχρονες προκλήσεις για μεταρρύθμιση του δημόσιου τομέα εν όψει της Προγραμματικής Περιόδου 2021-2027 στο πλαίσιο εφαρμογής της πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την οικονομική και κοινωνική συνοχή”

Ουρανία Κυριακού Α.Μ. 7121Μ024

Αθήνα, Μάρτιος 2023

Περιεχόμενα

Περίληψη	5
Κεφάλαιο 1ο	
Εισαγωγή	8
Κεφάλαιο 2ο	
Η Πορεία της Ελληνικής Δημόσιας Διοίκησης στο χρόνο	10
1. Ιστορική αναδρομή – διοίκηση και παθογένειες.....	10
2. Δεδομένα και προτεινόμενες λύσεις διαχρονικά από εμπειρογνώμονες....	10
2.1. “Μέθοδοι επιλογής και εκπαιδύσεως του προσωπικού της διοικήσεως” (Έκθεση Γ. Μαραγκόπουλου 1950).....	10
2.2. “Η πλημμελής λειτουργία της διοικήσεως και η ανάγκη αναδιοργανώσεως αυτής” (Έκθεση Κ. Βαρβαρέσσου 1952).....	11
2.3. “Έκθεσις αφορώσα την διοικητικήν αναδιάρθρωσιν εν Ελλάδι” (Έκθεση G. Langrod 1964).....	12
2.4. “Ο κυβερνητικός μηχανισμός και η αναδιοργάνωση της γραφειοκρατίας” (Έκθεση Willson 1966).....	13
2.5. “Όψεις της Διοικητικής Αλλαγής στην Ελλάδα” (Έκθεση Δ. Αργυριάδη 1970).....	14
2.6. Η Έκθεση για την “Ποιότητα στη Δημοσία Διοίκηση”.....	14
2.7. Έκθεση ΟΟΣΑ.....	14
3. Παθογένειες της ελληνικής δημόσιας διοίκησης.....	16
3.1. Αποτύπωση διαχρονικών προβλημάτων.....	16
3.2. Απουσία στρατηγικής μεταρρυθμίσεων.....	17
3.3. Γραφειοκρατία.....	18
3.4. Κομματοκρατία - στελέχωση δημοσίων υπηρεσιών.....	19
3.5. Κυβερνητική ασυνέχεια – ομάδες συμφερόντων.....	20
3.6. Πολυνομία-κακονομία.....	22
4. Κριτική αποτίμηση.....	24
Κεφάλαιο 3ο	
Ευρωπαϊκή Ένωση και πολιτική συνοχής	27
1. Ιστορική αναδρομή – νομοθεσία.....	27
2. Αναγκαιότητα άσκησης περιφερειακής πολιτικής.....	29
3. Κατηγορίες επιπέδου περιφερειών.....	32

4. Διαμόρφωση.....	33
5. Ταμεία που υποστηρίζουν τις δράσεις της περιφερειακής πολιτικής	35
6. Στόχοι πολιτικής και στήριξη από τα Ταμεία	36
7. Εταιρική σχέση και συνεργασία μεταξύ των επιπέδων διοίκησης	39
8. Πόροι για την οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή	43
Κεφάλαιο 4ο	
Περιφερειακή ανάπτυξη στην Ελλάδα	45
1. Παράγοντες που επηρεάζουν-δημιουργούν το περιφερειακό πρόβλημα ...	45
2. Οργάνωση της διοίκησης στην Ελλάδα σε περιφερειακό και δημοτικό επίπεδο	46
3. Νομοθετικό πλαίσιο των ΟΤΑ α' και β' βαθμού.....	47
3.1. Σύνταγμα.....	47
3.2. Νομοθεσία.....	48
4. Περιφερειακά Προγράμματα του Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης (ΚΠΣ) 1989-93.....	52
5. Περιφερειακά Προγράμματα του ΚΠΣ 1994-1999.....	53
6. Περιφερειακά Προγράμματα του ΚΠΣ 2000-2006.....	54
7. Περιφερειακά Προγράμματα του ΕΣΠΑ I 2007-2013	55
8. Περιφερειακά Προγράμματα του ΕΣΠΑ II 2014-2020.....	59
9. Κριτική αποτίμηση των περιφερειακών προγραμμάτων.....	62
Κεφάλαιο 5ο	
Η Ελληνική δημόσια διοίκηση και οι μεταρρυθμίσεις στις περιόδους της κρίσης και της πανδημίας	65
1. Εισαγωγή	65
2. Δημόσια διοίκηση και σημαντικές μεταρρυθμίσεις.....	67
2.1. Απογραφή δημοσίων υπαλλήλων	67
2.2. Ενιαία Αρχή Πληρωμών	69
2.3. Ηλεκτρονική αξιολόγηση δημοσίων υπαλλήλων	71
2.4. Πλατφόρμα για το εμβόλιο κατά του COVID-19 και Μητρώο.....	73
2.5. Εξ' αποστάσεως εργασία – τηλεργασία	74
2.6. Ψηφιακή Πύλη gov.gr	76
2.7. Κριτική αποτίμηση	76
Κεφάλαιο 6ο	
Η Ελληνική δημόσια διοίκηση και οι προκλήσεις για μεταρρυθμίσεις στην περίοδο μετά την πανδημία έως σήμερα.....	79

1. Εισαγωγή	79
2. Περιφερειακά Προγράμματα του ΕΣΠΑ ΙΙΙ 2021-2027	79
2.1. Οικονομικά Χαρακτηριστικά.....	80
2.2. Βασικά Χαρακτηριστικά του ΕΣΠΑ 2021-2027	80
2.3. Κύριες αλλαγές ως προς το προηγούμενο ΕΣΠΑ 2014-2020	81
2.4. Πρόγραμμα ΕΣΠΑ 2021-2027.....	81
2.5. Βασικές αρχές της τρέχουσας Προγραμματικής Περιόδου 2021-2027.....	83
2.6. Στόχοι για την τρέχουσα Προγραμματική Περίοδο	87
2.7. Υλοποίηση στόχων προγράμματος	149
3. Δημόσια διοίκηση και προκλήσεις για μεταρρυθμίσεις.....	150
3.1. Εισαγωγή	150
3.2. Συνέχιση της τηλεργασίας, ορισμός θεσμικού πλαισίου και διαδικασίες	150
3.3. Ενδυνάμωση με συνεχή εμπλουτισμό της Ενιαίας Ψηφιακής Πύλης της Δημόσιας Διοίκησης	153
3.4. Ηλεκτρονική διακίνηση δημοσίων εγγράφων	154
3.5. Προκλήσεις της δημόσιας διοίκησης	155
4. Κριτική αποτίμηση	159
Κεφάλαιο 7ο	
Συμπεράσματα	161
Βιβλιογραφία.....	164

Περίληψη

Η δημόσια διοίκηση, η δομή και η λειτουργία της καθώς και οι ανακύπτουσες παθογένειές της αποτελούν ζητήματα τα οποία έχουν απασχολήσει διαχρονικά τις ελληνικές κυβερνήσεις. Παράλληλα, αποτελούν θέμα προς συζήτηση και έρευνα για την ακαδημαϊκή κοινότητα αλλά και για τους κυβερνώντες, οι οποίοι για μισό περίπου αιώνα προσπαθούν να αποτυπώσουν τα προβλήματα που υπάρχουν, να αναλύσουν τα υφιστάμενα δεδομένα και να διατυπώσουν προτάσεις για την επίλυσή τους.

Πάγιος στόχος αλλά και αποτέλεσμα της εν λόγω έρευνας, είναι η συνεχής προσπάθεια για βελτίωση της δημόσιας διοίκησης μέσω μεταρρυθμιστικών πολιτικών αλλά και μέσω της καλύτερης νομοθέτησης. Ρόλο εξαιρετικής σπουδαιότητας προς την κατεύθυνση αυτή διαδραματίζει η Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία χρησιμοποιώντας ως εργαλεία της την κοινή πολιτική για πολιτική, κοινωνική και περιφερειακή συνοχή στοχεύει μεταξύ άλλων στη μείωση των ανισοτήτων εντός αλλά και μεταξύ των κρατών – μελών και στην προώθηση της εύρυθμης λειτουργίας του κρατικών μηχανισμού.

Στην παρούσα διπλωματική εργασία, επιχειρείται αρχικά η αποτύπωση όλων των προβλημάτων και παθογενειών που αντιμετωπίζει η ελληνική δημόσια διοίκηση ανά τα έτη. Μέσα από την περιγραφή των εργαλείων που παρέχει η Ευρωπαϊκή Ένωση στα κράτη – μέλη προς υλοποίηση της πολιτικής συνοχής, περιγράφονται αναλυτικά τα μέσα που έχει στα χέρια της η ελληνική δημόσια διοίκηση προς το σκοπό αυτό καθώς και ο βαθμός αποτελεσματικότητάς τους.

Στο πλαίσιο αυτό και λαμβάνοντας υπόψη τις προκλήσεις που θέτουν τόσο ο ψηφιακός μετασχηματισμός και η αξιοποίηση των σύγχρονων ηλεκτρονικών μέσων, όσο και η κρίση και τα νέα δεδομένα που έθεσε η τελευταία πανδημία, η εν λόγω εργασία προσπαθεί να αποτυπώσει όλες τις νέες εξελίξεις που καλείται να ακολουθήσει η ελληνική δημόσια διοίκηση αλλά και όλες τις μεταρρυθμιστικές προσπάθειες που έγιναν ή βρίσκονται ακόμη σε εξέλιξη προς το σκοπό αυτό.

Η ανάλυση, τέλος, των τελευταίων πολιτικών που έχει αναπτύξει η Ευρωπαϊκή Ένωση σε συνδυασμό με την εμπειρία που έχει αποκομίσει η ελληνική δημόσια διοίκηση αλλά και τις επερχόμενες προκλήσεις συμβάλλουν στην εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων, τα οποία και ολοκληρώνουν την παρούσα εργασία.

Summary

The public administration, its structure and operation as well as its emerging pathologies are issues that have been of concern to Greek governments throughout the ages. At the same time, they are a subject for discussion and research for the academic community and for the governmental authorities, who for almost half a century have been trying to describe the problems that exist, to analyse the existing data and to formulate proposals for their solution.

A constant aim and result of this research is the continuous effort to improve public administration through reform policies and better legislation. The European Union plays an extremely important role in this direction, using the common policy on political, social and regional cohesion as a tool to reduce inequalities within and between Member States and to promote the proper functioning of the state apparatus.

In the present essay, an initial attempt is made to describe all the problems and pathologies that the Greek public administration has faced over the years. Through the description of the tools provided by the European Union to the Member States for the implementation of cohesion policy, the instruments available to the Greek public administration for this purpose and the degree of their effectiveness are described in detail.

In this context and taking into account the challenges posed by both the digital transformation and the use of modern electronic media, as well as the crisis and the new data set by the latest pandemic, this essay tries to describe all the new developments that the Greek public administration is called upon to follow and all the reform efforts that have been made or are still in progress to this end.

Finally, the analysis of the latest policies developed by the European Union, combined with the experience gained by the Greek public administration and the upcoming challenges, contribute to draw useful conclusions, which conclude this essay.

Κεφάλαιο 1ο Εισαγωγή

Η δημόσια διοίκηση είναι ένα πεδίο το οποίο απασχολεί διαχρονικά επιστήμονες και όσους εμπλέκονται με αυτή. Μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο και ήδη από τη δεκαετία του 1950 έγινε προσπάθεια από καθηγητές-επιτροπές για τον εντοπισμό και την ανάλυση των προβλημάτων που παρουσιάζει η δημόσια διοίκηση ανά τα έτη, καθώς και στη διατύπωση προτάσεων για την επίλυσή τους μέσω εκθέσεων εμπειρογνομώνων. Δέκα εξ αυτών ήταν οι πιο σημαντικές εκθέσεις εμπειρογνομώνων για την ελληνική δημόσια διοίκηση κατά την μεταπολεμική περίοδο. Ακολούθησε η έκθεση το 2011 του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) σχετικά με τις μεταρρυθμίσεις που έπρεπε να γίνουν στο δημόσιο τομέα, η οποία δεν είχε μεγάλη απόκλιση από τις ανωτέρω εκθέσεις παρόλο που χρονικά είχαν μεγάλη απόσταση.

Η δημόσια διοίκηση τις τελευταίες δεκαετίες παρά τις πρωτοβουλίες που ανέλαβε και τα βήματα που έκανε δεν κατάφερε να παρακολουθήσει την εξέλιξη των αναγκών και απαιτήσεων της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας. Όλες οι προσπάθειες που έχουν γίνει, είναι αποτελέσματα εξωτερικών πολιτικών ή εκτάκτων συνθηκών στις οποίες έπρεπε να προσαρμοστεί αναγκαστικά.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση από τη στιγμή που δημιουργήθηκε, έχει ως στόχο την λείανση των ανισοτήτων μέσω της πολιτικής συνοχής και της αλληλεγγύης για τη στήριξη όλων των κρατών μελών. Μέσα στις δεκαετίες που διανύθηκαν τα κράτη της Ευρώπης είχαν ως όραμα όχι μόνο τις ελεύθερες συναλλαγές και τη διακίνηση των πολιτών αλλά την Ενωμένη Ευρώπη.

Οι ανισότητες μεταξύ των κρατών μελών είναι ένα γεγονός που δημιουργεί πολλά προβλήματα για το όραμα της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Είναι μονόδρομος η προσπάθεια ομοιομορφίας μεταξύ των κρατών μελών προκειμένου να ασκεί και να επηρεάζει τις παγκόσμιες πολιτικές εξελίξεις μέσω των πολιτικών της.

Παρ' όλες τις προσπάθειες για πολιτική και περιφερειακή συνοχή, η Ευρωπαϊκή Ένωση συνεχίζει να αντιμετωπίζει προβλήματα στις οικονομικές της δραστηριότητες εξαιτίας της ανομοιογένειας μεταξύ των κρατών μελών σε όλα τα επίπεδα.

Προτεραιότητα μέσω των πολιτικών της είναι η συνοχή σε κοινωνικό, οικονομικό και εδαφικό επίπεδο και η προσπάθεια αυτή γίνεται μέσω των ενισχύσεων των κρατών μελών με κονδύλια.

Με την εφαρμογή κοινής περιφερειακής πολιτικής στόχος της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι ο συντονισμός των εθνικών και των κοινών πολιτικών μέσω χρηματοδότησης, ώστε οι περιφέρειες με τα μεγαλύτερα προβλήματα να μπορούν να βελτιώσουν τη θέση τους εντός και εκτός της χώρας τους.

Η θέσπιση των τομεακών και περιφερειακών προγραμμάτων, με προγραμματισμό δράσεων σε εθνικό και τοπικό επίπεδο ήταν η αρχή για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση πολιτικών για την μείωση των ανισοτήτων μεταξύ των περιφερειών και την προσπάθεια ενοποίησης των κρατών μελών σε όλα τα επίπεδα.

Η Ελλάδα έχει ως στόχο τα επόμενα χρόνια την συστηματική αύξηση της παραγωγικότητας, της ανταγωνιστικότητας αλλά και την ολοκληρωτική μετάβαση της δημόσιας διοίκησης στην ψηφιακή παροχή υπηρεσιών και διαδικασιών.

Το γεγονός ότι τα εν λόγω προγράμματα συνεχίζουν να εφαρμόζονται σε όλα τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης δείχνει την προσπάθεια αλλά και την προσήλωση στον στόχο της ανάπτυξης των κρατών μελών και την ενίσχυση των λιγότερο αναπτυγμένων περιφερειών.

Κεφάλαιο 2ο Η Πορεία της Ελληνικής Δημόσιας Διοίκησης στο χρόνο

1. Ιστορική αναδρομή – διοίκηση και παθογένειες

Η δημόσια διοίκηση απασχολούσε και συνεχίζει να απασχολεί την πολιτική, καθώς αποτελεί ένα θέμα μεγάλης σημασίας για το πολιτικό σύστημα. Στο πέρασμα των χρόνων πραγματοποιήθηκαν μεταρρυθμίσεις για τη βελτίωση της απόδοσης των υπηρεσιών του δημοσίου και της καλύτερης συνεργασίας μεταξύ τους, ωστόσο συγκεκριμένες παθογένειες αποτέλεσαν τροχοπέδη για την ολοκλήρωση κάθε μεταρρυθμιστικής προσπάθειας. Όσο το κράτος και οι συνθήκες άλλαζαν, οι ειδικοί αποτύπωναν τα δεδομένα της εποχής καταγράφοντας τις παθογένειες και καταλήγοντας σε προτάσεις-μεταρρυθμίσεις για καλύτερη δημόσια διοίκηση.

2. Δεδομένα και προτεινόμενες λύσεις διαχρονικά από εμπειρογνώμονες

2.1. “Μέθοδοι επιλογής και εκπαίδευσης του προσωπικού της διοικήσεως” (Έκθεση Γ. Μαραγκόπουλου 1950)

Ο Μαραγκόπουλος επισημαίνει ότι με τα σωστά εργαλεία μπορεί να πετύχει μια διοικητική μεταρρύθμιση και πιο συγκεκριμένα να υπάρχει ένα σωστό σύστημα που να επιλέγει αλλά και να εκπαιδεύει δημοσίους υπαλλήλους. Θεωρεί μάλιστα ότι είναι πρόβλημα προσώπων και εάν δεν τεθούν συγκεκριμένοι κανόνες δεν μπορεί να γίνει καμία βελτίωση που να κρατήσει σε οργανωτικό επίπεδο.

Οι δυο βασικές διαπιστώσεις στην έκθεση του Μαραγκόπουλου ήταν η απουσία ενός ορθολογικού συστήματος επιλογής του προσωπικού των δημοσίων υπηρεσιών και η απουσία συστήματος επαγγελματικής εκπαίδευσης, μετεκπαίδευσης και επιμόρφωσης των στελεχών της διοίκησης με αποτέλεσμα τη χαμηλή στάθμη της ποιότητας του προσωπικού και άρα της αποτελεσματικότητας των δημοσίων υπηρεσιών στη χώρα.

Στην εν λόγω έκθεση κατέληγε στη διατύπωση συγκεκριμένων προτάσεων για τη λήψη μέτρων βελτίωσης του συστήματος επιλογής και εκπαίδευσης του

προσωπικού στα οποία, μεταξύ άλλων, περιλάμβανε την υιοθέτηση του διαγωνισμού ως βασικής μεθόδου αξιολογιακής, κατά τεκμήριο, επιλογής των δημοσίων υπαλλήλων, ούτως ώστε να ξεπεραστεί οριστικά το πελατειακό σύστημα ευνοιοκρατικού διορισμού των στελεχών στο δημόσιο¹.

2.2. “Η πλημμελής λειτουργία της διοικήσεως και η ανάγκη αναδιοργανώσεως αυτής” (Έκθεση Κ. Βαρβαρέσσου 1952)

Στην εν λόγω έκθεση ο Βαρβαρέσσος έθεσε το ζήτημα της διοικητικής υποδομής στις πραγματικές του διαστάσεις, καθώς δεν μπορούσε να υπάρξει αναπτυξιακή πορεία εφόσον ο διοικητικός μηχανισμός αδυνατούσε να λειτουργήσει στοιχειωδώς, όπως στο να εισπράξει φόρους οι οποίοι ήταν απαραίτητοι για μια οργανωμένη κοινωνία και εκτιμούσε ότι όλα τα μέτρα και τα προγράμματα οικονομικής ανάπτυξης ματαιώθηκαν λόγω αδυναμίας αποτελεσματικής εφαρμογής τους. Κατέληγε ότι τίποτα δεν θα μπορούσε να βελτιωθεί στα οικονομικά της χώρας αν δεν αντιμετωπιζόταν το πρόβλημα της πλημμελούς λειτουργίας της διοικητικής μηχανής.

Τα προβλήματα που δημιουργούσαν τις παθογένειες στον διοικητικό μηχανισμό του κράτους ήταν μεταξύ άλλων η ανισοκατανομή του προσωπικού με συγκέντρωση σε υπηρεσίες του κέντρου και υποστελέχωση σε άλλες, η πτώση του ηθικού, η αδιαφορία, η χαμηλή απόδοση και οι ακόμα χαμηλότερες αποδοχές των στελεχών της διοίκησης, ως αποτέλεσμα του νεποτισμού και της ευνοιοκρατίας, που χαρακτήριζαν το πελατειακό σύστημα της στελέχωσης των δημοσίων υπηρεσιών επιπλέον η γραφειοκρατική νοοτροπία και ο νομικισμός λειτούργησαν ως πλασματικό υποκατάστατο και υπονόμηση στην πράξη της αρχής της νομιμότητας στη δράση των δημοσίων υπηρεσιών.

Πρότεινε άμεσες μεταρρυθμίσεις οι οποίες θα έπρεπε να είναι ριζικές και καινοτόμες με την άμεση απομάκρυνση εκείνων που συνέβαλαν στην κακή διοικητική κατάσταση όπως ανώτερα στελέχη, την απόλυση περιττών ή χωρίς τα αναγκαία προσόντα υπαλλήλων και την επαναφορά της πειθαρχίας, την

¹Μακρυδημήτρης Α., Μιχαλόπουλος Ν., Εκθέσεις Εμπειρογνομώνων για τη Δημόσια Διοίκηση 1950-1998, εκδ. Παπαζήσης, Αθήνα, 2000, σ. 34.

αξιοκρατία στους διορισμούς και τις προαγωγές με την καθιέρωση διαγωνισμών ως τη μόνη μέθοδο για προσλήψεις.

Για την επιτυχία όλων των ανωτέρω, απαραίτητη προϋπόθεση ήταν για τον Βαρβαρέσσο ο περιορισμός της ανάμειξης των πολιτικών στο έργο αυτό, η επιστράτευση ανθρώπων με κύρος για την αναδιοργάνωση της δημόσιας διοίκησης με τη σύσταση μιας Διαρκούς Επιτροπής Εμπειρογνομόνων και η ύπαρξη μιας υπερκομματικής μεθοδολογίας και φιλοσοφίας στο ζήτημα της αναδιοργάνωσης της διοικητικής μηχανής.

2.3. “Έκθεσις αφορώσα την διοικητικήν αναδιάρθρωσιν εν Ελλάδι” (Έκθεση G. Langrod 1964)

Η έκθεση του Langrod η οποία θεωρείται ίσως η πιο διάσημη από τις εκθέσεις των εμπειρογνομόνων μεταπολεμικά, συντάχθηκε προκειμένου να καθορισθούν οι διοικητικές μεταρρυθμίσεις οι οποίες έπρεπε να γίνουν, δεδομένου ότι η χώρα είχε μπει σε ευρωπαϊκή τροχιά λόγω της συμφωνίας της ένωσής της με την τότε Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ).

Ο συντάκτης της συγκεκριμένης έκθεσης θεώρησε ότι η χώρα έπρεπε, προκειμένου να εισέλθει στην ΕΟΚ, να αποκτήσει τον κατάλληλο διοικητικό εξοπλισμό και συγκεκριμένα να δώσει απόλυτη προτεραιότητα στη διοικητική μεταρρύθμιση.²

Στο πρώτο μέρος αναλύονται οι παράγοντες που καθόριζαν την ανάπτυξη της χώρας και είχαν προκαλέσει την διοικητική κατάσταση στην οποία είχε περιέλθει, και τονίζονται κάποια από τα διαρθρωτικά προβλήματα που είχαν παρουσιαστεί, όπως η αντίθεση μεταξύ του νομικο-θεσμικού εποικοδομήματος με την επικρατούσα κοινωνικο-πολιτική πραγματικότητα, μια αντίθεση που όχι μόνο δεν εμπόδισε τη λειτουργία του πελατειακού συστήματος, την αναξιοκρατία και τις κομματικές ή προσωπικές εξαρτήσεις αλλά επιπλέον εξέθρεψε μια διαρκή σχεδόν δυσπιστία έναντι πάσης εξουσίας. Η διοικητική μηχανή ήταν δύσκαμπτη, περίπλοκη και κατά μία έννοια γύριζε την πλάτη της στον λαό. Επίσης η διοίκηση παρουσίαζε ένα μωσαϊκό οργάνων ανεπαρκώς συντονισμένων και απομονωμένων το ένα από το άλλο. Αναφέρεται ακόμη στον υπέρμετρο διοικητικό

²Μακρυδημήτρης Α., Μιχαλόπουλος Ν., ‘Έκθέσεις’ όπ.π., σ. 36.

συγκεντρωτισμό των αποφάσεων και των αρμοδιοτήτων που είχε οδηγήσει σε μια δύσμορφη υδροκέφαλη συγκρότηση του δημοσίου χώρου με ένα υπερμέγεθες κέντρο και αδύναμα και ατροφικά άκρα.³

Το δεύτερο μέρος της έκθεσης αναφέρονται οι προτάσεις για την αναδιοργάνωση του προσωπικού των δημοσίων υπηρεσιών. Τονίζεται μεταξύ άλλων η αποφυγή της εφαρμογής προτύπων άλλων χωρών χωρίς προσαρμογή στα ελληνικά δεδομένα ακόμα και εάν αυτά λειτουργούν άψογα σε κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο σε αυτές τις χώρες. Η χώρα οφείλει να προχωρήσει σε προτεραιοποίηση βελτιώσεων και διορθώσεων με στόχο την αναδιοργάνωση του δημοσιοϋπαλληλικού σώματος.

2.4. "Ο κυβερνητικός μηχανισμός και η αναδιοργάνωση της γραφειοκρατίας" (Έκθεση Willson 1966)

Η έκθεση εστίαζε στη συνολική λειτουργία του μηχανισμού του κράτους και κατά πόσο ήταν αποτελεσματικός. Αποτύπωνε την μη ύπαρξη συντονισμού, σχεδιασμού και εφαρμογής των πολιτικών, την απουσία συνεργασίας και δεσμών μεταξύ των φορέων τη λειτουργία των κυβερνητικών φορέων ως μεμονωμένα αντιμαχόμενα "όχυρά" ενώ ο ρόλος του πρωθυπουργού δεν ήταν εποπτικός και συντονιστικός αλλά αναλωνόταν στις διακυβερνητικές τριβές και διαπλοκές.

Ο Willson πρότεινε την απεμπλοκή του πρωθυπουργού από τα καθήκοντα του εκτελεστικού και διοικητικού χαρακτήρα και την ανάδειξή του σε έναν ρόλο καθοδηγητικό και συντονιστικό. Μια ακόμα πρόταση ήταν η σύσταση γραμματείας της κυβέρνησης με έργο τη διοικητική στήριξη του έργου του πρωθυπουργού και των συλλογικών κυβερνητικών οργάνων και γενικότερα την παρακολούθηση του κυβερνητικού έργου.

Τέλος μια πολύ σημαντική πρόταση ήταν η σύσταση σε κεντρικό επίπεδο μιας μονάδας νομοθετικής επεξεργασίας και ελέγχου για την καταπολέμηση του φαινομένου της πολυνομίας και της κακονομίας σε επίπεδο προληπτικό αλλά και ουσιαστικό.

³Μακρυδημήτρης Α., Μιχαλόπουλος Ν., "Εκθέσεις" όπ.π.. σ. 37 και 181.

2.5. “Όψεις της Διοικητικής Αλλαγής στην Ελλάδα” (Έκθεση Δ. Αργυριάδη 1970)

Η έκθεση Αργυριάδη ξεκινά με μια ιστορική αναδρομή προκειμένου να καταγραφούν οι λόγοι διαμόρφωσης της ελληνικής δημόσιας διοίκησης στη μορφή που είχε έως τότε και αποτυπώνει το γεγονός ότι η δημόσια διοίκηση επηρεάζονταν από τις πολιτικές εξελίξεις. Όταν υπήρχε κυβερνητική αλλαγή, απολύονταν οι υπάλληλοι σε όλες τις υπηρεσίες της χώρας και αναλάμβαναν άλλοι.

Δεν υπήρχε ενιαίο μισθολόγιο. Οι υπάλληλοι που απασχολούνταν σε διάφορες θέσεις του δημοσίου είχαν διαφορετικούς μισθούς. Δεν υπήρχε ορθή κατανομή του προσωπικού ανάλογα με τις ανάγκες των υπηρεσιών. Κατά τον Αργυριάδη η εσφαλμένη πολιτική προσωπικού ήταν η σοβαρή αδυναμία του διοικητικού συστήματος. Υπήρχαν υπηρεσίες που χρειάζονταν ικανούς υπαλλήλους να τις στελεχώνουν παρόλα αυτά δεν μετακινούνταν σε αυτές.

2.6. Η Έκθεση για την “Ποιότητα στη Δημοσία Διοίκηση”

Η έκθεση αυτή υποβλήθηκε από τον πρόεδρο της επιτροπής καθηγητή Ι. Σπράο που την εκπόνησε στις 15.12.1997 στον πρωθυπουργό της χώρας Κ. Σημίτη.

Η έκθεση αυτή εντόπιζε αδυναμίες στον τρόπο οργάνωσης και κυρίως στη λειτουργία των δημοσίων υπηρεσιών στην Ελλάδα. Πρώτη εξ αυτών ήταν η φτωχή ποιότητα των αποτελεσμάτων τους, που ήταν δυσανάλογη προς το ύψος του κόστους και των δαπανών τους. Μεταξύ των προτάσεων για μια “νέα δημόσια διοίκηση” ήταν η επίτευξη μιας διοίκησης αποτελεσμάτων που να αποτελεί τον σύγχρονο προσανατολισμό των δημοσίων οργανώσεων και η ποιότητα των κανονιστικών ρυθμίσεων.

2.7. Έκθεση ΟΟΣΑ

Στις αρχές της οικονομικής κρίσης της χώρας, η ελληνική δημόσια διοίκηση -ως μέρος συμφωνίας μεταξύ της κυβέρνησης και του Διεθνούς

Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ), Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ)- όφειλε να προχωρήσει σε μεταρρυθμίσεις προκειμένου να υπάρξει αποτελεσματικότερη λειτουργία της ελληνικής κεντρικής διοίκησης. Στο πλαίσιο αυτό υπήρξε συνεργασία μεταξύ του νυν Υπουργείου Εσωτερικών με τον ΟΟΣΑ για τη σύνταξη έκθεσης.

Συντάχθηκε η εν λόγω έκθεση το 2011 στην οποία αποτυπώθηκαν μεταξύ άλλων οι παρακάτω διαπιστώσεις και συστάσεις για τη βελτίωση της δημόσιας διοίκησης⁴:

- Δεν υπήρχε ένα προφανές συνολικό στρατηγικό όραμα που να διαμορφώνει στόχους και κατευθύνσεις για το μέλλον της ελληνικής κοινωνίας και οικονομίας σε μακροπρόθεσμη βάση, ούτε όμως και για τα μέτρα που πρέπει να εφαρμοστούν σε βραχυπρόθεσμη, μεσοπρόθεσμη ή μακροπρόθεσμη βάση.
- Τα διάχυτα προβλήματα διαφθοράς μπορούσαν να συνδεθούν με την πολιτική και δημόσια διοικητική κουλτούρα και τα αδιαφανή και περίπλοκα συστήματά της.
- Η ελληνική δημόσια διοίκηση δεν λειτουργούσε σε ενιαίο πλαίσιο και υπήρχε ελάχιστος συντονισμός, γεγονός που έθετε σε κίνδυνο τις μεταρρυθμίσεις, οι περισσότερες από τις οποίες απαιτούν συλλογική δράση.
- Η εφαρμογή των πολιτικών και των μεταρρυθμίσεων αποτελούσε μεγάλο και εξουθενωτικό πρόβλημα, εξαιτίας του συνδυασμού αδύναμης κεντρικής εποπτείας και κουλτούρας που ευνοούσε περισσότερο την παραγωγή νομοθετημάτων παρά την παραγωγή αποτελεσμάτων.
- Η διοίκηση του ανθρώπινου δυναμικού χρειαζόταν εξίσου επείγουσα εξέταση, προκειμένου να ενισχυθεί η δημόσια διοίκηση και να προωθηθεί η κινητικότητα.
- Υπήρχαν πολύ σοβαρά μειονεκτήματα στη συλλογή και διαχείριση δεδομένων, τα οποία εμπόδιζαν τις αποτελεσματικές και τεκμηριωμένες μεταρρυθμίσεις.
- Η ελληνική διοίκηση είχε παγιδευτεί σε ένα περίπλοκο νομικό πλαίσιο,

⁴Έκθεση ΟΟΣΑ 2011, σελ.30-40, <https://docplayer.gr/580166-Anepisimi-metafrasi-tis-ekthesis-toy-oosa-gia-tin-elliniki-kentriki-dioikisi-2011.html> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 10/3/2023).

το οποίο αποθάρρυνε την ανάληψη πρωτοβουλιών, εστίαζε στις διαδικασίες και όχι στις πολιτικές και εμπόδιζε την προώθηση της μεταρρύθμισης.

Αναλύει δομικά τις μεταρρυθμίσεις που πρέπει να γίνουν και τις άμεσες ενέργειες προκειμένου να βρεθούν λύσεις στα προβλήματα που αντιμετωπίζει η δημόσια διοίκηση προτείνοντας λιγότερο κράτος, δηλαδή οι δομές των δημοσίων υπηρεσιών να συρρικνωθούν, να εισέλθουν στις υπηρεσίες υπάλληλοι με αυξημένα προσόντα και να αποχωρήσουν εκείνοι με βασικά προσόντα εστιάζοντας ότι έτσι η δημόσια διοίκηση θα γίνει πιο αποτελεσματική.

3. Παθογένειες της ελληνικής δημόσιας διοίκησης.

3.1. Αποτύπωση διαχρονικών προβλημάτων

Τα προβλήματα της δημόσιας διοίκησης από το 1950 έως το 2011 που αποτυπώθηκαν στις παραπάνω εκθέσεις, εξακολουθούν να προβληματίζουν τη δημόσια διοίκηση.

Το γεγονός ότι συντάχθηκαν για να βοηθήσουν την ελληνική δημόσια διοίκηση σε συνεργασία με αυτή, έδινε την εντύπωση αλλά και την προσδοκία ότι οι διαπιστώσεις και οι συστάσεις των ειδικών, θα έβρισκαν σχετικά άμεση ανταπόκριση και θα εφαρμόζονταν μέσω μεταρρυθμίσεων.

Η ελληνική δημόσια διοίκηση μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο ήταν μονίμως σε μια δίνη. Η πολιτική αλλά και η οικονομική κατάσταση της χώρας δεν στηριζόταν ποτέ σε σταθερές βάσεις με τα γνωστά αποτελέσματα των αποτυχημένων πολιτικών και της οικονομικής κατάρρευσης της χώρας.

Οι αποτυχημένες πολιτικές δημιουργούν το φαινόμενο της κακοδιοίκησης. Το φαινόμενο της κακοδιοίκησης στον δημόσιο τομέα είναι τόσο παλαιό, όσο και η οργάνωση της ανθρώπινης κοινωνίας. Όταν η αντίληψη ‘‘περί του δημοσίου συμφέροντος’’ είναι ασαφής ή συγκεχυμένη και γενικά όταν παρεμβάλλονται εμπόδια στην καθαρή έκφρασή της, τότε υπάρχει η τάση να κάνει την εμφάνισή του το φαινόμενο της κακοδιοίκησης στον δημόσιο τομέα.⁵

⁵Βενετσανοπούλου Μ., Κακοδιοίκηση και διαφθορά στη Δημόσια Διοίκηση, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα, 2014, σ. 29.

Η ασάφεια ετών και η μη λήψη μεταρρυθμιστικών αποφάσεων ευνοούσε τη συντήρηση των παθογενειών δηλαδή το πελατειακό κράτος, την αδιαφάνεια, τη διαφθορά και τον εγκλωβισμό της δημόσιας διοίκησης σε ένα αναχρονιστικό θεσμικό οικοδόμημα.

Η ύπαρξη του πελατειακού πολιτικού συστήματος, άφησε χώρο να αναπτυχθούν διάφορες ομάδες συμφερόντων οι οποίες με μοχλό την πίεση προς όφελός τους οδήγησαν πολλές φορές στη μη διαμόρφωση αλλαγής πολιτικής.

Η απουσία στρατηγικής μεταρρυθμίσεων, η γραφειοκρατία, η κυβερνητική ασυνέχεια, η πολυνομία, η κακονομία αλλά και η χρόνια καθυστέρηση απονομής δικαιοσύνης είναι μεταξύ άλλων οι σοβαρότερες παθογένειες που αντιμετωπίζει η δημόσια διοίκηση και που την οδηγούν τελικά στην αναποτελεσματικότητα και την αδράνεια.

3.2. Απουσία στρατηγικής μεταρρυθμίσεων

Η αδυναμία του ελληνικού κέντρου διακυβέρνησης όπως έχει επισημανθεί στην έκθεση του ΟΟΣΑ, να διαμορφώνει στόχους και κατευθύνσεις για το μέλλον της ελληνικής κοινωνίας και οικονομίας σε μακροπρόθεσμη βάση, να συντονίζει τα υπουργεία και να παρακολουθεί αλλά και να επιβλέπει τις πολιτικές που εφαρμόζονται, δείχνει μια παθογένεια που εξ αυτής συντηρούνται και δημιουργούνται και άλλες.

Η δημόσια πολιτική στη χώρα τις τελευταίες δεκαετίες λειτουργούσε με απλές πολιτικές, χωρίς αλλαγές. Ήταν μια πολιτική που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και κορπορατική και ως εκ τούτου όλη η δημόσια διοίκηση είχε αδρανήσει.

Πώς θα μπορούσαν να γίνουν μεταρρυθμίσεις για παράδειγμα στο ανθρώπινο δυναμικό του δημοσίου όταν οι ελληνικές κυβερνήσεις δεν γνώριζαν πόσοι απασχολούνται σε αυτό; Έως το 2010 δεν ήταν γνωστός ο ακριβής αριθμός απασχολουμένων στο δημόσιο και τον ευρύτερο δημόσιο τομέα. Έγινε γνωστός μέσω της υποχρεωτικής απογραφής όλων των υπαλλήλων που απασχολούνταν με οποιαδήποτε σχέση εργασίας, από όλους τους φορείς του δημοσίου σε σχετική πλατφόρμα του Υπουργείου Εσωτερικών (μνημονιακή υποχρέωση). Συνεπώς δεν ήταν δυνατόν να γίνουν προσλήψεις-διορισμοί-μετατάξεις στο δημόσιο με ορθό

τρόπο, όταν δεν ήταν γνωστές-τεκμηριωμένες οι ανάγκες του δημοσίου για την ορθολογικότερη κατανομή του προσωπικού.

3.3. Γραφειοκρατία

Η γραφειοκρατία σύμφωνα με τον Γερμανό φιλόσοφο Max Weber είναι ο μηχανισμός διοίκησης ενός κράτους που διαρθρώνεται με βάση την ιεραρχία⁶. Η δομή της είναι η κάθετη διάταξη των υπηρεσιών αλλά και των οργάνων και όσοι εμπλέκονται σε αυτή λειτουργούν βάσει θεσμοθετημένων κανόνων. Οι κανόνες αυτοί διατυπώνουν με σαφήνεια υποχρεώσεις και αρμοδιότητες όλων των βαθμίδων ιεραρχίας και τα ακριβή όρια της νομιμότητας του δημοσίου τομέα. Η ιεραρχική σχέση λειτουργεί από πάνω προς τα κάτω, δηλαδή ο ιεραρχικά προϊστάμενος δίνει τις κατευθύνσεις στους υφισταμένους του και τους ελέγχει.

Η ελληνική δημόσια διοίκηση λειτουργεί έως σήμερα στα πρότυπα αυτού του μοντέλου. Δεν είναι τυχαία η εφαρμογή του εν λόγω συστήματος δεδομένου ότι κατά τη σύσταση του ελληνικού κράτους μετά την απελευθέρωση από τον τουρκικό ζυγό, τον βασιλιά Όθωνα Α' συνόδευαν Βαυαροί αξιωματούχοι με πείρα στη γραφειοκρατία⁷. Δυστυχώς όμως η μεταφορά μιας πολιτικής που λειτουργούσε επιτυχημένα σε άλλη χώρα, χωρίς την προσαρμογή των εργαλείων αλλά και των μοντέλων στην ελληνική πραγματικότητα δημιούργησε κατά την εφαρμογή της προβλήματα.

Η αντιμετώπιση της γραφειοκρατίας δεν είναι ένα προνόμιο μόνο της ελληνικής δημόσιας διοίκησης αλλά και διοικήσεων εκτός συνόρων. Ένα γεγονός που φαίνεται από την προσπάθεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης για λιγότερη γραφειοκρατία μέσω των απλουστεύσεων των διαδικασιών ώστε να καταστεί φιλικότερη προς ευρωπαϊό πολίτη.

Η γραφειοκρατία σε σταθερές περιόδους λειτουργεί αποτελεσματικά⁸ και προσφέρει τις απαιτούμενες υπηρεσίες στους πολίτες, όμως σε περιόδους κρίσης δεν έχει ανταποκριθεί με αποτελεσματικότητα. Είναι ένα σύστημα που δεν το διακρίνει η ευελιξία και η διάθεση για αλλαγές. Οι υπάλληλοι σύμφωνα με το

⁶ Κτιστάκη Σ., Εισαγωγή στη δημόσια διοίκηση, β' επικαιροποιημένη έκδοση, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2020, σ. 87.

⁷ Κτιστάκη Σ., 'Εισαγωγή' όπ. π., σ. 87.

⁸ Κτιστάκη Σ., 'Εισαγωγή' όπ. π., σ. 88.

γραφειοκρατικό μοντέλο που έχει υιοθετηθεί στην εγχώρια δημόσια διοίκηση, ασκούν το έργο τους αποκλειστικά βάσει των αρμοδιοτήτων που τους παρέχει η νομοθεσία. Η πολυνομία και οι πολλές αρμοδιότητες δημιουργούν μια γραφειοκρατία δύσκαμπτη, η οποία συνεχώς διογκώνεται λόγω των περίπλοκων οργανωτικών συστημάτων, αυτοαναιρείται πολλές φορές λόγω των ασαφειών των κατευθύνσεων που δίνονται και όλα αυτά να αντιμετωπίζονται καθημερινά από το ανθρώπινο δυναμικό της δημόσιας διοίκησης με την ελάχιστη κατάρτιση ή πείρα που διαθέτει.

Οι δημόσιες υπηρεσίες σπάνια γνωρίζουν μέχρι πού φτάνουν οι αρμοδιότητές τους. Δαιδαλώδεις διαδικασίες αντιμετωπίζει ένας πολίτης για το πιο απλό έως το πιο σύνθετο αίτημά του. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η έναρξη λειτουργίας ενός καταστήματος. Οι υπηρεσίες που εμπλέκονται και οι οποίες ανάλογα με το αντικείμενό τους οφείλουν να βεβαιώσουν ότι πληρούνται οι προϋποθέσεις είναι πάρα πολλές και αρκετές φορές με αλληλεπικαλυπτόμενες αρμοδιότητες. Η εξήγηση είναι προφανής και εστιάζεται στο γεγονός ότι προτεραιότητα της δημόσιας διοίκησης είναι η αρχή της νομιμότητας και του δημοσίου συμφέροντος δεδομένου ότι οι μηχανισμοί ελέγχου δεν επαρκούν.

Διαπιστώθηκε ότι η δημόσια γραφειοκρατία αναπτύχθηκε κατά τρόπο υπερτροφικό, πελατειακό και αναποτελεσματικό, αποτυγχάνοντας να αντισταθεί στην υπερπολιτικοποίηση και στα φαινόμενα της διαφθοράς, ενώ οι λειτουργικές της ατέλειες, η χαμηλή ποιότητα των κανονιστικών ρυθμίσεων και των παρεχόμενων υπηρεσιών, των μηχανισμών ελέγχου και του ανθρώπινου δυναμικού μετέτρεψαν εν τέλει τη διοίκηση από ατμομηχανή σε τροχοπέδη για την ανάπτυξη και τον εκσυγχρονισμό της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας.⁹

3.4. Κομματοκρατία - στελέχωση δημοσίων υπηρεσιών

Η πελατειακή σχέση μεταξύ πολιτικών και πολίτη λειτούργησε καταλυτικά στη διαμόρφωση της δημόσιας πολιτικής.

Μια πάγια τακτική διορισμών και αλλαγών η οποία ξεκίνησε στα μέσα του 19^{ου} αιώνα και συνεχίζει να διατηρείται έως τις ημέρες μας δημιούργησε ένα κλίμα

⁹Κοντιάδης Ξ., Δραμαλιώτη Ε., Η δημόσια διοίκηση μετά την κρίση, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2019, σ. 199.

στελέχωσης των υπηρεσιών του δημοσίου με πελατειακό τρόπο και με κομματοκρατική λογική. Η δημόσια διοίκηση, η οποία ουσιαστικά είναι το εκτελεστικό όργανο της κρατικής εξουσίας, στελεχωνόταν ανάλογα με την πολιτική κατάσταση που επικρατούσε στη χώρα.

Τα όργανα της κυβέρνησης ως φορείς της πολιτικής εξουσίας φρόντιζαν να αναλαμβάνουν και την ευθύνη της διοικητικής λειτουργίας και μολονότι αυτό δεν γίνεται ανεξέλεγκτα καθώς η πολιτική εξουσία είναι διακριτή από τη διοικητική, η διοίκηση του Κράτους, όπως εκτελείται από τη Δημόσια Διοίκηση, εξαρτάται από τον πολιτικό φορέα που αναλαμβάνει την κρατική εξουσία.¹⁰

Η κυβερνητική πολιτική είναι μεταβαλλόμενη ανάλογα με αυτούς που κυβερνούν και χαράζει πολιτικές. Η δημόσια διοίκηση από την άλλη πρέπει να είναι σταθερή για τη βέλτιστη λειτουργία των κρατικών μηχανισμών. Η πορεία όμως των δύο αυτών λειτουργιών μέσα στο χρόνο έδειξε ότι είναι άρρηκτα συνδεδεμένες μεταξύ τους και η δημόσια διοίκηση εξαρτάται από την εκάστοτε κυβερνητική πολιτική.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα για τη συνεχή ύπαρξη της επιρροής των κομμάτων στη δημόσια διοίκηση είναι ότι οι κυβερνήσεις φρόντιζαν κατά περιόδους να διορίζουν-μονιμοποιούν όσους είχαν προσληφθεί και υπηρετούσαν στο δημόσιο με συμβάσεις. Με αυτό το τρόπο εξασφάλιζαν τυχόν επανεκλογή τους στα κυβερνητικά αξιώματα αλλά και τη συνέχιση των παθογενειών όπως να διατηρούν την αναξιοκρατία, τη λειτουργία της δημόσιας διοίκησης σε χαμηλά επίπεδα ποιότητας και αποτελεσματικότητας και συχνά να παρακάμπτονται οι νόμοι και να παγιώνονται πελατειακές πρακτικές μεταξύ των πολιτικών και των πολιτών.

3.5. Κυβερνητική ασυνέχεια – ομάδες συμφερόντων

Η κυβερνητική ασυνέχεια δημιουργεί μεγάλα πλήγματα στη διοικητική συνέχεια του κράτους. Οι μεταβολές των Υπουργείων αρχικά στα πρόσωπα που αναλαμβάνουν την ηγεσία τους καθώς και τα άτομα που τα πλαισιώνουν δημιουργούν νομοθετικές και διοικητικές αλλαγές που ως αποτέλεσμα έχουν να

¹⁰Κτιστάκη Σ., Εισαγωγή στη δημόσια διοίκηση, β' επικαιροποιημένη έκδοση, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2020, σ. 87.

ακυρώνονται ή να αδυνατίζουν τυχόν μεταρρυθμίσεις. Όλοι όσοι περνάνε από υπουργικούς θώκους θεωρούν σχεδόν υποχρέωσή τους να φτιάξουν νόμους προκειμένου να αφήσουν το στίγμα τους.

Ο πληθωρισμός των προσδοκιών και των υποσχέσεων στις οποίες αρέσκεται να αναλύσκει η πολιτική εκπροσώπηση, οδηγεί αργά ή γρήγορα στη δική της περιορισμένη αποτελεσματικότητα (δεν μπορεί να επιτύχει όλα όσα αφήνει να θεωρηθεί ότι μπορεί να επιτύχει) γεγονός που εν τέλει κλονίζει και την αξιοπιστία και τη γενική κοινωνική της ακτινοβολία. Η πολιτική φαίνεται κατά καιρούς να γίνεται δέσμια και να γονατίζει από το βάρος του ρόλου που ανέλαβε κατά την ιστορική διαδρομή της νεοελληνικής κοινωνίας.¹¹

Χαρακτηριστικό παράδειγμα οι μεταρρυθμίσεις στο χώρο της παιδείας. Σχεδόν κάθε χρόνο αλλάζουν οι προϋποθέσεις των εξετάσεων για την εισαγωγή των μαθητών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Οι μαθητές και οι καθηγητές αδυνατούν να κατανοήσουν στο μικρό χρονικό διάστημα που τους δίνεται τι ακριβώς πρέπει να κάνουν, με αποτέλεσμα την συνεχή προσπάθεια βελτίωσης μέσω των διαρκών αλλαγών.

Σημαντικό ρόλο στην ενίσχυση της κυβερνητικής ασυνέχειας, παίζουν και οι ποικίλες ομάδες συμφερόντων, οι οποίες ασκούν πίεση για την ανάπτυξη ή τον επηρεασμό των δημόσιων πολιτικών.

Η ανάπτυξη των οποίων αποτελεί σε μεγάλο βαθμό απόρροια του πελατειακού πολιτικού συστήματος όπως αναφέρθηκε παραπάνω άφησε χώρο ανάπτυξης σε ομάδες συμφερόντων.

Οι ομάδες συμφερόντων πάντα έπαιζαν σημαντικό ρόλο στον επηρεασμό των εξελίξεων, στην προσπάθειά τους για νομοθέτηση υπέρ των δικών τους συμφερόντων ή και κατά των συμφερόντων αντίθετων ομάδων. Ο βαθμός επιρροής ή αντίστασης των ομάδων συμφερόντων στις εκάστοτε κυβερνήσεις δείχνει εάν τελικά θα προχωρήσουν μεταρρυθμίσεις ή όχι.

Ένα κλασικό παράδειγμα τα τελευταία χρόνια είναι η αξιολόγηση των δημοσίων υπαλλήλων η οποία δεν προχώρησε, όπως ήταν αναμενόμενο, λόγω της καχυποψίας που υπήρχε στην περιρρέουσα ατμόσφαιρα για το τι μέλλει γενέσθαι εάν λόγου χάρη κάποιος πάρει χαμηλή βαθμολογία και τυχόν απολυθεί εξαιτίας αυτής.

¹¹Μακρυδημήτρης Α., Υφαίνοντας τον ιστό της Πηνελόπης, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2013, σ. 127.

3.6. Πολυνομία-κακονομία

Η πολυνομία παρόλο που θα μπορούσε να θεωρηθεί κάτω από ιδανικές συνθήκες ότι η θέσπιση πληθώρας νόμων δημιουργεί την αίσθηση της ασφάλειας, παρόλα αυτά στην ελληνική έννομη τάξη δημιουργεί το ακριβώς αντίθετο.

Η θέσπιση πολλών νόμων δημιουργεί συνήθως αντιφατικές ή αλληλοαναιρούμενες ρυθμίσεις νόμων για το ίδιο ζήτημα.¹²

Η τάση συνεχούς αύξησης των νομικών κανόνων του Κράτους που αποδίδεται χαρακτηριστικά με τον όρο ‘ρυθμιστική πλημμυρίδα’, αυξήθηκε δραματικότερα τις τελευταίες δεκαετίες. Τα αποτελέσματά της είναι δύσκολο να

¹²Σωτηρόπουλος Δ., Χριστόπουλος Λ., Πολυνομία, Κακονομία και Γραφειοκρατία στην Ελλάδα, 2017, σ. 37,

https://www.google.com/search?q=%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CE%BD%CE%AD%CE%BF%CF%83%CE%B9%CF%82+%CF%80%CE%BF%CE%BB%CF%85%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%AF%CE%B1+%CE%BA%CE%B1%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%AF%CE%B1+%CE%BA%CE%B1%CE%B9+%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%B5%CE%B9%CE%BF%CE%BA%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%AF%CE%B1+%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD+%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1%2C+%CE%B1%CE%BD%CE%AC%CE%BB%CF%85%CF%83%CE%B7+%CE%B1%CF%80%CE%BF%CF%84%CF%85%CF%87%CE%B9%CF%8E%CE%BD&client=firefox-b-d&ei=BYAMZNuXc8P-JOn8Ak&ved=0ahUKEwibyMLj-9P9AhUNa_EDHfjJCZ4Q4dUDCA4&uact=5&oq=%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CE%BD%CE%AD%CE%BF%CF%83%CE%B9%CF%82+%CF%80%CE%BF%CE%BB%CF%85%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%AF%CE%B1+%CE%BA%CE%B1%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%AF%CE%B1+%CE%BA%CE%B1%CE%B9+%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%B5%CE%B9%CE%BF%CE%BA%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%AF%CE%B1+%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD+%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1%2C+%CE%B1%CE%BD%CE%AC%CE%BB%CF%85%CF%83%CE%B7+%CE%B1%CF%80%CE%BF%CF%84%CF%85%CF%87%CE%B9%CF%8E%CE%BD&gs_lcp=Cgxnd3Mtd2l6LXNlcnAQAzoLCAAQgAQQsQMqgwE6CAgAEIAEELEDOggILhCxAXCDAToFCC4QgAQ6CAgAELEDEIMBOgUIABCABDoLCC4QgAQQxwEQrwE6DggUELEDEIMBEMcBEK8BOg4IABCABBcxAxCDARDJAzoRCC4QgAQQsQMqgwEQxwEQrwE6CwgAEIAEELEDEMkDOgcILhCABBAKOgcIABCABBAKOgQIABAEogYIABAE86AggmOgYIABAWEB46BQghEKABOgcIIRCgARAKOgQIIRAKOgUIABCiBEoECEEYAVCpCliTigJg57cCaA9wAHgEgAGHCiG3qcbkgERMC43OS4xMC4xLjEuMS4wLjSYAQCgAQGwAQDAAQE&sclick=gws-wiz-serp (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 7/1/2023).

αποτιμηθούν. Ήδη όμως στην πρώτη προσπάθεια κωδικοποίησης της διοικητικής διαδικασίας επισημαίνεται ότι ο πληθωρισμός των νομικών κανόνων δημιουργεί σύγχυση και καθιστά άκρως δυσχερή και προβληματική τη γνώση και συνεπώς και την ορθή εφαρμογή των κανόνων στη διοίκηση.¹³ Επισημάνση η οποία είχε αποτυπωθεί και στην έκθεση του Ι. Σπράου το 1997.

Ο νομικός πληθωρισμός δείχνει αφενός την ποιότητα των νόμων και τι είδους διακυβέρνησης ασκείται στη δημόσια διοίκηση και αφετέρου την έλλειψη επαρκών ελεγκτικών μηχανισμών που να μπορούν να διαπιστώσουν εάν οι δημόσιοι υπάλληλοι εφαρμόζουν σωστά τη νομοθεσία και δεν λειτουργούν εις βάρος των διοικουμένων.

Η “υπερρύθμιση” της ελληνικής διοίκησης, ο “νομικισμός” που έχει συχνά επισημανθεί, θεωρείται ότι “αποτελεί την άλλη όψη της έλλειψης σεβασμού των νόμων και της εκπληκτικής αδιαφορίας απέναντι στη χρήση νόμιμων ή παράνομων μεθόδων εκ μέρους του πολιτικού προσωπικού, το οποίο πρώτιστα ωφελείται από την κατάσταση αυτή”.¹⁴

Η ρυθμιστική παραγωγή για το διάστημα 1975 έως 2005 ήταν αρκετά πλούσια. Εκδόθηκαν 3.430 νόμοι, 20.580 προεδρικά διατάγματα, 114.905 υπουργικές αποφάσεις, 24.010 αποφάσεις περιφερειών και 8.575 αποφάσεις νομαρχιών.¹⁵

Ένας αριθμός πολύ μεγάλος ο οποίος συνεχίστηκε με αμείωτο ρυθμό και θα γινόταν ακόμα μεγαλύτερος όταν η χώρα, λόγω της υπογραφής το 2010 των δανειακών συμβάσεων (μνημόνια) και των υποχρεώσεων που απέρρεαν από αυτές, θα προχωρούσε στη νομοθέτηση μεταρρυθμίσεων μέσω κυρίως Πράξεων Νομοθετικού Περιεχομένου πολυνομοσχεδίων λόγω του χρονικού περιορισμού που είχε.

¹³Κτιστάκη Σ., Εισαγωγή στη δημόσια διοίκηση, β' επικαιροποιημένη έκδοση, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2020, σ. 90.

¹⁴Κτιστάκη Σ., “Εισαγωγή” όπ. π., σ. 90.

¹⁵ Καρκατσούλης, Διοικητική παθολογία και διοικητική μεταρρύθμιση, 2014, σ. 590, https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwiRvKjM87_3AhU4QvEDHS_1AvkQFnoECAQQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.hba.gr%2F5ekdosis%2Fuplpdfs%2Fsylltomos14%2F589-606%2520karkatsoulis%25202014.pdf&usg=AOvVaw3lXR-4HUfN8lxJ4HL-H8TA (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 20/11/2022).

Η πολυνομία και η κακονομία συχνά δεν διακρίνονται με σαφήνεια καθώς η κακονομία συνήθως απορρέει από την πολυνομία. Ωστόσο και με παραγωγή λιγοστών νόμων μπορεί να υπάρξει το φαινόμενο της κακονομίας. Η πίεση που μπορεί να ασκηθεί για νομοθέτηση σε ελάχιστο χρόνο, έχει σαν αποτέλεσμα να μην τηρηθούν οι απαιτούμενες διαδικασίες.

Συνεπώς αυτό που χρειάζεται η ελληνική δημόσια διοίκηση είναι λιγότερους και καλύτερους νόμους και διατάξεις που να ρυθμίζουν με τρόπο καίριο και αποτελεσματικό τις βασικές παραμέτρους της κοινωνικής και οικονομικής δράσης θέτοντας σαφείς και σταθερούς κανόνες, μια ανακάθαρση και μια “σεισάχθεια” περιττών νομοθετικών ρυθμίσεων και μια κωδικοποίηση των χρήσιμων και αναγκαίων, κατά τους βασικούς τομείς δημόσιας πολιτικής, ώστε οι πολίτες και οι οικονομικοί και οι κοινωνικοί φορείς, περιλαμβανομένων των εν δυνάμει επενδυτών, να γνωρίζουν τι ισχύει και ποιες είναι οι προϋποθέσεις, τα ακραία όρια και τα ωφελήματα της δικής τους δράσης.¹⁶

Τέλος να αξιολογείται και να σταθμίζεται με αυστηρά και ενιαία κριτήρια η αναγκαιότητα, το κόστος, η εναρμόνισή τους με το διεθνές και το κοινοτικό δίκαιο, να αναλύονται οι επιπτώσεις τους στην οικονομία και την κοινωνία, να προωθείται η ισότητα των φύλων καθώς και να προάγεται ο κοινωνικός διάλογος και η διαβούλευση στο στάδιο της κατάρτισης. Έτσι θα καταστεί δυνατή όχι μόνο η ελάττωση του όγκου των περιττών ρυθμίσεων, αλλά κυρίως η βελτίωση της ποιότητάς τους, πράγμα που αποτελεί διαρκές ζητούμενο στη σύγχρονη δημοκρατία.¹⁷

4. Κριτική αποτίμηση

Η δημόσια διοίκηση έχει απασχολήσει πολύ την πολιτική αλλά και την επιστημονική κοινότητα. Στις δεκαετίες που πέρασαν, υπήρξαν διαπιστώσεις και συστάσεις προκειμένου να βελτιωθεί η δημόσια διοίκηση.

Η βαθιά κρίση της δημόσιας διοίκησης ήταν ένα διαχρονικό πρόβλημα. Το 1990 στο πλαίσιο πανελλαδικής έρευνας, σε ερώτημα πολιτών πόσο

¹⁶ Κοντιάδης Ξ., Ανθόπουλος Χ., Κρίση του Ελληνικού Πολιτικού Συστήματος, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2008, σ. 151.

¹⁷ Κοντιάδης Ξ., Ανθόπουλος Χ., ‘Κρίση’ όπ. π., σ. 152.

ικανοποιημένοι είναι από τη λειτουργία της δημόσιας διοίκησης, το ογδόντα τοις εκατό απάντησε αρνητικά, ενώ στο ίδιο ερώτημα οι δημόσιοι υπάλληλοι απάντησαν με το ίδιο ποσοστό ότι ήταν λίγο ή καθόλου ικανοποιημένοι.

Τα προβλήματα που αντιμετώπιζε ήταν και είναι πολλά. Αποτυπώθηκαν παραπάνω κάποια από αυτά όπως η απουσία στρατηγικής μεταρρυθμίσεων, η κυβερνητική ασυνέχεια, ο νομικισμός, οι ομάδες συμφερόντων, η κομματοκρατία, η γραφειοκρατία.

Ειδική περίπτωση αποτελεί στην Ελλάδα η καθυστέρηση στην απονομή δικαιοσύνης η οποία δημιουργεί προσκόμματα στη λειτουργία της δημόσιας διοίκησης. Η καθυστέρηση στην απονομή δικαιοσύνης δημιουργεί ένα ακόμα μεγάλο πρόβλημα στη δημόσια διοίκηση.

Η μη έγκαιρη επιβολή του νόμου από τα αρμόδια δικαστήρια έχει ως αποτέλεσμα πολλοί να γλυτώνουν με την παραγραφή των αδικημάτων τους αλλά και πολλοί επώνυμοι λόγω της αναγνωρισιμότητάς τους να προσπαθούν να παίρνουν απαλλακτικά βουλεύματα. Εάν η δικαιοσύνη λειτουργούσε με ταχύτερους ρυθμούς τότε τα φαινόμενα της κακοδιοίκησης και της διαφθοράς θα μειώνονταν, η παροχή των υπηρεσιών των υπαλλήλων θα ήταν σαφώς υψηλότερου επιπέδου και θα ενισχύοταν στους πολίτες το αίσθημα της δικαιοσύνης και της χρηστής διοίκησης .

Έως την κρίση και την πανδημία δεν φάνηκε η πρόθεση από τους πολιτικούς για τη χάραξη στρατηγικής για τη βελτίωση της δημόσιας διοίκησης σε επίπεδο νέων τεχνολογιών, μείωσης της γραφειοκρατίας, βελτίωσης της οργανωτικής δομής όλου του δημοσίου. Ακόμα και σήμερα διαπιστώνεται η ελλιπής επικοινωνία μεταξύ των φορέων και υπάρχουν αρκετές υπηρεσίες που λειτουργούν με καθαρά διεκπεραιωτικό χαρακτήρα.

Οι προηγούμενες πολιτικές έδειξαν εκ του αποτελέσματος ότι δεν είχαν τη διάθεση για μεταρρυθμίσεις. Η δημόσια διοίκηση λειτουργούσε με το γραφειοκρατικό σύστημα το οποίο δεν μπορεί να ανταποκριθεί αποτελεσματικά σε περιόδους κρίσης. Οποιοσδήποτε αλλαγές, έγιναν στο πλαίσιο της οικονομικής κρίσης της χώρας με την ένταξη της χώρας σε μηχανισμό στήριξης και με

επώδυνες αναγκαστικές τομές για την αποφυγή χρεωκοπίας της. Είναι σχεδόν σίγουρο ότι εάν αυτές οι μεταρρυθμίσεις είχαν τεθεί σε χρονοδιάγραμμα σταδιακής υλοποίησης, η δημόσια διοίκηση θα λειτουργούσε πολύ πιο αποτελεσματικά. Παρόλα αυτά έστω και με αυτόν τον επώδυνο τρόπο της δόθηκε η ευκαιρία να αναπροσαρμοσθεί και να βελτιωθεί.

Είναι προφανές ότι έχουν τεθεί κάποιες βάσεις για να βελτιωθεί η ασκούμενη πολιτική και τα διοικητικά εργαλεία εκσυγχρονίσθηκαν αρκετά. Οι μεταρρυθμίσεις θα πρέπει να συνεχίσουν προκειμένου η δημόσια διοίκηση να λειτουργεί αποτελεσματικά με αρχικό στόχο τη λείανση των παθογενειών της και μακροπρόθεσμα την απαλλαγή της από αυτές.

Κεφάλαιο 3ο Ευρωπαϊκή Ένωση και πολιτική συνοχής

1. Ιστορική αναδρομή – νομοθεσία

Οι πολιτικές συνοχής και η περιφερειακή πολιτική ως έννοιες χρησιμοποιήθηκαν σε διαφορετικές χρονικές περιόδους εξέλιξης της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Η περιφερειακή πολιτική ως όρος είναι παλαιότερος από τον αντίστοιχο της Συνοχής. Η Συνοχή εισήχθη στην ορολογία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης μετά τη συνθήκη της Ε.Ε.Π., ενώ η περιφερειακή πολιτική δηλώνεται σιωπηρά ακόμα και στις ιδρυτικές συνθήκες του 1957 και υλοποιείται από το 1975 που είναι έτος ίδρυσης του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης (Ε.Τ.Π.Α).¹⁸

Σύμφωνα με το άρθρο 3 της Συνθήκης για την Ε.Ε¹⁹, μέλημά της είναι η φροντίδα για συνοχή σε οικονομικό, κοινωνικό και εδαφικό επίπεδο καθώς και να μεριμνά για την αλληλεγγύη σε όλα τα κράτη μέλη.

Η Ένωση σύμφωνα με το άρθρο 174 της ΣΛΕΕ²⁰, για να υπάρχει βελτίωση της αρμονικής ανάπτυξης όλων των μερών της, αναπτύσσει και εξακολουθεί τη δράση της με σκοπό την ενίσχυση της οικονομικής, κοινωνικής και εδαφικής της συνοχής. Σκοπός είναι η λείανση των διαφορών που υπάρχουν στις διάφορες περιοχές σε επίπεδο ανάπτυξης και στη μείωση της καθυστέρησης των περιοχών με την μεγαλύτερη καθυστέρηση. Δίνεται μεγαλύτερο βάρος σε περιοχές με κύρια απασχόληση τον πρωτογενή τομέα όπως οι αγροτικές, στις περιοχές που είναι σε μεταβατικό στάδιο (βιομηχανικό) και περιοχές που έχουν σοβαρά προβλήματα είτε από φυσικά ή δημογραφικά αίτια, όπως περιοχές που είναι υπερβόριες και άρα με λίγο πληθυσμό ή περιοχές όπως ορεινές ή νησιωτικές.

Τα κράτη μέλη σύμφωνα με το άρθρο 175²¹ προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι του ανωτέρω άρθρου προχωρούν στην οικονομική πολιτική που έχουν χαράξει και την συντονίζουν. Οι στόχοι του άρθρου 174 είναι απαραίτητη

¹⁸Μπαμπαλιούτας Α., Μητσόπουλος Κ., Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση και Περιφερειακή Πολιτική της ΕΕ., εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2014, σ. 155.

¹⁹Μεταξάς Α., Ευρωπαϊκή Ένωση τα βασικά κανονιστικά κείμενα, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2017, σ. 5.

²⁰Μεταξάς Α., ‘‘Ευρωπαϊκή’’, όπ. π., σ. 185.

²¹Μεταξάς Α., ‘‘Ευρωπαϊκή’’, όπ. π., σ. 186.

προϋπόθεση για να διαμορφωθούν οι πολιτικές αλλά και οι δράσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης μέσω της υλοποίησης αυτών, αλλά και της εσωτερικής αγοράς, προκειμένου να γίνουν πραγματικότητα. Για να γίνουν πραγματοποιηθούν οι στόχοι, το μέσο που χρησιμοποιείται είναι τα διαρθρωτικά ταμεία που έχουν ιδρυθεί από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα αλλά και άλλα χρηματοδοτικά μέσα. Κάθε τρία έτη υποβάλλει η Επιτροπή στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο έκθεση προκειμένου να διαπιστωθεί η πρόοδος που έχει γίνει για την υλοποίηση της οικονομικής κοινωνικής και εδαφικής συνοχής.

Σύμφωνα με το άρθρο 176²² το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης συμβάλλει στο να διορθωθούν όσο το δυνατό περισσότερο οι σημαντικότερες περιφερειακές ανισότητες που υπάρχουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Αυτό επιτυγχάνεται αφού συμμετέχει στην αναβάθμιση αλλά και στη διαρθρωτική αναπροσαρμογή καθυστερημένων αναπτυξιακά περιοχών αλλά και στην ανάπτυξη παρακμιακών βιομηχανικών περιοχών.

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο σύμφωνα με το άρθρο 177²³ και με την επιφύλαξη του άρθρου 178²⁴ εκδίδει Κανονισμούς σύμφωνα με τη νομοθετική διαδικασία που προβλέπεται και μετά από διαβούλευση με την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, με τους οποίους ορίζουν ποια θα είναι τα καθήκοντα, οι στόχοι που έχουν προτεραιότητα καθώς και πώς θα είναι οργανωμένα τα Διαρθρωτικά Ταμεία, ορίζουν τα καθήκοντα, τους πρωταρχικούς στόχους και την οργάνωση των Διαρθρωτικών Ταμείων, ένα γεγονός που μπορεί να συνενώσει κάποια Ταμεία. Με την ανωτέρω διαδικασία γίνεται καθορισμός των γενικών κανόνων των Ταμείων που θα τίθενται σε εφαρμογή καθώς και οι διατάξεις που είναι απαραίτητες για να εξασφαλίζεται η αποτελεσματικότητά τους και ο συντονισμός μεταξύ των ταμείων και με άλλα μέσα χρηματοδότησης που υφίστανται. Ένα Ταμείο Συνοχής, το οποίο έχει ιδρυθεί με την ανωτέρω διαδικασία, συμμετέχει μέσω χρηματοδότησης σε περιβαλλοντικά σχέδια και διευρωπαϊκά δίκτυα στον τομέα της υποδομής των μεταφορών.

²² Μεταξάς Α., ‘Ευρωπαϊκή’, όπ. π., σ. 187.

²³ Μεταξάς Α., ‘Ευρωπαϊκή’, όπ. π., σ. 187-188.

²⁴ Μεταξάς Α., ‘Ευρωπαϊκή’, όπ. π., σ. 188.

Οι εκτελεστικοί Κανονισμοί σύμφωνα με το άρθρο 178²⁵ που αφορούν το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης παίρνονται από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, που αποφασίζουν με τη νομοθετική διαδικασία, όπως αυτή ορίζεται αφού έχει προηγηθεί σχετική διαβούλευση με την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών.

Η συμβολή των θεσμικών οργάνων της Ε.Ε. είναι κομβική, ιδίως για τη χάραξη της πολιτικής μέσω των κανόνων του δευτερογενούς δικαίου που παράγονται με την αρωγή και των επικουρικών θεσμικών οργάνων, όπως η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, αλλά το σπουδαιότερο, όπως η Επιτροπή των Περιφερειών η οποία προβλέπεται στα άρθρα 300²⁶ και 305-307²⁷ της Σ.Λ.Ε.Ε. Η εν λόγω Επιτροπή σχηματίζεται από αιρετά μέλη των ΟΤΑ α' και β' βαθμού οι οποίοι έχουν πολιτική ευθύνη έναντι εκλεγμένης συνέλευσης, τα μέλη που αποτελούν την Επιτροπή Περιφερειών έχουν πλήρη ανεξαρτησία κατά την άσκηση των καθηκόντων τους για το ενωσιακό γενικό συμφέρον και δεν δεσμεύονται από κάποια εντολή.

2. Αναγκαιότητα άσκησης περιφερειακής πολιτικής

Οι περιφερειακές ανισότητες είναι ένα ζήτημα που απασχολούσε και συνεχίζει να απασχολεί την επιστημονική κοινότητα αλλά και τους πολιτικούς. Υπάρχουν και σε επίπεδο κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά και σε τοπικό επίπεδο εντός των κρατών. Ο τρόπος μέτρησης των επιπέδων ανάπτυξης των περιφερειών και των νομών είναι το κατά κεφαλήν Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ).

Η σταδιακή συνειδητοποίηση του εν λόγω προβλήματος ήτοι των περιφερειακών ανισοτήτων μεταξύ των χωρών και των περιφερειών της Ε.Ε., οδήγησε τελικά στη δημιουργία μιας Ευρωπαϊκής Περιφερειακής Πολιτικής. Έπειτα από καθυστέρηση τριάντα ετών περίπου (1958-1986) η Ευρωπαϊκή Κοινότητα, αμέσως μετά την υπογραφή της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης,

²⁵ Μεταξάς Α., ‘‘Ευρωπαϊκή’’, όπ. π., σ. 188.

²⁶ Μεταξάς Α., ‘‘Ευρωπαϊκή’’, όπ. π., σ. 266-267.

²⁷ Μεταξάς Α., ‘‘Ευρωπαϊκή’’, όπ. π., σ. 269-270.

προχώρησε στην υλοποίηση του φιλόδοξου στόχου τον οποίο έθεσε, δηλαδή στην υλοποίηση του στόχου της Οικονομικής και Κοινωνικής Συνοχής που αποβλέπει στη μείωση της απόστασης που χωρίζει τις φτωχότερες από τις πλουσιότερες χώρες και περιφέρειες στο εσωτερικό της Ευρωπαϊκής Κοινότητας/Ένωσης.²⁸

Προκειμένου να ασκηθεί η περιφερειακή πολιτική πρέπει να διατίθενται σημαντικά κονδύλια. Ποια κριτήρια όμως θα πρέπει να πληρούνται για να είναι αναγκαία η άσκησης της περιφερειακής πολιτικής;

Σύμφωνα με τους Γ. Πετράκο- Γ. Ψυχάρη, τα κριτήρια είναι δύο. Της αποτελεσματικότητας και της ισότητας²⁹. Με το κριτήριο της αποτελεσματικότητας σκοπός είναι η επιδίωξη της κοινωνικής ευημερίας στο μέγιστο με παραγωγικούς πόρους οι οποίοι είναι συγκεκριμένοι και γνωστοί καθώς και με συγκεκριμένη και γνωστή τεχνολογία, ενώ με της ισότητας το κριτήριο σκοπός και στόχος είναι οι περιφερειακές διαφορές να μειωθούν στους δείκτες ευημερίας για ένα συγκεκριμένο συνολικό επίπεδο εισοδήματος. Με αυτόν τον τρόπο μια πολιτική αν αυξάνει την ευημερία συνολικά τότε ικανοποιείται το κριτήριο της αποτελεσματικότητας και αν οι περιφερειακές ανισότητες μειώνονται στα επίπεδα ευημερίας τότε ικανοποιείται το κριτήριο της ισότητας.

Ο στόχος της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι η ανάπτυξη των κρατών μελών και η ενίσχυση των λιγότερο αναπτυγμένων περιφερειών.

Οι ανισότητες είναι δεδομένες στα κράτη μέλη της Ε.Ε. Υπάρχουν χώρες με περιφέρειες που παρουσιάζουν πολύ υψηλό ΑΕΠ και χώρες με περιφέρειες που έχουν πολύ χαμηλό ΑΕΠ, χώρες με πολύ μεγάλο πληθυσμό όπως Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία, Ισπανία και άλλες με μικρό πληθυσμό, όπως Κύπρος, Λουξεμβούργο. Υπάρχουν μεγάλες οικονομίες όπως Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία, Ισπανία και μέχρι πρότινος και το Ηνωμένο Βασίλειο και μικρές οικονομίες όπως Μάλτα, Κύπρος, Λετονία. Επίσης υπάρχει το φαινόμενο των χωρών με πολύ μεγάλες εκτάσεις αλλά πολύ αραιοκατοικημένες με παράδειγμα τη Σουηδία και υπάρχουν μικρές χώρες σε έκταση που είναι πυκνοκατοικημένες με

²⁸Μαραβέγιας Ν. Τσινισιζέλης Μ., Η ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, β' έκδοση, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα, 1999, σ. 446.

²⁹ Πετράκος Γ., Ψυχάρης Γ., Περιφερειακή ανάπτυξη στην Ελλάδα, β' έκδοση, εκδ. Κριτική Επιστημονική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2016, σ. 204.

χαρακτηριστικό παράδειγμα τη Μάλτα. Επίσης παρατηρείται χώρες που έχουν περίπου τον ίδιο πληθυσμό να έχουν λιγότερες ή περισσότερες περιφέρειες από κάποιες άλλες NUTS II ή NUTS III (ο όρος αναλύεται παρακάτω).

Μια πολύ σημαντική ανισότητα που παρατηρείται στην Ευρωπαϊκή Ένωση είναι το επίπεδο ευημερίας που απολαμβάνουν οι πολίτες της Ένωσης. Αυτό αποτυπώνεται σε όρους κατά κεφαλήν ΑΕΠ και διαπιστώνεται ενδεικτικά από το γεγονός οι κάτοικοι της Γερμανίας, Γαλλίας, Δανίας, Αυστρίας έχουν υψηλό κατά κεφαλήν ΑΕΠ ενώ στον αντίποδα παρατηρείται ότι κάτοικοι των χωρών της Ρουμανίας, Τσεχίας, Ουγγαρίας, Βουλγαρίας, Πορτογαλίας έχουν χαμηλό κατά κεφαλήν ΑΕΠ και συνεπώς χαμηλό επίπεδο ευημερίας. Εδώ διαπιστώνεται η γνωστή έκφραση του διαχωρισμού των χωρών σε ‘βόρρα και νότο’ δηλαδή τις χώρες που βρίσκονται στον βορρά και έχουν υψηλό επίπεδο ευημερίας και στο νότο που έχουν χαμηλό³⁰.

Για να ασκηθεί σωστά η περιφερειακή πολιτική δεν αρκεί μόνο η παροχή κονδυλίων. Για να μπορούν να μειωθούν οι ανισότητες μεταξύ των κρατών μελών αλλά και των περιφερειών τους θα πρέπει να υπάρχει μια συνεχής προσπάθεια, εκ μέρους των κρατών, προκειμένου να προχωρούν επιτυχημένα οι διαδικασίες της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης, μέσα στο ίδιο κράτος μέλος. Όταν ασκείται η κατάλληλη πολιτική σε εθνικό ή περιφερειακό επίπεδο τότε οι διαδικασίες επιτυγχάνονται ή επιβραδύνονται.

Για να επιτύχει τον στόχο της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής, η κοινή περιφερειακή πολιτική δεν αρκείται σε απλή ανακατανομή των πόρων προς τα πτωχότερα κράτη μέλη και περιοχές. Επιδιώκει επίσης να συντονίσει τις εθνικές και τις κοινές πολιτικές. Έτσι η κοινή περιφερειακή πολιτική έχει δύο πτυχές. Από τη μία πλευρά επιδιώκει τον συντονισμό των εθνικών περιφερειακών πολιτικών, διατυπώνοντας κατευθυντήριες γραμμές και θεσπίζοντας ορισμένες αρχές, ώστε να αποφεύγεται η στρέβλωση του ανταγωνισμού μέσω των εθνικών συστημάτων περιφερειακών ενισχύσεων. Από την άλλη πλευρά επιδιώκει τον συντονισμό των πολιτικών και των χρηματοδοτικών μέσων της Ένωσης για να τους δώσει ‘μια

³⁰ Πετράκος Γ., Ψυχάρης Γ., Περιφερειακή ανάπτυξη στην Ελλάδα, β' έκδοση, εκδ. Κριτική Επιστημονική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2016, σ.177.

περιφερειακή διάσταση’’ και επομένως περισσότερη επίδραση επί των περιφερειών που έχουν τη μεγαλύτερη ανάγκη βοήθειας.³¹

Αξίζει να σημειωθεί ότι οι περιφερειακές ανισότητες μεταξύ των κρατών-μελών της Ε.Ε. και των περιφερειών τους αποτελεί ένα διαχρονικό φαινόμενο το οποίο είναι αποτέλεσμα της διαφορετικής διαδρομής που είχε το κάθε κράτος μέλος μέσα στο χρόνο. Οι ανισότητες αυτές αποτελούν ένα πολύ μεγάλο πρόβλημα για την Ευρωπαϊκή Ένωση όταν κύριο μέλημά της είναι η ενοποίηση των κρατών μελών σε οικονομικό και πολιτικό επίπεδο και γίνεται προσπάθεια μείωσής τους μέσω των τομεακών και περιφερειακών προγραμμάτων.

Τέλος να σημειωθεί ότι σε επίπεδο οικονομικής επιρροής η περιφερειακή πολιτική αντλεί πόρους από τον ευρωπαϊκό προϋπολογισμό σχεδόν το σαράντα τοις εκατό και είναι ένα θεμελιώδες εργαλείο το οποίο αναδιανέμει στις ευρωπαϊκές περιφέρειες πόρους εδώ και τρεις δεκαετίες.

3. Κατηγορίες επιπέδου περιφερειών

Η ριζική αλλαγή που έλαβε χώρα το 1988 σχετικά με τη χάραξη της περιφερειακής πολιτικής στην Κοινότητα αντικατοπτρίστηκε σε τέσσερις βασικές αρχές οι οποίες και έδωσαν στις περιφερειακές μονάδες σημαίνοντα ρόλο συμμετοχής στο σχεδιασμό και την υλοποίηση των πολιτικών. Η πρώτη αρχή είναι αυτή της συγκεντρωτικότητας δηλαδή να συγκεντρώνεται η διοχέτευση πόρων σε συγκεκριμένες περιφέρειες που πληρούν συγκεκριμένα κριτήρια επιλεξιμότητας. Αυτό γίνεται μέσω γεωγραφικών κριτηρίων και ορισθέντων στόχων παρέμβασης. Η δεύτερη αρχή είναι αυτή του προγραμματισμού, που ορίζει ότι όλοι οι πόροι διοχετεύονται μέσω πολυετών προγραμμάτων, η τρίτη της προσθετικότητας βάσει της οποίας η χρηματοδότηση μέσω των κοινοτικών πόρων συμπληρώνουν και δεν αντικαθιστούν τις αντίστοιχες εθνικές δαπάνες και η

³¹ Μούσης Ν., Ευρωπαϊκή Ένωση, Δίκαιο-Οικονομία-Πολιτική, 16η έκδοση, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2018, σ. 234.

τέταρτη της εταιρικότητας δηλαδή της στενής συνεργασίας των κρατών μελών και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.³²

Η Ευρωπαϊκή Ένωση προκειμένου να κατανείμει δίκαια πόρους δημιουργεί κριτήρια γεωγραφικά και οικονομικά για να μπορούν να δοθούν οικονομικοί πόροι σε περιοχές που τους έχουν ανάγκη. Η χωρική μονάδα ορισμού είναι οι “εδαφικές στατιστικές μονάδες” ή “NUTS II” (Nomenclature Units Territorial Statistics). Υπάρχουν από το 2013 τρία επίπεδα NUTS (I, II και III) και οι χρηματοδοτήσεις χρησιμοποιούν κυρίως το δεύτερο επίπεδο διαχωρισμού για να ορίσουν και τα κριτήρια της χρηματοδότησης.³³

Οι τρεις κατηγορίες περιφερειών ανάλογα με το Α.Ε.Π. είναι οι κάτωθι σύμφωνα με τον Κανονισμό 2021/1060³⁴:

- οι λιγότερες αναπτυγμένες περιφέρειες με κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. κατώτερο του 75% του μέσου Α.Ε.Π. της Ε.Ε. -27
- οι περιφέρειες μετάβασης με κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. μεταξύ του 75% και του 100% του μέσου Α.Ε.Π. της Ε.Ε.-27³⁵
- οι περισσότερο αναπτυγμένες περιφέρειες με κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. ανώτερο του 100% του μέσου Α.Ε.Π. της Ε.Ε.-27³⁶.

4. Διαμόρφωση

Κύριος μηχανισμός χρηματοδότησης που έχει η Ευρωπαϊκή Ένωση προκειμένου να πετύχει τους στόχους συνοχής σε επίπεδο εδαφικό, κοινωνικό και οικονομικό είναι η πολιτική συνοχής.

Η συνοχή συνδέεται ρητά με την αρχή της αλληλεγγύης σύμφωνα με το άρθρο 3³⁷, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, αλλά και με τη λείανση των ανισοτήτων μεταξύ κρατών αλλά και περιφερειών.

³²Μπαμπαλιούτας Λ., Μητσόπουλος Κ., Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση και Περιφερειακή Πολιτική της ΕΕ., Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2014, σ. 173.

³³Μπαμπαλιούτας Λ., Μητσόπουλος Κ., “Ευρωπαϊκή” όπ. π., σ. 173.

³⁴Άρθρο 108 Κανονισμού 2021/1060

³⁵Αντί του 75%-90% της προγραμματικής περιόδου 2014-2020.

³⁶Αντί του μεγαλύτερου του 90% της προγραμματικής περιόδου 2014-2020.

Η πολιτική συνοχής έχει διαμορφωθεί στη σημερινή της μορφή εξαιτίας δύο πολύ σημαντικών εξελίξεων που έλαβαν χώρα περίπου πριν τέσσερις δεκαετίες. Αυτές ήταν ο εμπλουτισμός των συνθηκών προκειμένου να επιτευχθεί η οικονομική και κοινωνική συνοχή, ο διπλασιασμός των πόρων και ο συντονισμός της λειτουργίας των Διαρθρωτικών Ταμείων στη βάση των κοινών στόχων, αρχών και διαδικασιών.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 1987 δημοσίευσε συγκεκριμένες προτάσεις για την αναμόρφωση του κοινοτικού δημοσιονομικού συστήματος και αυτές οι προτάσεις αφού πέρασαν από διαπραγματεύσεις στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, με επιχειρήματα στήριξης ασθενέστερων χωρών, έβρισκαν αντιδράσεις από χώρες που ήταν πλουσιότερες με βασικό επιχείρημα ότι θα αναλάμβαναν το βάρος της χρηματοδότησης της νέας πολιτικής.

Τελικά η λογική της συνοχής οργανώθηκε με βάση την ολοκληρωμένη προσέγγιση που είχε διατυπώσει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις αρχές της δεκαετίας του 1980 και συνδύαζε τα εξής στοιχεία³⁸:

- Την “οριζόντια προσέγγιση” η οποία συνίσταται στην σύνθεση των επιμέρους οικονομικών και θεσμικών στοιχείων ενός προβλήματος ή ενός οικονομικού στόχου σε εδαφικούς και όχι σε τομεακούς όρους.
- Τις αρχές του πολυετούς προγραμματισμού και του συντονισμού μεταξύ των κοινοτικών και εθνικών εργαλείων προκειμένου να μεγιστοποιηθεί η οικονομική αποτελεσματικότητα των σχετικών παρεμβάσεων και
- Το θεωρητικό υπόδειγμα της ενδογενούς ανάπτυξης, που δίνει μεγάλο βάρος στο να ενεργοποιηθούν αλλά και να αξιοποιηθούν οι δυνατότητες και οι δεξιότητες της τοπικής κοινωνίας.

Το θεσμικό πλαίσιο που εγκαθιδρύθηκε τότε και που σε γενικές γραμμές έχει διατηρηθεί έως σήμερα βασίστηκε σε τέσσερις θεμελιώδεις αρχές:

³⁷ Μεταξάς Α., Ευρωπαϊκή Ένωση, τα βασικά κανονιστικά κείμενα, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2017, σ. 5.

³⁸ Ανδρέου Γ., EU Cohesion Policy after 2020, More goals, fewer resources, σ. 55 <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/periphery/article/view/21153/18163> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 11/3/2023).

1. Οι κοινοτικές παρεμβάσεις έχουν ένα περιορισμένο αριθμό Στόχων προτεραιότητας με Ευρωπαϊκή Εμβέλεια (αρχή της συγκέντρωσης), που ο πιο σημαντικός ήταν ο Στόχος 1 (περιφέρειες υπό αναπτυξιακή υστέρηση με κατά κεφαλήν ΑΕΠ που υπολείπεται του 75% του Ευρωπαϊκού μ.ο.).
2. Η Επιτροπή και οι αρμόδιες εθνικές, περιφερειακές και τοπικές αρχές πρέπει να έχουν στενή συνεργασία σε όλα τα στάδια της διαδικασίας του προγραμματισμού και υλοποίησης .
3. Οι πόροι των Διαρθρωτικών Ταμείων συνεισφέρουν-βοηθούν προκειμένου να υλοποιηθούν προγράμματα πολυετή και δεν είναι ο σκοπός τους για να χρηματοδοτούν μεμονωμένα έργα (αρχή του προγραμματισμού).
4. Οι πόροι των ταμείων λειτουργούν προσθετικά και δεν υποκαθιστούν τις εθνικές διαρθρωτικές ενισχύσεις. (αρχή της προσθετικότητας).

Η διαδικασία παραγωγής της πολιτικής συνοχής, πραγματοποιείται σε τρεις φάσεις. Στην πρώτη φάση γίνεται ο προσδιορισμός των δημοσιονομικών μέσων της υπό εξέταση πολιτικής από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και η εν λόγω απόφαση θα είναι τμήμα του Πολυετούς Δημοσιονομικού Πλαισίου (άρθρο 312 ΣΛΕΕ). Στη συνέχεια σχεδιάζεται το θεσμικό πλαίσιο και εκδίδονται προβλεπόμενοι Κανονισμοί και τέλος, με όλα τα παραπάνω, ξεκινάει η υλοποίηση των χρηματοδοτικών επιχειρησιακών προγραμμάτων μέσα σε συγκεκριμένα χρονικά περιθώρια.

Προκειμένου να στηρίζει την πολιτική συνοχής αλλά και να στηρίζει την ανάπτυξη και την προσαρμογή των περιφερειών που ανήκουν στις χαμηλές περιφέρειες η Ευρωπαϊκή Ένωση διαθέτει περίπου το ένα τρίτο του προϋπολογισμού της.

5. Ταμεία που υποστηρίζουν τις δράσεις της περιφερειακής πολιτικής

Τα βασικά ταμεία τα οποία στηρίζουν και υποστηρίζουν τις δράσεις της περιφερειακής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης ήταν πέντε -και προστέθηκε

αργότερα ένα ακόμα ταμείο για την ανάπτυξη λιγνιτικών περιοχών- ονομάζονται δε Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία (ΕΔΕΤ) και είναι τα εξής³⁹:

- Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ)
- Το Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Ταμείο (ΕΚΤ)
- Το Ταμείο Συνοχής (ΤΣ)
- Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης (ΤΔΜ)
- Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας, Αλιείας και Υδατοκαλλιέργειας (ΕΤΘΑΥ).
- Το Ταμείο Ασύλου, Μετανάστευσης και Ένταξης (ΤΑΜΕ)
- Το Ταμείο Εσωτερικής Ασφάλειας (ΤΕΑ)
- Μέσο για τη Χρηματοδοτική Στήριξη της Διαχείρισης των Συνόρων και την Πολιτική των Θεωρήσεων (ΜΔΣΘ)
- Το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Εγγυήσεων (ΕΓΤΕ) και
- Το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ)

Η κατανομή των κονδυλίων και τι ενίσχυση θα λάβει κάθε περιφέρεια από τα ανωτέρω ταμεία εξαρτάται από την κατηγορία που βρίσκεται η κάθε περιφέρεια (δηλαδή λιγότερο αναπτυγμένη, περιφέρεια μετάβασης, περισσότερο αναπτυγμένη περιφέρεια).

6. Στόχοι πολιτικής και στήριξη από τα Ταμεία

Όπως αναφέρθηκε νωρίτερα το ΕΤΠΑ δημιουργήθηκε το 1975 για την ανάπτυξη της περιφερειακής πολιτικής. Ξεκίνησε στο επίπεδο της τότε Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ) μια υποτυπώδης περιφερειακή πολιτική, όμως στην ουσία χρηματοδοτούσε για τουλάχιστον μία δεκαετία, ήτοι από τα μέσα της δεκαετίας του εβδομήντα έως και τα μέσα της δεκαετίας του ογδόντα, έργα που πρότειναν τα ίδια τα κράτη μέλη με αποτέλεσμα να μην

³⁹ Εταιρικό Σύμφωνο Περιφερειακής Ανάπτυξης 2021-2027, https://www.espa.gr/el/Documents/2127/Etairikio_Symfwno_Perifereiakis_Anaptysis_ESPA_2021-2027_29-08-2021.pdf (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 11/3/2023).

εξυπηρετούνται οι ανάγκες για περιφερειακή πολιτική αλλά για επιμέρους εθνικές πολιτικές με την βοήθεια της ΕΟΚ.

Από το 1984 και μέχρι τη μεταρρύθμιση της Ευρωπαϊκής Περιφερειακής Πολιτικής (1988) μετά την υπογραφή της Ενιαίας Πράξης, ο τρόπος λειτουργίας του ΕΤΠΑ διαφοροποιείται σημαντικά και η αλλαγή αυτή συνίσταται στα ακόλουθα στοιχεία⁴⁰:

- Εισάγεται η έννοια της χρηματοδότησης προγραμμάτων και όχι μεμονωμένων έργων και η δυνατότητα ενίσχυσης και δραστηριοτήτων όχι απαραίτητα ενταγμένων στην εθνική περιφερειακή πολιτική.
- Εμφανίζεται πλέον και στην κοινοτική περιφερειακή πολιτική η έννοια της ενδογενούς ανάπτυξης των τοπικών οικονομιών των περιφερειών (Commission 1979).

Τα διαρθρωτικά ταμεία στην αρχή αποτελούνταν από το ΕΤΠΑ, το ΕΚΤ, το ΕΓΤΠΕ και το Χρηματοδοτικό Μέσο Προσανατολισμού της Αλιείας (ΧΜΠΑ). Οι μεταρρυθμίσεις όμως στην κοινή πολιτική της γεωργίας και της αλιείας το 2005, οδήγησε στην ενσωμάτωση των ταμείων ΕΓΤΑΑ και ΕΤΑ στους χρηματοδοτικούς μηχανισμούς της γεωργικής και αλιευτικής πολιτικής αντίστοιχα.

Τον Δεκέμβριο του 2013 τα ταμεία μεταρρυθμίστηκαν προκειμένου να υλοποιήσουν τη πολιτική συνοχής για τα έτη 2014-2020.

Ο Κανονισμός 2013/1303 θέσπισε διατάξεις οι οποίες ήταν κοινές για όλα τα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία (ΕΔΕΤ) που παρείχαν στήριξη στο πλαίσιο της πολιτικής για τη συνοχή και λειτουργούσαν βάσει ενός κοινού πλαισίου, δηλαδή το ΕΤΠΑ, ΕΚΤ, Ταμείο Συνοχής, το ΕΓΤΑΑ, ΕΤΘΑ. Επιπρόσθετα ο εν λόγω Κανονισμός περιείχε γενικές διατάξεις που εφαρμόζονται από το ΕΤΠΑ το ΕΚΤ και το Ταμείο Συνοχής.⁴¹

⁴⁰Μαραβέγιας Ν. Τσινισιζέλης Μ., Η ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, β' έκδοση, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα, 1999, σ. 421-422.

⁴¹Μούσης Ν., Ευρωπαϊκή Ένωση, Δίκαιο-Οικονομία-Πολιτική, 16η έκδοση, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2018, σ. 233.

Το έτος 2021, εκδίδεται ο Κανονισμός 2021/1060 ο οποίος αφορά τον καθορισμό κοινών διατάξεων για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, το Ταμείο Συνοχής, το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας, Αλιείας και Υδατοκαλλιέργειας.

Οι στόχοι οι οποίοι στηρίζονται από τα ταμεία ΕΤΠΑ, το ΕΚΤ το Ταμείο Συνοχής και το ΕΤΘΑΥ, σύμφωνα με την παρ. 1 του άρθρου 5 του /μού 2021/1060, είναι οι κάτωθι⁴²:

α. μια Ευρώπη πιο ανταγωνιστική και πιο έξυπνη μέσω της προώθησης του καινοτόμου, του έξυπνου οικονομικού μετασχηματισμού και της περιφερειακής συνδεσιμότητας

β. μια πιο πράσινη και ανθεκτική Ευρώπη με χαμηλές εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα και καθ'οδόν προς μια οικονομία καθαρών μηδενικών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα, μέσω της προώθησης της δίκαιης μετάβασης σε καθαρές μορφές ενέργειας, των πράσινων και γαλάζιων επενδύσεων, της κυκλικής οικονομίας του μετριασμού της κλιματικής αλλαγής και της προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή, της πρόληψης και της διαχείρισης των κονδυλίων και της βιώσιμης αστικής κινητικότητας.

γ. μια πιο διασυνδεδεμένη Ευρώπη μέσω της ενίσχυσης της κινητικότητας

δ. μια πιο κοινωνική και χωρίς αποκλεισμούς Ευρώπη μέσω της υλοποίησης του ευρωπαϊκού πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων

ε. μια Ευρώπη πιο κοντά στους πολίτες μέσω της προώθησης της βιώσιμης και ολοκληρωμένης ανάπτυξης όλων των εδαφικών τύπων και τοπικών πρωτοβουλιών.

Το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης στηρίζει τον ειδικό στόχο να δοθεί η δυνατότητα στις περιφέρειες και τους ανθρώπους να αντιμετωπίσουν τις κοινωνικές, εργασιακές, οικονομικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις της μετάβασης προς τους στόχους της Ένωσης για την ενέργεια και το κλίμα για το

⁴² <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2021:231:FULL&from=EL> (Κανονισμός 2021/1060, ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 6/3/2023).

έτος 2030 και προς μια κλιματικά ουδέτερη οικονομία της Ένωσης έως το 2050, βάσει της Συμφωνίας του Παρισιού.

Το ΕΤΠΑ, το ΕΚΤ, το Ταμείο Συνοχής και το ΤΔΜ σύμφωνα με την παρ. 2 του αναφερόμενου άρθρου, συμβάλλουν στην υλοποίηση των δράσεων της Ένωσης, που οδηγούν στην ενίσχυση της οικονομικής, κοινωνικής και εδαφικής συνοχής της, σύμφωνα με το άρθρο 174 ΣΛΕΕ, επιδιώκοντας την επίτευξη των εξής στόχων:

α) τον στόχο “Επενδύσεις στην απασχόληση και την ανάπτυξη” στα κράτη μέλη και τις περιφέρειες που στηρίζονται από το ΕΤΠΑ, το ΕΚΤ, το Ταμείο Συνοχής και το ΤΔΜ και

β) τον στόχο “Ευρωπαϊκή εδαφική συνεργασία” (Interreg) που στηρίζεται από το ΕΤΠΑ.

Στην παρ. 3⁴³ του εν λόγω άρθρου τα κράτη μέλη και η Επιτροπή προωθούν τον συντονισμό, τη συμπληρωματικότητα και τη συνοχή μεταξύ των Ταμείων και άλλων ενωσιακών μέσων και ταμείων. Βελτιστοποιούν τους μηχανισμούς για τον συντονισμό μεταξύ των αρμοδίων ώστε να αποφεύγονται οι αλληλεπικαλύψεις κατά τον σχεδιασμό και την υλοποίηση. Τα κράτη μέλη και Επιτροπή λαμβάνουν υπόψη τις ειδικές σχετικές συστάσεις ανά χώρα στον προγραμματισμό και την υλοποίηση των Ταμείων.

7. Εταιρική σχέση και συνεργασία μεταξύ των επιπέδων διοίκησης

Σύμφωνα με το άρθρο 10 του Κανονισμού 2021/1060⁴⁴, προκειμένου να ορισθεί ο στρατηγικός προσανατολισμός για να υπάρξει ο προγραμματισμός αλλά και οι ρυθμίσεις των ταμείων με αποτελεσματικό και αποδοτικό τρόπο, κάθε κράτος μέλος καταρτίζει μια συμφωνία εταιρικής σχέσης για την περίοδο 1^η Ιανουαρίου 2021 έως 31 Δεκεμβρίου 2027. Η εν λόγω συμφωνία καταρτίζεται

⁴³ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2021:231:FULL&from=EL> (Κανονισμός 2021/1060, ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 6/3/2023).

⁴⁴ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2021:231:FULL&from=EL> (Κανονισμός 2021/1060, ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 6/3/2023).

σύμφωνα με τον ευρωπαϊκό κώδικα δεοντολογίας. Το κράτος μέλος υποβάλλει τη συμφωνία στην Επιτροπή πριν την υποβολή του πρώτου προγράμματος ή ταυτόχρονα με αυτή. Η συμφωνία εταιρικής σχέσης είναι ένα συνοπτικό αλλά στρατηγικό έγγραφο περίπου τριανταπέντε σελίδων την οποία το κράτος μέλος μπορεί να συμπεριλάβει σε ένα από τα προγράμματά του.

Η συμφωνία εταιρικής σχέσης, σύμφωνα με το άρθρο 11⁴⁵ του Κανονισμού 2021/1060 περιλαμβάνει μεταξύ άλλων τα εξής:

- ✓ τους στόχους πολιτικής που έχουν επιλεγθεί καθώς και τον ειδικό στόχο του ΤΔΜ, εκεί αναφέρεται ποια ταμεία από όσα καλύπτονται από τη συμφωνία εταιρικής σχέσης και ποια προγράμματα θα επιδιώκουν τους συγκεκριμένους στόχους και θα υπάρχει και η σχετική αιτιολόγηση, έχοντας υπόψη τις σχετικές συστάσεις για την χώρα, το εθνικό σχέδιο για την ενέργεια, το κλίμα και τις αρχές του ευρωπαϊκού πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων
- ✓ για καθέναν από τους επιλεγμένους στόχους πολιτικής και για τον ειδικό στόχο του ΤΔΜ, πρέπει να υπάρχει περίληψη των επιλογών πολιτικών και των κύριων αναμενόμενων αποτελεσμάτων για κάθε ένα από τα ταμεία που καλύπτει η εν λόγω συμφωνία. Να υπάρχει συντονισμός, οριοθέτηση και συμπληρωματικότητες μεταξύ των ταμείων και συντονισμό μεταξύ των εθνικών και περιφερειακών προγραμμάτων κατά περίπτωση. Επίσης συμπληρωματικότητες και συνέργειες μεταξύ των ταμείων που καλύπτονται από την εν λόγω συμφωνία και άλλων ενωσιακών μέσων
- ✓ τον προκαταρκτικό χρηματοδοτικό κονδύλιο για καθένα από τα ταμεία που καλύπτονται από τη συμφωνία ανά στόχο πολιτικής σε εθνικό και κατά περίπτωση σε περιφερειακό επίπεδο σύμφωνα με τους ειδικούς κανόνες για κάθε ταμείο
- ✓ τον προκαταρκτικό στόχο της συνεισφορά για το κλίμα σύμφωνα με το άρθρο 6 του εν λόγω Κανονισμού
- ✓ την κατανομή των χρηματοδοτικών πόρων ανά κατηγορία περιφερειών όπως αυτές ορίζονται σύμφωνα με το άρθρο 108 του αναφερόμενου

⁴⁵ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2021:231:FULL&from=EL> (Κανονισμός 2021/1060, ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 6/3/2023).

Κανονισμού

- ✓ τον κατάλογο των προβλεπόμενων προγραμμάτων στο πλαίσιο των ταμείων που καλύπτονται από τη συμφωνία με τα αντίστοιχα κονδύλια ανά ταμείο και την αντίστοιχη συνεισφορά σε εθνικό επίπεδο ανά κατηγορία περιφέρειας
- ✓ συνοπτική παρουσίαση των δράσεων που σκοπεύει να αναλάβει το κράτος μέλος με στόχο την ενίσχυση της διοικητικής του ικανότητας για την υλοποίηση των ταμείων που καλύπτονται από τη συμφωνία.

Η Επιτροπή σύμφωνα με το άρθρο 12⁴⁶ του αναφερόμενου Κανονισμού, αξιολογεί τη συμφωνία εταιρικής σχέσης και τη συμμόρφωσή της με τον παρόντα Κανονισμό και τους ειδικούς για κάθε Ταμείο κανόνες τηρώντας παράλληλα την αρχή της αναλογικότητας και λαμβάνοντας υπόψη τα καλυπτόμενα προγράμματα, τον στρατηγικό χαρακτήρα της συμφωνίας καθώς και το συνολικό ποσό που διαθέτει το κράτος μέλος. Η Επιτροπή μπορεί να υποβάλει παρατηρήσεις επί της συμφωνίας εντός τριών μηνών από την υποβολή της και εκδίδει απόφαση με εκτελεστική πράξη, το αργότερο τέσσερις μήνες μετά την πρώτη υποβολή της από το κράτος μέλος.

Ένα κράτος μέλος σύμφωνα με το άρθρο 13⁴⁷ του εν λόγω Κανονισμού, δύναται να υποβάλει στην Επιτροπή τροποποίηση της συμφωνίας εταιρικής σχέσης έως το τέλος του Μαρτίου του 2025. Η Επιτροπή αξιολογεί την τροποποίηση και έχει περιθώριο τριών μηνών από την υποβολή αυτής για να υποβάλει παρατηρήσεις. Το κράτος μέλος επανεξετάζει τη συμφωνία με τις παρατηρήσεις της Επιτροπής και η Επιτροπή εντός έξι μηνών από την πρώτη υποβολή της τροποποιημένης συμφωνίας δύναται να την εγκρίνει.

Αξίζει να σημειωθεί ότι δίνεται μεγάλη σημασία στη συνεργασία μεταξύ όλων των φορέων στο πλαίσιο της πολυεπίπεδης διακυβέρνησης και σύμφωνα με την προσέγγιση ‘‘από κάτω προς τα πάνω’’. Στο άρθρο 8 του Κανονισμού⁴⁸ αναφέρεται ότι κάθε κράτος μέλος οργανώνει και υλοποιεί συνολική εταιρική

⁴⁶ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2021:231:FULL&from=EL> (Κανονισμός 2021/1060, ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 6/3/2023).

⁴⁷ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2021:231:FULL&from=EL> (Κανονισμός 2021/1060, ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 6/3/2023).

⁴⁸ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2021:231:FULL&from=EL> (Κανονισμός 2021/1060, ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 6/3/2023).

αρχή σύμφωνα με το θεσμικό και το νομικό του πλαίσιο και περιλαμβάνει τους ακόλουθους εταίρους:

- Τις περιφερειακές, τοπικές, αστικές και άλλες δημόσιες αρχές
- Τους οικονομικούς και κοινωνικούς εταίρους
- Σχετικούς φορείς που εκπροσωπούν την κοινωνία των πολιτών, όπως περιβαλλοντικούς εταίρους, μη κυβερνητικές οργανώσεις και φορείς που είναι υπεύθυνοι για την προώθηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων, των δικαιωμάτων της ισότητας των δύο φύλων, των ατόμων με αναπηρίες, της καταπολέμησης των διακρίσεων.
- Ερευνητικούς οργανισμούς και πανεπιστήμια αναλόγως την περίπτωση.

Το κράτος εξασφαλίζει τη συμμετοχή των εταίρων στην κατάρτιση της συμφωνίας εταιρικής σχέσης καθ' όλη τη διάρκεια των προγραμμάτων και με τη συμμετοχή τους σε επιτροπές παρακολούθησης της υλοποίησης των προγραμμάτων.

Επίσης σύμφωνα με το εδάφιο β του άρθρου 28 του αναφερόμενου Κανονισμού⁴⁹ το κράτος μέλος στηρίζει την τοπική ανάπτυξη τοπικών κοινοτήτων.

Πιο συγκεκριμένα στο άρθρο 31 του Κανονισμού⁵⁰ αναφέρεται ότι ένα κράτος μέλος όταν το κρίνει σκόπιμο, δύναται να στηρίζει την τοπική ανάπτυξη με πρωτοβουλία τοπικών κοινοτήτων μέσω του ΕΤΠΑ, του ΕΚΤ, του ΤΔΜ και του ΕΤΘΑΥ.

Πώς όμως η τοπική ανάπτυξη διασφαλίζεται; Σύμφωνα με την παρ.2 του άρθρου 31 η τοπική ανάπτυξη με πρωτοβουλία των τοπικών κοινοτήτων:

- ❖ Εστιάζεται σε υποπεριφερειακές ζώνες
- ❖ Πραγματοποιείται με πρωτοβουλία των ομάδων τοπικής δράσης που αποτελούνται από εκπροσώπους δημόσιων και ιδιωτικών τοπικών κοινωνικοοικονομικών συμφερόντων, όπου καμία μεμονωμένη ομάδα

⁴⁹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2021:231:FULL&from=EL> (Κανονισμός 2021/1060, ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 6/3/2023).

⁵⁰ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2021:231:FULL&from=EL> (Κανονισμός 2021/1060, ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 6/3/2023).

συμφερόντων δεν ελέγχει τη λήψη αποφάσεων.

- ❖ Πραγματοποιείται μέσω στρατηγικών τοπικής ανάπτυξης (οι οποίες περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων τη γεωγραφική περιοχή και τον πληθυσμό που καλύπτονται από την εν λόγω στρατηγική, τους στόχους, το σχέδιο χρηματοδότησης, την ανάλυση των αναπτυξιακών αναγκών).
- ❖ Στηρίζει τη δικτύωση, την προσβασιμότητα, τα καινοτόμα στοιχεία στο τοπικό πλαίσιο και κατά περίπτωση τη συνεργασία με άλλους χωρικούς παράγοντες.

Προκειμένου να υπάρξει αυξημένη κινητοποίηση των τοπικών ομάδων δράσης, θα πρέπει να δίδεται η δυνατότητα ανάπτυξης πρωτοβουλίας από τις τοπικές κοινότητες. Είναι απαραίτητο να λαμβάνονται υπόψη όλες οι τοπικές ανάγκες ώστε να υπάρξουν αλλαγές διαρθρωτικού χαρακτήρα και ταυτόχρονα ενθάρρυνση για καινοτομία και εξέλιξη. Η προσέγγιση της πολυεπίπεδης διακυβέρνησης έχει ως στόχο την υλοποίηση προγραμμάτων τοπικής ανάπτυξης με την αρωγή των τοπικών ομάδων που γνωρίζουν καλύτερα τα προβλήματα της τοπικής κοινότητας αλλά και τα συμφέροντα αυτής, με τη συντονισμένη στήριξη των ταμείων.

8. Πόροι για την οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή

Οι πόροι για την τρέχουσα περίοδο σύμφωνα με το άρθρο 109 του Κανονισμού 2021/1060⁵¹ που διατίθενται για δημοσιονομικές δεσμεύσεις είναι 330.234.776.621 ευρώ για τα ταμεία ΕΤΠΑ, ΕΚΤ και Ταμείο Συνοχής και 7.500.000.000 ευρώ για το ΤΔΜ⁵².

Πιο συγκεκριμένα σύμφωνα με το άρθρο 110⁵³, οι πόροι για τον στόχο “Επενδύσεις στην απασχόληση και την ανάπτυξη” στο πλαίσιο του Πολυετούς Δημοσιονομικού Προγράμματος (ΠΔΠ) ανέρχονται στο 97,6% των συνολικών πόρων (δηλαδή συνολικά σε 329.684.776.621 ευρώ) και κατανέμονται ως εξής:

⁵¹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2021:231:FULL&from=EL> (Κανονισμός 2021/1060, ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 6/3/2023).

⁵² Σε μονάδες αγοραστικής δύναμης 2018.

⁵³ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2021:231:FULL&from=EL> (Κανονισμός 2021/1060, ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 6/3/2023).

α) 61,3% (δηλαδή συνολικά 202.226.984.629 ευρώ) στις λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες

β) 14,5% (δηλαδή συνολικά 47.771.802,082 ευρώ) στις περιφέρειες μετάβασης

γ) 8,3% (δηλαδή συνολικά 27.202.682.372 ευρώ) στις περισσότερο αναπτυγμένες περιφέρειες

δ) 12,9% (συνολικά 42.555.570.217 ευρώ) στα κράτη μέλη που στηρίζονται από το Ταμείο Συνοχής

ε) 0,6% (δηλαδή συνολικά 1.927.737.321 ευρώ) ως πρόσθετη χρηματοδότηση στις εξόχως απόκεντρες περιοχές όπως αυτές ορίζονται στο άρθρο 349 ΣΛΕΕ και τις περιφέρειες επιπέδου NUTS 2οι οποίες πληρούν τα κριτήρια.

στ) 0,2% (δηλαδή συνολικά 500.000.000 ευρώ) για διαπεριφερειακές επενδύσεις στην καινοτομία

ζ) 2,3% (δηλαδή συνολικά 7.500.000.000 ευρώ) για το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης

Τέλος οι πόροι για τον στόχο “Ευρωπαϊκή εδαφική συνεργασία” Interreg ανέρχονται στο 2,4% των συνολικών πόρων που διατίθενται, ήτοι 8.050.000.000 ευρώ.

Κεφάλαιο 4ο Περιφερειακή ανάπτυξη στην Ελλάδα

1. Παράγοντες που επηρεάζουν-δημιουργούν το περιφερειακό πρόβλημα

Για να μπορεί να υπάρχει ξεκάθαρη καταγραφή του περιφερειακού προβλήματος και των ανισοτήτων στη χώρα πρέπει να εντοπιστούν οι παράγοντες που έχουν δημιουργήσει και συνεχίζουν να τροφοδοτούν το φαινόμενο των ανισοτήτων έως σήμερα. Οι παράγοντες είναι ιστορικοί, πολιτικοί, γεωμορφολογικοί και οικονομικοί.

Σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση των ανισοτήτων παίζουν τα μεγέθη των πληθυσμών. Ο βαθμός μητροπολιτικής συγκέντρωσης στην Ελλάδα είναι πολύ υψηλός σε σύγκριση με αυτούς της Ευρώπης ενώ μια άλλη ιδιαιτερότητα του ελληνικού χώρου είναι ότι η μητρόπολη δεν είναι μόνο μεγάλη αλλά βρίσκεται και σε ‘‘περίεργο’’ σημείο.⁵⁴ Σε άλλες χώρες της νότιας Ευρώπης οι μητροπόλεις βρίσκονται συνήθως στα βόρεια σημεία των χωρών ενώ σε χώρες της βόρειας Ευρώπης τα μητροπολιτικά κέντρα βρίσκονται στα νότια σημεία των χωρών τους και αυτό εξηγείται εύκολα καθώς το κεντρικό σημείο εγκατάστασης μια μητρόπολης τη διευκολύνει στο να έχει άμεση πρόσβαση σε μεγάλες γειτονικές αγορές της Ευρώπης.

Στην Ελλάδα η δημιουργία της μητρόπολης σε νότιο σημείο της χώρας επηρεάστηκε κατά τη διάρκεια των ετών λόγω της σταδιακής δημιουργίας και ενσωμάτωσης εδαφών του ελληνικού κράτους (τελευταία προσάρτηση αυτή της Δωδεκανήσου μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο), της εισροής προσφύγων μετά την μικρασιατική καταστροφή και τη διαίρεση της Ευρώπης, μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, σε ανατολή και δύση με τα βόρεια σύνορα της χώρας κλειστά λόγω των διαφορετικών καθεστώτων των χωρών με τις οποίες συνορεύει τουλάχιστον έως το 1989 (λήξη ψυχρού πολέμου).

Η εισροή των προσφύγων από την μικρασιατική καταστροφή λόγω της άφιξής τους στο μεγαλύτερο λιμάνι της χώρας τον Πειραιά είχε ως συνέπεια την

⁵⁴Πετράκος Γ., Ψυχάρης Γ., Περιφερειακή ανάπτυξη στην Ελλάδα, β' έκδοση, εκδ. Κριτική Επιστημονική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2016, σ. 141.

εγκατάσταση της πλειοψηφίας των προσφύγων στην Αθήνα και την ενδυνάμωση της τοπικής οικονομίας. Πολύ μικρό ποσοστό εγκαταστάθηκε σε γειτονικά ελληνικά νησιά κοντά στα παράλια της Μικράς Ασίας ή προτίμησε τη μετεγκατάστασή του σε άλλους νομούς της χώρας.

Το κλείσιμο των συνόρων για περίπου σαράντα έτη (από το 1949 έως το 1989) είχε ως αποτέλεσμα την αποδυνάμωση όλων των σημαντικών πόλεων της βόρειας Ελλάδας, καθώς οι παραγωγικές τους δραστηριότητες μπορούσαν να απευθυνθούν μόνο στην ελληνική αγορά με συνέπεια να χάσουν το πλεονέκτημα της εγγύτητας με τις αγορές των γειτονικών χωρών. Επιπλέον η εγκατάσταση στις παραμεθόριες περιοχές αποτελούσε σοβαρό μειονέκτημα καθώς η μεταφορά προϊόντων και πρώτων υλών απαιτούσε σημαντικό κόστος μεταφοράς. Έτσι οι βόρειες πόλεις της χώρας έχασαν τη δυνατότητα προσέλκυσης μεγάλων επιχειρήσεων, η περιμετρική θέση δεν τους επέτρεπε να γίνουν ανταγωνιστικές στις εθνικές αγορές και τα κλειστά σύνορα δεν τους επέτρεπαν να εκμεταλλευτούν το πλεονέκτημα της εγγύτητας σε αγορές των γειτονικών χωρών.⁵⁵

2. Οργάνωση της διοίκησης στην Ελλάδα σε περιφερειακό και δημοτικό επίπεδο

Η διάρθρωση του δημοσίου στην Ελλάδα και ειδικότερα σε τοπικό επίπεδο όπως οι Δήμοι αλλά και οι Νομαρχίες ή οι Περιφέρειες προβληματίζουν τις κυβερνήσεις που πέρασαν από τη χώρα προκειμένου να μπορέσει να υπάρξει οικονομική και περιφερειακή ανάπτυξη σε αυτή. Στις χώρες της Ευρώπης παρατηρείται όλο και περισσότερο το φαινόμενο της αποκεντρωμένης διοίκησης σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο. Δίνονται όλο και περισσότερες αρμοδιότητες στους δήμους και στις νομαρχίες ή περιφέρειες προκειμένου να υπάρξει καλύτερο και πιο ευέλικτο μοντέλο διοίκησης. Η αποκέντρωση των αρμοδιοτήτων λειτουργεί καλύτερα σε οικονομικό επίπεδο μιας χώρας δεδομένου ότι συμβάλλει στην καλύτερη κατανομή των πόρων και οι τοπικοί παράγοντες αφουγκράζονται

⁵⁵Πετράκος Γ., Ψυχάρης Γ., Περιφερειακή ανάπτυξη στην Ελλάδα, β' έκδοση, εκδ. Κριτική Επιστημονική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2016, σ. 143.

καλύτερα τις ανάγκες και τις επιθυμίες των πολιτών και έτσι υπάρχει άμεση και αυξημένη κοινωνική ευημερία. Είναι όμως στη πράξη η αποκέντρωση εφικτή; Στην χώρα μας παρόλο που υπάρχουν επίπεδα διοίκησης όπως οι Δήμοι, οι Περιφέρειες και οι Αποκεντρωμένες διοικήσεις και μπορεί να καταγραφεί ότι λειτουργούν οι τοπικές αυτοδιοικήσεις, στην ουσία εξαρτώνται άμεσα από το κράτος μέσω της κατάρτισης του κρατικού προϋπολογισμού. Το σύστημα διοίκησης ήταν πάντα κεντρικό και συγκεντρωτικό και τα τελευταία χρόνια γίνεται μια προσπάθεια αλλαγής προς την αποκέντρωση.

3. Νομοθετικό πλαίσιο των ΟΤΑ α' και β' βαθμού

3.1. Σύνταγμα

Σύμφωνα με το άρθρο 101 του Συντάγματος ορίζεται ότι η οργάνωση για τη διοίκηση του κράτους γίνεται σύμφωνα με το αποκεντρωτικό σύστημα⁵⁶. Σύμφωνα με τις συγκοινωνιακές, κοινωνικές και γεωοικονομικές συνθήκες γίνεται η διαμόρφωση της διοικητικής διαίρεσης της Χώρας. Υπάρχουν τα περιφερειακά όργανα του Κράτους τα οποία αποφασίζουν λόγω αρμοδιότητας για τις υποθέσεις της περιφέρειάς τους και τα κεντρικά όργανα του Κράτους τα οποία εκτός από ειδικές αρμοδιότητες, έχουν τη γενική κατεύθυνση, το συντονισμό και τον έλεγχο νομιμότητας των πράξεων των περιφερειακών οργάνων, όπως νόμος ορίζει.

Σύμφωνα με το άρθρο 102 η διοίκηση των τοπικών υποθέσεων ανήκει στους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης πρώτου και δευτέρου βαθμού⁵⁷. Υπέρ των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης συντρέχει τεκμήριο αρμοδιότητας για τη διοίκηση των τοπικών υποθέσεων. Για το ποιο θα είναι το εύρος αλλά και οι κατηγορίες των υποθέσεων σε τοπικό επίπεδο, καθώς και την κατανομή τους στους επί μέρους βαθμούς καθορίζεται με νόμο. Επίσης μπορεί να ανατεθούν αρμοδιότητες οι οποίες θα πρέπει να ασκηθούν από τους ΟΤΑ και οι οποίες θα συνιστούν αποστολή του Κράτους. Οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης έχουν οικονομική και διοικητική αυτοτέλεια. Οι αρχές τους εκλέγονται με καθολική και

⁵⁶ Σύνταγμα της Ελλάδας <https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 1/3/2023).

⁵⁷ Σύνταγμα της Ελλάδας <https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 1/3/2023).

μυστική ψηφοφορία, όπως νόμος ορίζει. Με νόμο επίσης μπορεί να προβλέπονται για την εκτέλεση έργων ή την παροχή υπηρεσιών ή την άσκηση αρμοδιοτήτων των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης αναγκαστικοί ή εκούσιοι σύνδεσμοι οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης που διοικούνται από αιρετά όργανα.

Το Κράτος ασκεί εποπτεία στους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης η οποία αφορά στον έλεγχο νομιμότητας αποκλειστικά και δεν επιτρέπεται να εμποδίζει την πρωτοβουλία και την ελεύθερη δράση τους.

Το Κράτος λαμβάνει όλα τα απαραίτητα μέτρα που απαιτούνται προκειμένου να εξασφαλισθεί η οικονομική τους αυτοτέλεια και τους αναγκαίους πόρους προκειμένου να μπορούν να ασκούν τις αρμοδιότητές τους οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης και να υπάρχει ταυτόχρονα η διασφάλιση της διαφάνειας όταν γίνεται η διαχείριση των εν λόγω πόρων. Τα μέτρα αυτά είναι δημοσιονομικά, νομοθετικά, κανονιστικά. Οποιαδήποτε μεταβίβαση αρμοδιοτήτων προς την τοπική αυτοδιοίκηση, η οποία γίνεται από τα περιφερειακά ή κεντρικά όργανα του Κράτους, συνεπάγεται και τη μεταφορά των αντίστοιχων πόρων.

Σύμφωνα με το άρθρο 102 του Συντάγματος κατοχυρώνονται ρητά δύο βαθμοί χωρίς ωστόσο να γίνεται αναφορά στον οργανωτικό τύπο τόσο της αυτοδιοίκησης πρώτου βαθμού όσο και της αυτοδιοίκησης δεύτερου βαθμού. Αυτό προέκυψε μετά την αναθεώρηση του 2001, καθώς πριν από αυτήν, στο Σύνταγμα του 1975/1986 κατοχυρωνόταν μόνο η πρώτη βαθμίδα τοπικής αυτοδιοίκησης δηλαδή οι δήμοι και οι κοινότητες και αφηνόταν στη διακριτική ευχέρεια του νομοθέτη η ίδρυση των λοιπών βαθμίδων.⁵⁸

3.2. Νομοθεσία

Η τοπική αυτοδιοίκηση, αποτελεί, από την ίδρυση του Ελληνικού Κράτους μέχρι και τις ημέρες μας, όχι απλώς ένα θεσμό διοικητικής οργάνωσης, αλλά ένα θεσμό που δέχεται πολύ περισσότερο από κάθε άλλο τις μεταρρυθμιστικές πρωτοβουλίες της εκάστοτε κυβερνητικής πλειοψηφίας, για τη βελτίωση του διοικητικού έργου, σε αρκετούς τομείς λόγω της εγγύτητας της σχέσης διοίκησης-

⁵⁸Πετράκος Γ., Ψυχάρης Γ., Περιφερειακή ανάπτυξη στην Ελλάδα, β' έκδοση, εκδ. Κριτική Επιστημονική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2016, σ. 396.

διοικούμενου. Και τούτο γιατί συνδέεται άμεσα με την άσκηση επιμέρους πολιτικών προκειμένου να επιλυθούν καθημερινά προβλήματα των πολιτών-δημοτών.⁵⁹

Στο πλαίσιο των μεταρρυθμίσεων σε τοπικό επίπεδο, θα πρέπει να περιλαμβάνεται και η ενίσχυση του θεσμικού πλαισίου της τοπικής δημοκρατίας, είτε με τη μεταβίβαση περαιτέρω αρμοδιοτήτων και οικονομικών πόρων στους Ο.Τ.Α., είτε με τη θεσμική αναδιάρθρωση των αυτοδιοικητικών δομών στα πλαίσια υλοποίησης της πολιτικής για την οικονομική και συνοχή.⁶⁰

Δεδομένου ότι αρκετά δύσκολο να υλοποιηθούν μεταρρυθμίσεις στο επίπεδο των δήμων λόγω της καθημερινής επαφής των δημοτών με τις δημοτικές αρχές, η δευτεροβάθμια τοπική αυτοδιοίκηση αποτελεί το πλέον δεκτικό επίπεδο αυτοδιοίκησης για την εφαρμογή μεταρρυθμιστικών πολιτικών και πειραματισμών των εκάστοτε κομματικών πλειοψηφιών του Κοινοβουλίου.⁶¹

Ο νόμος που άσκησε πολύ μεγάλη επιρροή στη διαμόρφωση του διοικητικού χάρτη της χώρας είναι ο 1622/1986 (τοπική αυτοδιοίκηση-περιφερειακή ανάπτυξη και δημοκρατικός προγραμματισμός) που μεταξύ άλλων θεσμοθετήθηκαν πρώτη φορά οι περιφέρειες, οι οποίες αποτέλεσαν έκτοτε βασικό συστατικό στοιχείο της διοικητικής οργάνωσης της χώρας έως σήμερα.

Στη συνέχεια θεσμοθετείται ο Ν.2218/1994 “Ίδρυση νομαρχιακής, τροποποίηση διατάξεων για την περιφέρεια κ.α.” και ο 2240/1994 “Συμπλήρωση διατάξεων για τη νομαρχιακή αυτοδιοίκηση και άλλες διατάξεις” με τους οποίους θεσμοθετήθηκε ο θεσμός της νομαρχιακής αυτοδιοίκησης και έγινε μετατροπή της νομαρχίας από κρατικό όργανο όπως ήταν έως τότε με μετακλητό νομάρχη σε τοπική αυτοδιοίκηση δεύτερου βαθμού με αιρετό νομάρχη.

Το 1997 με τον Ν.2503 μετατράπηκαν οι έως τότε Περιφέρειες οι οποίες είχαν γενικό γραμματέα περιφέρειας, σε αποκεντρωμένη μονάδα διοίκησης τις λεγόμενες “αποκεντρωμένες διοικήσεις”. Το ίδιο έτος με τον νόμο 2539,

⁵⁹ Μπαμπαλιούτας Λ., Το σύγχρονο θεσμικό πλαίσιο της Ελληνικής Δημόσιας Διοίκησης, Τόμος Β, Γ’ έκδοση, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2021, σελ.45.

⁶⁰ Μπαμπαλιούτας Λ., “Το σύγχρονο” όπ. π., σελ.45.

⁶¹ Μπαμπαλιούτας Λ., “Το σύγχρονο” όπ. π., σελ.46.

ξεκίνησε η πρώτη μεγάλη θεσμική αλλαγή με το πρόγραμμα ‘‘Καποδίστριας’’ και τη συνένωση των δήμων και κοινοτήτων με σκοπό τη μείωση του αριθμού τους.

Στη συνέχεια με τον νόμο 3852/2010 το γνωστό ‘‘Σχέδιο Καλλικράτης’’ από 1/1/2011 δημιουργήθηκε η αποκεντρωμένη διοίκηση ως μια βαθμίδα αποκέντρωσης. Έτσι η περιφέρεια δεν είναι πλέον αποκεντρωμένη βαθμίδα κρατικής διοίκησης, μετατρέπεται σε οργανισμό τοπικής αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ) β’ βαθμού και παύει να ισχύει ο θεσμός της νομαρχιακής αυτοδιοίκησης. Με την κατάργησή της γίνονται ακόμα περισσότερες συνενώσεις δήμων οι οποίοι αποτελούν τους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης α’ βαθμού, συνενώσεις οι οποίες ισχύουν έως και σήμερα.

Κατόπιν όλων των ανωτέρω, το οργανωτικό σύστημα της χώρας όπως ισχύει, αποτελείται από τριακόσιους τριάντα δύο δήμους οι οποίοι είναι οι ΟΤΑ α’ βαθμού, δεκατρείς περιφέρειες οι οποίες είναι οι ΟΤΑ β’ βαθμού και 7 αποκεντρωμένες διοικήσεις οι οποίες είναι οι πρώην αποκεντρωμένες κρατικές διοικήσεις⁶².

Οι Περιφέρειες είναι αυτοδιοικούμενα Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου (ΝΠΔΔ), οι οποίες σχεδιάζουν, προγραμματίζουν και υλοποιούν πολιτικές σε περιφερειακό επίπεδο στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων τους, σύμφωνα με τις αρχές της αιφόρου ανάπτυξης και της κοινωνικής συνοχής της χώρας, λαμβάνοντας υπόψη και τις εθνικές και ευρωπαϊκές πολιτικές.⁶³

Οι νέες Περιφέρειες είναι οι εξής:

- Η Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης με έδρα την Κομοτηνή (περιλαμβάνει ως Περιφερειακές Ενότητες τους πρώην Νομούς Δράμας, Έβρου, Καβάλας, Ξάνθης και Ροδόπης).
- Η Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας με έδρα την Θεσσαλονίκη (περιλαμβάνει ως Περιφερειακές Ενότητες τους πρώην Νομούς Ημαθίας, Θεσσαλονίκης, Κιλκίς, Πιερίας, Πέλλας, Σερρών και Χαλκιδικής).

⁶² Βλ. άρθρο 3 παρ. 1 και 2 του Ν.3528/2010 ‘‘Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης – Πρόγραμμα Καλλικράτης’’.

⁶³ Μπαμπαλιούτας Λ., ‘‘Το σύγχρονο’’ όπ. π., σελ.46.

- Η Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας με έδρα την Κοζάνη (περιλαμβάνει ως Περιφερειακές Ενότητες τους πρώην Νομούς Γρεβενών, Καστοριάς, Κοζάνης και Φλώρινας).
- Η Περιφέρεια Ηπείρου με έδρα τα Ιωάννινα (περιλαμβάνει ως Περιφερειακές Ενότητες τους πρώην Νομούς Άρτας, Θεσπρωτίας, Ιωαννίνων και Πρεβέζης).
- Η Περιφέρεια Θεσσαλίας με έδρα τη Λάρισα (περιλαμβάνει ως Περιφερειακές Ενότητες τους πρώην Νομούς Καρδίτσας, Λάρισας, Μαγνησίας και Τρικάλων. Οι Δήμοι Αλοννήσου, Σκιάθου και Σκοπέλου αποτελούν την Περιφερειακή Ενότητα Σποράδων).
- Η Περιφέρεια Ιονίων Νήσων με έδρα την Κέρκυρα (περιλαμβάνει ως Περιφερειακές Ενότητες τους πρώην Νομούς Ζακύνθου, Κέρκυρας, Κεφαλληνίας και Λευκάδας. Στη νήσο Ιθάκη, ο Δήμος Ιθάκης αποτελεί αυτοτελή Περιφερειακή Ενότητα).
- Η Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας με έδρα την Πάτρα (περιλαμβάνει ως Περιφερειακές Ενότητες τους πρώην Νομούς Αιτωλοακαρνανίας, Αχαΐας και Ηλείας).
- Η Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας με έδρα τη Λαμία (περιλαμβάνει ως Περιφερειακές Ενότητες τους πρώην Νομούς Καρδίτσας, Λάρισας, Μαγνησίας και Τρικάλων).
- Η Περιφέρεια Αττικής με έδρα την Αθήνα (περιλαμβάνει ως Περιφερειακές Ενότητες τον πρώην Νομό Αττικής).
- Η Περιφέρεια Πελοποννήσου με έδρα την Τρίπολη (περιλαμβάνει ως Περιφερειακές Ενότητες τους πρώην Νομούς Αργολίδος, Αρκαδίας, Κορινθίας, Λακωνίας και Μεσσηνίας).
- Η Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου με έδρα τη Μυτιλήνη (περιλαμβάνει ως Περιφερειακές Ενότητες τους πρώην Νομούς Λέσβου, Σάμου, Χίου).
- Η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου με έδρα την Ερμούπολη (περιλαμβάνει ως Περιφερειακές Ενότητες τους πρώην Νομούς Κυκλάδων και Δωδεκανήσων).

- Η Περιφέρεια Κρήτης με έδρα το Ηράκλειο (περιλαμβάνει ως Περιφερειακές Ενότητες τους πρώην Νομούς Ηρακλείου, Λασιθίου, Ρεθύμνου και Χανίων).⁶⁴

4. Περιφερειακά Προγράμματα του Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης (ΚΠΣ) 1989-93

Το πρόγραμμα ‘‘ΚΠΣ 1989-1993’’ είχε έξι προτεραιότητες:

- α) βελτίωση των βασικών υποδομών,
- β) ανάπτυξη του πρωτογενούς τομέα και αγροτική ανάπτυξη,
- γ) βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων,
- δ) ισόρροπη ανάπτυξη του τουρισμού,
- ε) ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού και
- στ) ανάπτυξη του εγχώριου δυναμικού των δεκατριών περιφερειών.

Τα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (ΠΕΠ) περιλαμβάνονταν στον άξονα ‘‘ανάπτυξη του εγχώριου δυναμικού των 13 περιφερειών’’.⁶⁵

Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την υπό στοιχείο (α) προτεραιότητα το σχετικό μερίδιο στην αρχή του ΚΠΣ ήταν 37,4% και στο τέλος 28,8%, για την υπό στοιχείο (β) προτεραιότητα στην αρχή το μερίδιο ήταν 5,8% ενώ στο τέλος ήταν ελάχιστα αυξημένο στο 6,1%. Για την υπό στοιχείο (γ) προτεραιότητα το μερίδιο στην αρχή ήταν 7% και στο τέλος ήταν αρκετά μικρότερο στο 3,8%, για την υπό στοιχείο(δ) προτεραιότητα το μερίδιο στην αρχή ήταν 1,3% και στο τέλος ελαφρώς χαμηλότερο στο 0,8%, για την υπό στοιχείο (ε) προτεραιότητα στην αρχή το μερίδιο ήταν 7,5% και στο τέλος 10,2% ενώ για την

⁶⁴ Βλ. άρθρο 3 παρ. 3 του Ν.3528/2010 ‘‘Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης – Πρόγραμμα Καλλικράτης’’.

⁶⁵ Πετράκος Γ., Ψυχάρης Γ., Περιφερειακή ανάπτυξη στην Ελλάδα, β’ έκδοση, εκδ. Κριτική Επιστημονική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2016, σ. 519.

υπό στοιχείο (στ) προτεραιότητα το σχετικό μερίδιο αρχικά ήταν 40,9% και στο τέλος στο 50,3%.⁶⁶

Λόγω των σοβαρών προβλημάτων που αντιμετώπιζε ο θεσμός των περιφερειών έως την ολοκλήρωση του θεσμικού του πλαισίου, εν τούτοις τα περιφερειακά προγράμματα ξεκίνησαν με πόρους του ΚΠΣ στο 41% και κατέληξαν στο τέλος της πενταετίας το 50% των πόρων. Στα προγράμματα αυτά είχαν ενταχθεί εθνικά προγράμματα κυρίως υπουργείων, νομαρχιών σχετικά με υποδομές κ.α. και οι πόροι αυξήθηκαν με αντίστοιχη μείωση των άλλων προτεραιοτήτων.

Δεδομένου ότι κατά την αναφερόμενη περίοδο απορροφήθηκε το 50% σε περιφερειακά προγράμματα δεν σημαίνει ότι υπήρχε ένα σχέδιο σοβαρά δομημένο για την ανάπτυξη της περιφέρειας. Υπήρχε η ανάγκη για την απορρόφηση των κονδυλίων για την κάλυψη αναγκών που υπήρχαν εκείνη την περίοδο και μπορούσε να δικαιολογηθεί η εν λόγω κατάσταση δεδομένης της προσαρμογής της ελληνικής δημόσιας διοίκησης σε μια νέα πραγματικότητα αυτή του κοινοτικού κανονιστικού πλαισίου.

5. Περιφερειακά Προγράμματα του ΚΠΣ 1994-1999

Όσο προχωρούσαν τα προγράμματα, τόσο οι διαδικασίες γίνονταν πιο αυστηρές και δεν υπήρχε μεγάλη ευελιξία για μετατόπιση κονδυλίων από τον ένα άξονα στον άλλο ή επιχειρησιακό πρόγραμμα. Δημιουργήθηκαν νέοι φορείς για την παρακολούθηση και διαχείριση των προγραμμάτων όπως η Μονάδα Οργάνωσης και Διαχείρισης (ΜΟΔ) η Μεικτή Επιτροπή Καθοδήγησης.

Οι άξονες έγιναν πέντε από έξι. Ο πρώτος άξονας αφορούσε τη μείωση του βαθμού περιφερειακότητας και την προώθηση της εσωτερικής συνοχής μέσω ανάπτυξης των μεγάλων δικτύων υποδομής, ο δεύτερος αφορούσε τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης, ο τρίτος την ανάπτυξη και ανταγωνιστικότητα του οικονομικού ιστού, ο τέταρτος την ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού και την

⁶⁶ Πετράκος Γ., Ψυχάρης Γ., ‘‘Περιφερειακή’’ όπ. π., σ. 520 (άντληση στοιχείων από πίνακα 13.1 προτεραιότητες ΚΠΣ Ι, 1989-93).

προώθηση της εργασίας και ο πέμπτος τη μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων και την άρση της απομόνωσης των νησιωτικών περιοχών.

Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, στον πρώτο άξονα το σχετικό μερίδιο στην αρχή του ΚΠΣ ήταν 27,8% ενώ στο τέλος μειώθηκε αρκετά στο 22,3%. Ο δεύτερος άξονας είχε στην αρχή μερίδιο του ύψους 9,05% ενώ στο τέλος εμφανίζεται λίγο αυξημένο το ποσοστό στο 11,7%. Ο τρίτος άξονας ξεκίνησε με 25,3% και στο τέλος είχε μια μείωση περίπου τριών μονάδων ήτοι στο 21,9%, ο τέταρτος άξονας είχε στην αρχή μερίδιο 12,5% ενώ στο τέλος εμφανίσθηκε με μια αύξηση περίπου τριών μονάδων δηλαδή στο 15,4% και τέλος ο πέμπτος άξονας είχε στην αρχή μερίδιο 25% και στο τέλος είχε μια μικρή αύξηση δηλαδή το σχετικό μερίδιο ανήλθε στο 28,5%⁶⁷.

Εδώ μπορεί να παρατηρηθεί ως προς τον πέμπτο άξονα, ο οποίος ασχολείται με τις περιφερειακές ανισότητες, ότι υπάρχει μια μεγάλη μείωση του ποσοστού των διατιθέμενων πόρων από το προηγούμενο πρόγραμμα που είχε ανέλθει το ποσοστό των διαθέσιμων πόρων στο 50% της τάξης του 21,5%.

Η κεντρική εξουσία άργησε να εκχωρήσει εξουσία και κυρίως πόρους στις άλλες βαθμίδες διοίκησης. Η έμφαση δόθηκε στο τομέα των βασικών υποδομών και στην ανάπτυξη και ανταγωνιστικότητα του οικονομικού ιστού. Οι καθυστερήσεις υλοποίησης έργων οδήγησε πολλά “έργα-γέφυρα” για το επόμενο ΚΠΣ.⁶⁸

6. Περιφερειακά Προγράμματα του ΚΠΣ 2000-2006

Το επόμενο περιφερειακό πρόγραμμα είχε επτά άξονες προτεραιότητας: α) ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού και προώθηση της απασχόλησης, β) βελτίωση της ανταγωνιστικότητας για βιώσιμη ανάπτυξη, γ) μεταφορές, δ) αγροτική ανάπτυξη και αλιεία, ε) ποιότητα ζωής, στ) κοινωνία της πληροφορίας και ζ) περιφερειακή ανάπτυξη.

⁶⁷ Πετράκος Γ., Ψυχάρης Γ., “Περιφερειακή” όπ. π., σ. 523 (άντληση στοιχείων από πίνακα 13.2).

⁶⁸ Πετράκος Γ., Ψυχάρης Γ., “Περιφερειακή” όπ. π., σ. 523.

Το ΚΠΣ ΙΙΙ περιλάμβανε είκοσι τέσσερα επιχειρησιακά προγράμματα. Από αυτά, τα έντεκα αφορούσαν τομεακές πολιτικές (ΤΕΠ) και τα δεκατρία περιφερειακές (ΠΕΠ). Αυτό το πρόγραμμα ήταν το μεγαλύτερο πρόγραμμα που είχε εφαρμοστεί έως τότε στη χώρα και ανερχόταν στο ποσό των 52,4 δις ευρώ. Οι πόροι από την Ε.Ε. αντιπροσώπευαν το 2,19% του ΑΕΠ, η δαπάνη του δημοσίου ανήλθε στο 3,27% και με τη συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα το ποσοστό αυτό ανέβηκε στο 4,35%.

Στο συγκεκριμένο πρόγραμμα η ΕΕ αυξάνει το ελεγκτικό έργο της και είναι ακόμα πιο αυστηρή, επιρρίπτει ευθύνες στο κράτος μέλος σε περίπτωση που δεν τηρεί τις προβλεπόμενες διαδικασίες και δεδομένου ότι υπάρχει κίνδυνος να χαθούν κονδύλια γίνεται εφαρμογή του κανόνα $n+2$, δηλαδή να επιμηκυνθεί ο χρόνος ενός έργου που έχει εγκριθεί και έχει προχωρήσει, για ακόμα δύο έτη σε περίπτωση καθυστέρησης.

Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, στον α' άξονα το μερίδιο που δόθηκε αντιστοιχούσε στο 10,7%, στον β' άξονα μοιράσθηκε το 14,5% των πόρων, στον γ' άξονα δόθηκε το 28,8% των πόρων, στον δ' άξονα το 9%, στον ε' άξονα μοιράσθηκε το 4,3% των πόρων, στον στ' άξονα το 6,8% και στον ζ' άξονα που αφορά την περιφερειακή ανάπτυξη το 25,8%.⁶⁹

Από τα παραπάνω κονδύλια παρατηρείται η σταθεροποιητική τάση της κατανομής των πόρων στην περιφερειακή ανάπτυξη, οι μεταφορές συνεχίζουν να έχουν ένα πολύ μεγάλο ποσοστό πόρων και συνεπώς φαίνεται ότι είναι ένας πολύ σημαντικός άξονας για το εθνικό σχέδιο ανάπτυξης όπως και η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας η οποία δείχνει να έχει ένα αρκετά σημαντικό μερίδιο στην κατανομή των πόρων.

7. Περιφερειακά Προγράμματα του ΕΣΠΑ Ι 2007-2013

Το Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς 2007-2013 είναι το έγγραφο αναφοράς προκειμένου να προβούν σε προγραμματισμό τα Ταμεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε εθνικό επίπεδο για την αναφερόμενη περίοδο. Η

⁶⁹ Πετράκος Γ., Ψυχάρης Γ., "Περιφερειακή" όπ. π., σ. 525 (άντληση στοιχείων από πίνακα 13.3).

αναθεωρημένη Στρατηγική της Λισαβόνας αλλά και το Εθνικό Πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων σχετικά με την ανάπτυξη και την απασχόληση των ετών 2005-2008, ήταν τα βασικά έγγραφα της ΕΕ που λήφθηκαν υπόψη για να διαμορφωθούν οι βασικές στρατηγικές επιλογές. Οι στόχοι που τέθηκαν ήταν σε τέσσερα επίπεδα. Στο επίπεδο α) των στρατηγικών στόχων του ΕΣΠΑ, β) των πέντε θεματικών και τριών χωρικών προτεραιοτήτων όπως αυτές απαιτούνταν από το Γενικό Κανονισμό των Ταμείων, γ) των δεκαεπτά γενικών στόχων στους οποίους αναλύεται κάθε θεματική προτεραιότητα και δ) των ειδικών στόχων και των κύριων μέσων επίτευξης.

Όλες οι περιφέρειες της χώρας έως το προηγούμενο ΚΠΣ ανήκαν στον στόχο 1, στη συγκεκριμένη χρονική περίοδο του ΕΣΠΑ μόνο οκτώ συνέχιζαν να υπάγονται σε αυτόν ο οποίος ονομαζόταν πια στόχος σύγκλισης καθώς εξακολουθούσαν να έχουν χαμηλότερο επίπεδο ανάπτυξης από 75% του ευρωπαϊκού μ.ό. Τρεις περιφέρειες ανήκαν στην κατηγορία περιφερειών στατιστικής σύγκλισης (phasing out), με επίπεδο ανάπτυξης μικρότερο του 75% της ΕΕ-15 και μεγαλύτερο του 75% της ΕΕ-25 (Αττικής, Κεντρικής Μακεδονίας, Δυτικής Μακεδονίας) ενώ δύο περιφέρειες υπάγονταν στο στόχο σταδιακής εισόδου (phasing in), με επίπεδο ανάπτυξης μεγαλύτερο του 75% της ΕΕ-15 (Στερεάς Ελλάδας και Νοτίου Αιγαίου).⁷⁰

Τα προγράμματα που εκπονήθηκαν ήταν πέντε και οι πόροι διατέθηκαν στις δεκατρείς περιφέρειες. Ο λόγος για αυτή τη μεταβολή δεν φαίνεται να είναι τόσο ουσιαστικός όσο διαδικαστικός αφού με την ένωση των περιφερειών ενισχύθηκε σαν κριτήριο αυτό της επιλεξιμότητας, για τη διευκόλυνση της υπαγωγής/παραμονής όλων των περιφερειών στα κριτήρια επιλεξιμότητας για κοινοτικές ενισχύσεις.⁷¹

Σχεδιάστηκαν οκτώ επιχειρησιακά προγράμματα προκειμένου να υλοποιηθεί το ΕΣΠΑ 2007-2013 και αυτά είναι τα κάτωθι:

- Περιβάλλον-Αειφόρος ανάπτυξη. Το εν λόγω πρόγραμμα είχε σκοπό την προστασία, την αναβάθμιση του περιβάλλοντος προκειμένου να προστατευθεί καλύτερα η δημόσια υγεία, να βελτιωθεί η ποιότητα ζωής

⁷⁰Πετράκος Γ., Ψυχάρης Γ., ‘‘Περιφερειακή’’ όπ. π., σελ.527.

⁷¹Πετράκος Γ., Ψυχάρης Γ., ‘‘Περιφερειακή’’ όπ. π., σελ.527.

των πολιτών και η ανταγωνιστικότητα της οικονομίας. Οι δράσεις που περιλαμβάνονταν στο πρόγραμμα είναι η διαχείριση αποβλήτων, μείωση ρύπανσης στο θαλάσσιο περιβάλλον και τις ακτές.

- Ενίσχυση της προσπελασιμότητας. Στόχος του εν λόγω προγράμματος είναι η ανάπτυξη και ο εκσυγχρονισμός των εθνικών υποδομών και των μεταφορών (σιδηροδρομικών, αεροπορικών, ακτοπλοϊκών αλλά και αστικών).
- Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα. Το πρόγραμμα αυτό έχει στόχο την εξωστρέφεια των επιχειρήσεων, ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και ενίσχυση της καινοτομίας.
- Ψηφιακή Σύγκλιση. Το πρόγραμμα στοχεύει στην προώθηση τεχνολογιών σε θέματα πληροφορικής στο δημόσιο και σε επιχειρήσεις.
- Βελτίωση Διοικητικής Ικανότητας Δημόσιας Διοίκησης. Το πρόγραμμα αυτό εστιάζει στην ευέλικτη διακυβέρνηση όπως και η απλούστευση των διοικητικών διαδικασιών.
- Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού. Στόχος του εν λόγω προγράμματος είναι η ανάπτυξη των κατάλληλων συνθηκών για πλήρη απασχόληση, ενίσχυση απασχόλησης γυναικών, ευάλωτων ομάδων, εργαζόμενων μεγαλύτερης ηλικίας.
- Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση. Το πρόγραμμα είχε τρεις στρατηγικούς στόχους δηλαδή στην βελτίωση του επιπέδου των βασικών δεξιοτήτων όλων, στη δια βίου μάθηση όλων καθώς και σε μεταρρυθμίσεις στο εκπαιδευτικό σύστημα.
- Τεχνική Υποστήριξη Εφαρμογής. Το εν λόγω πρόγραμμα έχει ως σκοπό να καλύψει την χρηματοδότηση δραστηριοτήτων που αφορούν τα επιχειρησιακά προγράμματα.

Στα ανωτέρω προγράμματα κατά την έναρξη του προγράμματος είχε διατεθεί το 59,3% των πόρων και μέχρι το 2013 τελικά είχε διατεθεί το 69,64% με το μεγαλύτερο ποσοστό του 27,81% να διατίθεται στην ενίσχυση της προσπελασιμότητας, το 12,59% στην ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού και το 11,97% στην ανταγωνιστικότητα και επιχειρηματικότητα. Τα υπόλοιπα επιχειρησιακά προγράμματα μοιράσθηκαν σε μικρά ποσοστά τους πόρους που είχαν στη διάθεσή τους. Συνολικά ο ανωτέρω προϋπολογισμός ανήλθε σε 26,24

δισ ευρώ στον οποίο η εθνική συμμετοχή ανήλθε στο ποσό των 5,82 δισ ευρώ ενώ τα 20,41 δισ προήλθε από κοινοτική χρηματοδότηση⁷².

Στα περιφερειακά προγράμματα⁷³ μοιράσθηκε κατά την έναρξη του προγράμματος το ποσοστό του 38,6% με μεγαλύτερο ποσοστό να λαμβάνει το περιφερειακό επιχειρησιακό πρόγραμμα Μακεδονίας και Θράκης με 12,4% και να ακολουθεί το ΠΕΠ Αττικής με 11,6%. Τα υπόλοιπα επιχειρησιακά προγράμματα κινήθηκαν σε μονοψήφια νούμερα.

Περαιτέρω, με το Ν. 3852/2010 ‘Πρόγραμμα Καλλικράτης’ οι περιφέρειες έγιναν οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης β’ βαθμού και έτσι μπορούσαν να διαχειρίζονται και να υλοποιούν προγράμματα για την τοπική ανάπτυξη. Τα προγράμματα του ΕΣΠΑ χρηματοδοτούνταν αποκλειστικά από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ).

Ενδιαφέρον έχει και το γεγονός ότι ενώ στα προηγούμενα προγράμματα η περιφερειακή ανάπτυξη αποτελούσε έναν άξονα μόνο του, πλέον στο συγκεκριμένο πρόγραμμα δεν εντασσόταν σε έναν αυτοτελή άξονα και υπήρχε μια μετατόπιση των προτεραιοτήτων προς τα επιχειρησιακά προγράμματα ώστε να έχουν μεγαλύτερο ποσοστό των διαθέσιμων πόρων. Το εν λόγω πρόγραμμα υλοποιούταν σε μια χρονική περίοδο που η χώρα περνούσε οικονομική κρίση και υπήρχαν νέες ανάγκες. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο το Δεκέμβριο του 2011 αύξησε το ποσοστό συγχρηματοδότησης των προγραμμάτων για τις χώρες που αντιμετώπιζαν οικονομικά προβλήματα, μια εξ αυτών και η Ελλάδα, κατά δέκα τοις εκατό πάνω από το συνηθισμένο δηλαδή η Ευρωπαϊκή Ένωση θα συμμετείχε με ποσοστό 95% και η Ελλάδα με ποσοστό 5%. Αυτό σήμαινε ότι θα μειωνόταν ο συνολικός προϋπολογισμός των έργων και όχι αύξηση της συμμετοχής της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το εν λόγω μέτρο είχε αναδρομική ισχύ από 1.1.2010 και ίσχυε έως το τέλος του 2013⁷⁴. Έτσι οι πόροι που διατέθηκαν ήταν μειωμένοι για την υλοποίηση των έργων που είχαν προγραμματιστεί και πάλι προτεραιότητα της χώρας ήταν οι υποδομές και λιγότερο στα περιφερειακά προγράμματα.

⁷² Πετράκος Γ., Ψυχάρης Γ., ‘Περιφερειακή’ όπ. π., σ. 530 (άντληση στοιχείων από πίνακα 13.4).

⁷³ Πετράκος Γ., Ψυχάρης Γ., ‘Περιφερειακή’ όπ. π., σ. 530 (άντληση στοιχείων από πίνακα 13.4).

⁷⁴ Πετράκος Γ., Ψυχάρης Γ., ‘Περιφερειακή’ όπ. π., σ. 532.

Είχε ήδη προηγηθεί με συμφωνία τον Ιούνιο του 2011 του Ελληνικού Κράτους και της Ε.Ε. η αύξηση του ποσοστού που θα συμμετείχε η Ε.Ε. κατά δέκα τοις εκατό ήτοι στο 85% και στο 15% η συμμετοχή της Ελλάδας με τη συμφωνία αυτή να ισχύει από την αρχή του εν λόγω προγράμματος και χωρίς πάλι αύξηση του συνολικού προϋπολογισμού⁷⁵.

8. Περιφερειακά Προγράμματα του ΕΣΠΑ II 2014-2020

Το ΕΣΠΑ 2014-2020 είναι το βασικό στρατηγικό σχέδιο για την ανάπτυξη της χώρας με τη συνδρομή σημαντικών πόρων που προέρχονται από τα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία (ΕΔΕΤ) τη Ευρωπαϊκής Ένωσης.⁷⁶ Η χώρα συνέχιζε να βρίσκεται στη δίνη της οικονομικής κρίσης και οι πολιτικές λιτότητας να συνεχίζουν ιδιαίτερα στις χώρες της νότιας Ευρώπης. Παρόλα αυτά η Ευρωπαϊκή Ένωση συνέχισε την προσπάθεια συνεργασίας με τα μέλη της προκειμένου να τεθούν οι στόχοι για πολύ σημαντικά ζητήματα όπως την καινοτομία, την απασχόληση, το κλίμα και την εκπαίδευση.

Με το εν λόγω σύμφωνο, στόχος ήταν να μπορέσουν οι αδυναμίες της χώρας που εμφανίσθηκαν με την οικονομική κρίση αλλά και όλα τα προβλήματα που δημιουργήθηκαν από αυτές να θεραπευτούν. Έτσι το ΕΣΠΑ θα έπρεπε να βοηθήσει ώστε οι στόχοι που είχαν τεθεί με τη Στρατηγική “Ευρώπη 2020” να επιτευχθούν. Ο στόχος της στρατηγικής είναι η έξυπνη ανάπτυξη στην εκπαίδευση, η έρευνα και καινοτομία, η βιώσιμη ανάπτυξη με χαμηλές εκπομπές άνθρακα καθώς και η ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς, με δημιουργία θέσεων εργασίας αλλά και σε μείωση της φτώχειας.

Το εν λόγω πρόγραμμα αποτελείται από επτά τομεακά και δεκατρία περιφερειακά.

⁷⁵ Πετράκος Γ., Ψυχάρης Γ., “Περιφερειακή” όπ. π., σ. 532

⁷⁶ <https://www.espa.gr/el/Pages/staticESPA2014-2020.aspx> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 10/3/2023).

Τα επτά τομεακά είναι τα κάτωθι⁷⁷:

- Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία. Με το εν λόγω πρόγραμμα στόχος ήταν να αντιμετωπιστούν οι ανάγκες κατάρτισης των ανθρώπινων πόρων αλλά και της διοικητικής μεταρρύθμισης. Μεγάλη βαρύτητα δίνεται στην καινοτομία και την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων και στους τομείς του τουρισμού, της παραγωγής προϊόντων υψηλής ποιότητας που θα είναι ανταγωνιστικά παγκοσμίως.
- Υποδομές Μεταφορών, Περιβάλλον και Αειφόρος Ανάπτυξη. Το εν λόγω πρόγραμμα έχει ως στόχο την ολοκλήρωση των υποδομών στον τομέα των μεταφορών (οδικών, λιμένων, αεροδρομίων, τρένων), τον εκσυγχρονισμό αυτών καθώς και τη βελτίωση της οδικής ασφάλειας και την ανάπτυξη αστικών μεταφορών με βάση την οικολογία. Η προστασία του περιβάλλοντος καθώς και η φιλική προς το περιβάλλον οικονομία είναι προτεραιότητα.
- Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού-Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση. Το εν λόγω πρόγραμμα μέσω των πολιτικών για θέσεις απασχόλησης, ένταξης ομάδων ευάλωτων στην αγορά εργασίας, βελτίωση του εκπαιδευτικού συστήματος και μείωσης του κόστους που προέρχεται από το υψηλό ποσοστό ανεργίας θέτει ως στόχο την οικονομική ανάπτυξη της χώρας.
- Μεταρρύθμιση Δημόσιου Τομέα. Το πρόγραμμα αποσκοπεί στην αποτελεσματική δημόσια διοίκηση που εξ αυτής επηρεάζονται οι μεταρρυθμίσεις σε όλους τους τομείς. Όταν λειτουργεί σωστά και συντονισμένα η δημόσια διοίκηση λειτουργούν όλοι οι τομείς αποτελεσματικά και παρέχουν καλύτερες υπηρεσίες στις επιχειρήσεις και τους πολίτες.
- Τεχνική Βοήθεια. Το εν λόγω πρόγραμμα έχει ως στόχο να υποστηρίζει την εφαρμογή όλων των επιχειρησιακών προγραμμάτων.
- Αγροτική Ανάπτυξη. Το πρόγραμμα έχει ως σκοπό την ανάπτυξη του αγροτικού τομέα. Να γίνει ο τομέας ανταγωνιστικός και να ισχυροποιηθεί η θέση του.

⁷⁷ <https://www.espa.gr/el/Pages/staticESPA2014-2020.aspx> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 10/3/2023).

- Αλιείας και Θάλασσας. Στόχοι του προγράμματος είναι η αλιεία να είναι βιώσιμη, να βελτιωθεί η ανταγωνιστικότητα του κλάδου της υδατοκαλλιέργειας και να υπάρχει ανάπτυξη των περιοχών που ασχολούνται με την αλιεία. Επίσης στόχοι του εν λόγω προγράμματος, είναι η προστασία και αποκατάσταση του θαλάσσιου περιβάλλοντος.

Στο εν λόγω πρόγραμμα παρατηρούνται πάλι αρκετές αλλαγές σε σύγκριση με το προηγούμενο πρόγραμμα.

Η αλλαγή αφορά την κατάταξη των περιφερειών σε τρεις κατηγορίες:

α) λιγότερο αναπτυγμένες (με κατά κεφαλήν ΑΕΠ μικρότερο του 75% του ευρωπαϊκού μέσου όρου της ΕΕ-27),

β) περιφέρειες μετάβασης (με κατά κεφαλήν ΑΕΠ μεταξύ 75% και 90% του ευρωπαϊκού μέσου όρου της ΕΕ-27) και

γ) περισσότερο αναπτυγμένες (κατά κεφαλήν ΑΕΠ μεγαλύτερο του 90% του ευρωπαϊκού μέσου όρου της ΕΕ-27).⁷⁸

Άλλη αλλαγή ήταν ότι τα περιφερειακά προγράμματα έγιναν ξανά δεκατρία μειώθηκαν σε επτά τα τομεακά για να διευκολύνονται οι συνέργειες και η συμπληρωματικότητα μεταξύ των διαφόρων αναπτυξιακών τομέων.⁷⁹

Στην συγκεκριμένη Προγραμματική Περίοδο παύει να ισχύει η αποκλειστική χρηματοδότηση από το ΕΤΠΑ και τη θέση του παίρνουν τα πολυταμειακά ΠΕΠ⁸⁰.

Η επόμενη αλλαγή αφορά την αλλαγή της φιλοσοφίας των προγραμμάτων τα οποία προσπαθούν να εκπληρώσουν και να σχετισθούν με τη χωρική ανάπτυξη η οποία επικεντρώνεται όλο και πιο συχνά στις χωρικά στοχευμένες πολιτικές ανάπτυξης.

Επίσης αλλάζουν οι προτεραιότητες στις περιφέρειες και γίνεται κατανομή του 80% του ΕΣΠΑ σε περιφέρειες εκτός Αττικής λόγω και των δεδομένων που υπήρχαν έως τότε, δηλαδή είχε ήδη ενισχυθεί πάρα πολύ η Αττική στην περίοδο

⁷⁸Πετράκος Γ., Ψυχάρης Γ., Περιφερειακή ανάπτυξη στην Ελλάδα, β' έκδοση, εκδ. Κριτική Επιστημονική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2016, σ. 534.

⁷⁹<https://www.espa.gr/el/Pages/staticESPA2014-2020.aspx> (Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης – ΕΣΠΑ 2014-2020 σελ. 114, ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 10/3/2023).

⁸⁰ Πετράκος Γ., Ψυχάρης Γ., "Περιφερειακή" όπ. π., σ. 534.

των Ολυμπιακών Αγώνων με μεγάλα έργα και έτσι μετατοπίστηκε η πολιτική προτεραιότητα στην περιφέρεια. Η διαχείριση των ΠΕΠ γίνεται από το Υπουργείο Οικονομίας που εκχωρεί πόρους στις Περιφέρειες μέσω των Ενδιάμεσων Διαχειριστικών Αρχών και έτσι οι Περιφέρειες δεν διαχειρίζονται τα ποσά που τους αναλογούν αλλά μόνο κομμάτια που τους εκχωρούνται από το εν λόγω Υπουργείο. Αυτό σημαίνει ότι το Υπουργείο διαχειρίζεται τους χρηματοδοτικούς πίνακες δηλαδή τα περιφερειακά επιχειρησιακά προγράμματα.

Στο πρώτο επιχειρησιακό πρόγραμμα που αφορούσε την ανταγωνιστικότητα το ποσοστό των πόρων που δόθηκε ήταν το 18,7%, για το δεύτερο σχετικά με τις υποδομές μεταφορών, περιβάλλον διατέθηκε το 18,2% για την ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού το τρίτο επιχειρησιακό πρόγραμμα διατέθηκε περίπου 10% και για το τέταρτο τη μεταρρύθμιση του δημόσιου τομέα περίπου 2%⁸¹. Συνολικά για τα τέσσερα αυτά προγράμματα διατέθηκε το 49,6% της συνολικής χρηματοδότηση και το υπόλοιπο μοιράστηκε στα άλλα προγράμματα (ΕΠ αγροτικής ανάπτυξης, αλιεία και θάλασσα) και τα περιφερειακά επιχειρησιακά προγράμματα. Από τα ποσοστά προκύπτει ότι το 27,1% της χρηματοδότησης αφορά τα περιφερειακά προγράμματα.

9. Κριτική αποτίμηση των περιφερειακών προγραμμάτων

Τα περιφερειακά προγράμματα στην Ελλάδα στο πέρασμα των ετών παρουσιάζουν μεγάλο ενδιαφέρον. Εστιάζουν στην περιφερειακή ανάπτυξη της χώρας εν τούτοις λειτουργούν με περιορισμούς. Σε όλα τα προγράμματα των προηγούμενων διαστημάτων τα περιφερειακά προγράμματα ήταν άρρηκτα συνδεδεμένα με τα εθνικά προγράμματα και υπήρχε αλληλοκάλυψη μεταξύ τους προκειμένου να υπάρχει το επιθυμητό αποτέλεσμα.

Η χώρα ακολούθησε πλήρως τις γραμμές που χάραξε η Ευρωπαϊκή Ένωση και δεν φάνηκε σε κανένα πρόγραμμα κάποια εθνική πρωτοβουλία ώστε να μπορέσει να χαράξει κάποια διαφορετική πολιτική.

⁸¹ Πετράκος Γ., Ψυχάρης Γ., “Περιφερειακή” όπ. π., σ. 536 (τα στοιχεία αντλήθηκαν από τον πίνακα 13.5).

Η βασική προτεραιότητα που στηρίχθηκε σε όλα τα προγράμματα ήταν οι βασικές υποδομές. Παρόλο που υπήρχαν στους βασικούς άξονες και άλλα θέματα όπως το περιβάλλον ή το ανθρώπινο δυναμικό ή θέσεις εργασίας και οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις, τελικά το μεγαλύτερο βάρος δόθηκε στις υποδομές που ήταν μια σταθερά στις προτεραιότητες της πολιτικής συνοχής της χώρας.

Η συμμετοχή των περιφερειακών προγραμμάτων τις προηγούμενες περιόδους είχε αρκετές αυξομειώσεις, ξεκίνησε πολύ δυναμικά με μεγάλο ποσοστό χρηματοδότησης από την Ευρωπαϊκή Ένωση και τα τελευταία χρόνια υπήρξε μια τάση σταθεροποίησης σε ένα επίπεδο χαμηλότερο του 30% των πόρων που διαθέτει η Ε.Ε.

Παρατηρείται μια σχετική τυποποίηση των προγραμμάτων χωρίς κάποια ιδιαίτερη διαφοροποίηση ή κάποια εξειδίκευση που τυχόν να χρειαζόταν ώστε να μπορέσουν να επιτύχουν τη βελτίωση της κάθε περιφέρειας σε οικονομικό και αναπτυξιακό επίπεδο.

Δεν φαίνεται ακόμη να υπάρχει -παρόλο που σε κάθε πρόγραμμα υπήρχαν πόροι για την ανάπτυξη των περιφερειών- κάποιος σχεδιασμός της ανάπτυξης των περιφερειών προκειμένου να εξασφαλισθεί η συνέργεια ούτως ώστε να συμπληρώνουν τα περιφερειακά έργα τα εθνικά και να δίνουν προστιθέμενη αξία στις περιφέρειες.

Επίσης έχει παρατηρηθεί η καθυστέρηση της απορρόφησης των πόρων και η αξιοποίηση των προγραμμάτων λόγω του περιορισμού των περιφερειών γενικά -παρά της διοικητικής τους αυτοτέλειας- και του σχεδιασμού της κατανομής των πόρων κεντρικά από τα καθ' ύλην αρμόδια Υπουργεία.

Παρόλα αυτά δεν μπορεί να μην αναφερθεί το γεγονός της χρηματοδότησης των περιφερειών με το ποσοστό του 30% του συνόλου των πόρων που διαθέτει η Ε.Ε., το οποίο δείχνει τη διάθεση της για τη δημιουργία μιας παρακαταθήκης στον σχεδιασμό της περιφερειακής ανάπτυξης, της συνοχής μεταξύ όχι μόνο των κρατών μελών αλλά και των περιφερειών μέσα στο ίδιο το κράτος.

Η εκτέλεση περιφερειακών προγραμμάτων παρόλο που εμπλέκονται άμεσα με τα εθνικά προγράμματα έως σήμερα έχουν δώσει μόνο θετικά στοιχεία αν και

τα πρώτα χρόνια ο μόνος στόχος της χώρας ήταν η απορρόφηση των κονδυλίων χωρίς κάτι περαιτέρω.

Εν μέσω της οικονομικής κρίσης, δόθηκε στη χώρα μια πολύ καλή ευκαιρία να αξιοποιήσει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τα κονδύλια που της παραχωρήθηκαν προκειμένου να προβεί σε μεταρρυθμιστικές κινήσεις. Οι υποδομές, ως πρώτη προτεραιότητα, βοήθησαν το κράτος στην ομαλή σύνδεσή του από το νοτιότερο μέρος έως το βορειότερο σημείο και στη σύνδεση του ηπειρωτικού κράτους με τα νησιά. Η εξοικείωση των δημοσίων υπηρεσιών με τις νέες τεχνολογίες, η δημιουργία νέων προγραμμάτων, η επιμόρφωση των υπαλλήλων για καλύτερη όχι μόνο δημόσια διοίκηση αλλά και η ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού του ιδιωτικού τομέα συνέβαλαν στη δημιουργία μιας δημόσιας διοίκησης πιο ικανής να ανταπεξέλθει σε μια πιθανή κρίση.

Κεφάλαιο 5ο Η Ελληνική δημόσια διοίκηση και οι μεταρρυθμίσεις στις περιόδους της κρίσης και της πανδημίας

1. Εισαγωγή

Στην Ελληνική Δημόσια Διοίκηση τις προηγούμενες δεκαετίες δεν αποτυπώθηκαν κάποιες πραγματικές και σημαντικές αλλαγές. Η νοοτροπία η οποία επικρατούσε ήταν ότι όπου χρειάζονται αλλαγές, αυτές θα γίνονταν με τη μέθοδο by branch, δηλαδή με τη βελτίωση συγκεκριμένων σημείων της δημόσιας διοίκησης χωρίς ριζικές αλλαγές οι οποίες είναι χρονοβόρες-κοστοβόρες αλλά και δύσκολα υλοποιήσιμες.

Η οικονομική κρίση ήρθε ως μια καλή ευκαιρία για να δοκιμαστούν οι αντοχές της ελληνικής δημόσιας διοίκησης η οποία μέσω των αναγκαστικών και γρήγορων μεταρρυθμίσεων έπρεπε να μεταμορφωθεί. Αναλύθηκαν παραπάνω οι παθογένειες οι οποίες είναι αρκετά σημαντικοί παράγοντες για τα προβλήματα της χώρας. Δυστυχώς η οργάνωση και λειτουργία της ελληνικής δημόσιας διοίκησης θα μπορούσε, έστω με μικρά βήματα, να υλοποιηθεί σταδιακά από την ίδια τη διοίκηση, εν τούτοις αναγκάστηκε να προσαρμοσθεί και να εξελιχθεί όταν έγινε αντικείμενο εξωτερικής πίεσης (εφαρμογή μνημονιακών υποχρεώσεων).

Τα προβλήματα που αντιμετώπισε η δημόσια διοίκηση στην κρίση ήταν πολλά. Εκ του αποτελέσματος φάνηκε, ότι δεν ήταν έτοιμη να ανταποκριθεί σε έκτακτες καταστάσεις. Οι προσπάθειες για αλλαγή στον τρόπο λειτουργία της ήταν εξαιρετικά δύσκολες. Συνεπώς, η απόφαση για το ξεκίνημα των διαδικασιών ψηφιοποίησης των αρχείων του δημοσίου, της διαλειτουργικότητας αλλά και της παροχής ηλεκτρονικών υπηρεσιών ήταν μονόδρομος.

Το όραμα του τομεακού επιχειρησιακού προγράμματος ‘Μεταρρύθμιση του Δημόσιου Τομέα’ και που αφορούσε την περίοδο 2014-2020 ήταν: ‘Στα επόμενα επτά χρόνια η ελληνική Δημόσια Διοίκηση να καταστεί συνεκτική, καλά συντονισμένη, ευέλικτη, εξωστρεφής και προσανατολισμένη στο αποτέλεσμα, αποκαθιστώντας τη σχέση εμπιστοσύνης του κράτους με τους πολίτες και τις επιχειρήσεις, παρέχοντας πολιτοκεντρικές και συνεχώς αναβαθμιζόμενες

υπηρεσίες αποτελώντας έτσι έναν από τους βασικούς πυλώνες για την ανάκαμψη της χώρας’’.⁸²

Ένας στρατηγικός στόχος ο οποίος αποτυπώθηκε στο εθνικό πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων ήταν η ενίσχυση της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης στο Δημόσιο Τομέα η οποία σε συνδυασμό με συστημικές δράσεις και πολιτικές θα αποτελέσουν τα κύρια εργαλεία μετασχηματισμού των υφιστάμενων διαδικασιών και αναβάθμισης των παρεχόμενων υπηρεσιών, σε υπηρεσίες προστιθέμενης αξίας, καθιστώντας τη Διοίκηση αποτελεσματικότερη και αποδοτικότερη.⁸³

Ο προϋπολογισμός για την ενίσχυση της Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης ήταν 223.137.222 ευρώ.⁸⁴

Προκειμένου να επιτευχθεί ο στρατηγικός αυτός στόχος έπρεπε να τεθούν οι εξής ειδικοί στόχοι:

- ❖ Αύξηση των φορέων και συστημάτων του δημοσίου τομέα όπου εντείνεται η χρήση αποτελεσματικών μεθόδων ηλεκτρονικής διακυβέρνησης, με τη βελτίωση της εσωτερικής οργάνωσης και λειτουργίας των δημοσίων φορέων μέσω και της χρήσης ηλεκτρονικών συστημάτων καθώς και η δημιουργία περιβάλλοντος που θα επιτρέψει τη διαλειτουργικότητα, την επικοινωνία και ηλεκτρονική ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ των φορέων προς όφελος και των υπηρεσιών αλλά και των συναλλασσόμενων.
- ❖ Αύξηση των υπηρεσιών, εφαρμογών και συστημάτων ηλεκτρονικής διακυβέρνησης που παρέχονται προς τους πολίτες με παροχή ολοκληρωμένων ηλεκτρονικών υπηρεσιών στους πολίτες, οι οποίες θα

⁸² ΕΣΠΑ 2014-2020 και Τοπική Αυτοδιοίκηση σελ.56, https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiL8Jn0ptb9AhXiSPEDHfysCtoQFnoECAsQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.eetaa.gr%2Fanakoinoseis%2F20221912_espa21_27_kai_ta.pdf&usg=AOvVaw0mosyOqooImUnXA-mpNdJw (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 8/3/2023).

⁸³ ΕΣΠΑ 2014-2020 και Τοπική Αυτοδιοίκηση σελ.56, https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiL8Jn0ptb9AhXiSPEDHfysCtoQFnoECAsQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.eetaa.gr%2Fanakoinoseis%2F20221912_espa21_27_kai_ta.pdf&usg=AOvVaw0mosyOqooImUnXA-mpNdJw (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 8/3/2023).

⁸⁴ ΕΣΠΑ 2014-2020 και Τοπική Αυτοδιοίκηση σελ.58, https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiL8Jn0ptb9AhXiSPEDHfysCtoQFnoECAsQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.eetaa.gr%2Fanakoinoseis%2F20221912_espa21_27_kai_ta.pdf&usg=AOvVaw0mosyOqooImUnXA-mpNdJw (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 8/3/2023).

αλλάξουν την καθημερινότητά τους σε σχέση με τις συναλλαγές τους με τον Δημόσιο Τομέα. Θα εξασφαλισθεί η ικανοποίηση των αναγκών του κοινωνικού συνόλου και θα προαχθεί η ενεργή συμμετοχή των πολιτών. Θα πρέπει να υπάρξει αναβάθμιση, ανάπτυξη και λειτουργία συστημάτων Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) για την υποστήριξη της καλύτερης λειτουργίας του Δημοσίου Τομέα.

- ❖ Αύξηση των φορέων της δημόσιας διοίκησης όπου θα εφαρμόζονται νέες οριζόντιες πολιτικές ανθρώπινου δυναμικού, με ορθή κατανομή αλλά και βέλτιστη διαχείριση των ανθρώπινων πόρων, ανάπτυξη δράσεων, προγραμμάτων και εργαλείων στοχευμένης κατάρτισης για ανάπτυξη των υπαλλήλων του δημοσίου και να μπορεί να ανταποκριθεί το προσωπικό στο συνεχώς μεταβαλλόμενο περιβάλλον. Στόχος είναι η κατάρτιση των δημοσίων υπαλλήλων με τέτοιο τρόπο ώστε οι ίδιοι να συμβάλλουν στη βελτίωση της δημόσιας διοίκησης.⁸⁵

2. Δημόσια διοίκηση και σημαντικές μεταρρυθμίσεις

2.1. Απογραφή δημοσίων υπαλλήλων

Προκειμένου να υπάρξει εξορθολογισμός αλλά και γνώση του ακριβούς αριθμού του προσωπικού που εργαζόταν στον δημόσιο τομέα ήτοι στον στενό δημόσιο τομέα, στα νομικά πρόσωπα δημοσίου και ιδιωτικού τομέα αλλά και στις ανώνυμες εταιρείες που εποπτεύονταν από το δημόσιο, έπρεπε να γίνει μια απογραφή των υπαλλήλων που υπηρετούσαν σε όλο το δημόσιο με οποιαδήποτε σχέση εργασίας. Η διαδικασία αυτή είχε ξεκινήσει λίγο πριν την υπαγωγή της χώρας στα μνημόνια, όμως η υλοποίησή της προχώρησε στο πλαίσιο των μνημονιακών υποχρεώσεων της χώρας. Έως τότε το Δημόσιο δεν ήταν σε θέση να γνωρίζει τον ακριβή αριθμό των απασχολούμενων στο στενό και στον ευρύτερο δημόσιο τομέα. Σε πλατφόρμα στην ιστοσελίδα του Υπουργείου Εσωτερικών

⁸⁵ ΕΣΠΑ 2014-2020 και Τοπική Αυτοδιοίκηση σελ.57-58, https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiL8Jn0ptb9AhXiSPEDHfysCtoQFnoECAsQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.eetaa.gr%2Fanakoinoseis%2F20221912_espa21_27_kai_ta.pdf&usg=AOvVaw0mosyOqoo1mUnXA-mpNdJw (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 8/3/2023).

(τότε Διοικητικής Ανασυγκρότησης) δημιουργήθηκε ένα Μητρώο Ανθρώπινου Δυναμικού Ελληνικού Δημοσίου (Απογραφή) στο οποίο οι φορείς όλοι του δημοσίου έπρεπε να καταγράψουν τα προσωπικά στοιχεία των υπαλλήλων τους, την υπηρεσιακή τους κατάσταση περιλαμβανομένων τίτλων σπουδών, ξένες γλώσσες καθώς και την οικογενειακή τους κατάσταση. Το μητρώο αυτό μπορούσε να ενημερώνεται από τις Διευθύνσεις Διοικητικού με τις αλλαγές που προέκυπταν και να δημιουργήσουν με τις κατάλληλες εφαρμογές μια βάση δεδομένων αξιόπιστη και έτοιμη για νέα projects.

Η διαδικασία υλοποίησης του εν λόγω μητρώου δεν ήταν καθόλου εύκολη. Στην αρχή έγινε η καταχώρηση των υπαλλήλων των Υπουργείων και των Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου στην Απογραφή και σταδιακά και με επαναπροσδιορισμό του εύρους μέσω της νομοθεσίας έγινε και η υπαγωγή στην εν λόγω υποχρέωση του συνόλου των φορέων της Γενικής Κυβέρνησης. Δεδομένου ότι η δημόσια διοίκηση βρισκόταν σε μια κατάσταση πρωτόγνωρη το εγχείρημα ήταν δύσκολο και πολύπλοκο. Χρειάστηκαν πολλές νομοθετικές ρυθμίσεις που να προβλέπουν την υποχρεωτικότητα της καταγραφής από όλους τους φορείς. Στον παρακάτω πίνακα φαίνεται αριθμητικά η απασχόληση των υπαλλήλων με οποιαδήποτε σχέση εργασίας και σε όλους τους φορείς του Δημοσίου και τη σταδιακή ένταξη των διαφόρων κατηγοριών προσωπικού και φορέων. Παρατηρείται ότι έως και το 2014 δεν υπήρχαν στοιχεία για τα νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου (ΝΠΙΔ). Από το 2015 και μετά υπάρχουν συνολικά ανά έτος αλλά και ανά μήνα αριθμητικά αποτελέσματα για το τακτικό και το έκτακτο προσωπικό των ΝΠΙΔ στην πλατφόρμα του Υπουργείου Εσωτερικών.

Πίνακας

Εξέλιξη υπηρετούντων στον Δημόσιο τομέα (2009-2022)

Έτος	ΥΠΟΥΡΓΕΙΑ ΝΠΔΔ ΟΤΑ		ΝΠΔΔ	
	Τακτικό προσωπικό	Έκτακτο προσωπικό	Τακτικό προσωπικό	Έκτακτο προσωπικό
2009	692.907			
2010	667.374			
2011	646.657			
2012	629.114	56.005		
2013	599.207	58.756		
2014	576.856	62.580		
2015	566.913	65.547	33.571	10.772
2016	565.671	71.042	3.319	11.443
2017	566.861	78.297	36.047	12.869
2018	565.324	92.554	35.779	17.919
2019	572.324	98.103	34.240	20.044
2020	569.009	127.176	33.780	19.290
2021	569.155	216.512	31.700	26.567
2022	568.581	190.080	31.075	23.810

Πηγή: Μητρώο Ανθρώπινου Δυναμικού <https://www.apografi.gov.gr/στατιστικά.html> (πρόσβαση 22/1/2023. Για το έτος 2022 τα στοιχεία αφορούν έως και τον Νοέμβριο)

2.2. Ενιαία Αρχή Πληρωμών

Η Ενιαία Αρχή Πληρωμών δημιουργήθηκε το 2010 στην αρχή σε επίπεδο τμήματος για τον ίδιο σκοπό που δημιουργήθηκε και η απογραφή, ήτοι για την πληρωμή όλων των υπαλλήλων με οποιαδήποτε σχέση εργασίας μέσω μόνο μιας υπηρεσίας. Με το άρθρο 50 του ΠΔ 142/2017 (Οργανισμός του Υπουργείου Οικονομικών) η Ενιαία Αρχή Πληρωμών αποτελεί μονάδα επιπέδου Διεύθυνσης, αποτελείται από δύο τμήματα και οι υπηρεσιακοί στόχοι της είναι οι εξής:

α) Η διενέργεια της πληρωμής των πάσης φύσεως αμοιβών του προσωπικού του Δημοσίου Τομέα κεντρικά, από έναν ενιαίο φορέα.

β) Η διασφάλιση της ορθής διενέργειας πληρωμών των αμοιβών για όλο το προσωπικό του Δημόσιου Τομέα, μέσω της αξιοποίησης και διασταύρωσης των δεδομένων του Μητρώου Μισθοδοτούμενων Ελληνικού Δημοσίου και του αντίστοιχου Μητρώου Ολοκληρωμένου Πληροφοριακού Συστήματος TAXIS.

γ) Η διαχείριση και αξιοποίηση στοιχείων μισθοδοσίας – πρόσθετων αμοιβών για την υποστήριξη της δημοσιονομικής και μισθολογικής πολιτικής.

δ) Η παροχή οδηγιών και ο συντονισμός των υπόχρεων φορέων για την έγκαιρη και έγκυρη εκτέλεση των διαδικασιών που άπτονται των πληρωμών που πραγματοποιεί.

Οι αρμοδιότητες της Ε.Α.Π. κατανέμονται στα Τμήματα ως εξής:

α) Τμήμα Α' – Επεξεργασίας Στοιχείων Πληρωμής και Συντονισμού

(αα) Η πληρωμή των πάσης φύσεως αποδοχών ή πρόσθετων αμοιβών, αποζημιώσεων και με οποιαδήποτε άλλη ονομασία αμοιβών του προσωπικού που υπάγεται στο πεδίο αρμοδιότητας της Ενιαίας Αρχής Πληρωμών (Ε.Α.Π.), σύμφωνα με τις κείμενες διατάξεις.

(ββ) Η πληρωμή της προκαταβολής της σύνταξης στους συνταξιούχους – λειτουργούς του Δημοσίου

(γγ) Η πραγματοποίηση των απαραίτητων ενεργειών για την ένταξη των υπόχρεων φορέων στο σύστημα πληρωμών της Ε.Α.Π.

(δδ) Η επαλήθευση και διασταύρωση στοιχείων των υποβαλλόμενων αρχείων μέσω του εκάστοτε λειτουργούντος συστήματος μισθοδοσίας, σύμφωνα με τα δεδομένα του Μητρώου Μισθοδοτούμενων Ελληνικού Δημοσίου και του αντίστοιχου Μητρώου Ολοκληρωμένου Πληροφοριακού Συστήματος TAXIS.

(εε) Η παροχή οδηγιών και υποστήριξη των ενταγμένων στο σύστημα της Ε.Α.Π. φορέων.

β) Τμήμα Β' – Διασταυρώσεων και Παροχής Στοιχείων

αα) Η παροχή στοιχείων για την άσκηση δημοσιονομικής πολιτικής και ελέγχων μισθοδοσίας.

(ββ) Η παροχή αιτούμενων στοιχείων προς φορείς που διαθέτουν σχετική νομιμοποίηση λήψης αυτών.

(γγ) Η διενέργεια διασταυρώσεων και παροχή στοιχείων σε φορείς για την αποτροπή μη νόμιμων πληρωμών.

Η άμεση σύνδεση της ΕΑΠ με την απογραφή ήταν ένας πολύ βασικός στόχος για να υπάρχει σε πραγματικό χρόνο ο αριθμός των υπηρετούντων υπαλλήλων, σε περίπτωση εφαρμογής εκτάκτων εισοδηματικών πολιτικών να γίνεται άμεσος υπολογισμός του δημοσιονομικού κόστους και φυσικά να υπάρχει διαφάνεια ως προς τις δαπάνες και λογοδοσία σε τυχόν περιπτώσεις που οι αριθμοί δεν δικαιολογούνται. Βασικό ρόλο έπαιξε η Γενική Γραμματεία Πληροφοριακών Συστημάτων η οποία από το 2014 έως και το 2019 ανήκε οργανικά στο Υπουργείο Οικονομικών και υπήρξε μεγάλη συνεργασία μεταξύ των δύο οργανικών υπηρεσιών για την εξέλιξη και περάτωση του εν λόγω σημαντικού εγχειρήματος. Από το 2019 η Γενική Γραμματεία Πληροφοριακών Συστημάτων ανήκει στο Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης, όμως στις αρμοδιότητές της εξακολουθεί να υπάρχει η υποστήριξη του Υπουργείου Οικονομικών σε ψηφιακό επίπεδο.

2.3. Ηλεκτρονική αξιολόγηση δημοσίων υπαλλήλων

Σύμφωνα με το άρθρο 14 του Ν.3528/2007 “Υπαλληλικός Κώδικας”, η αξιολόγηση και η συμμετοχή των δημοσίων υπαλλήλων στη διαδικασία θέσης στόχων, όπως και γενικότερα στη λειτουργία της διοίκησης, αποσκοπούν στη βελτίωση της ατομικής απόδοσης κάθε υπαλλήλου και συνολικά της απόδοσης έργου της δημόσιας υπηρεσίας.

Η αξιολόγηση αποτυπωνόταν ως διαδικασία στον υπαλληλικό κώδικα μέσω ειδικών εντύπων από το καθ’ ύλην αρμόδιο Υπουργείο ήτοι το Εσωτερικών σε έντυπη μορφή.

Έως το 2011 και πριν την εφαρμογή του Ν.4024/2011 η συμπλήρωση των εντύπων αξιολόγησης από τους αξιολογούμενους αλλά και τους αξιολογητές ήταν καθαρά μια τυπική διαδικασία δεδομένου ότι δεν είχε κάποιο αντίκτυπο στην

εξέλιξη είτε υπαλληλική είτε μισθολογική του υπαλλήλου. Με την εφαρμογή του ανωτέρω νόμου η αξιολόγηση έπρεπε να γίνεται με συγκεκριμένο τρόπο. Ειδικότερα το δεκαπέντε τοις εκατό των υπαλλήλων έπρεπε να λαμβάνει βαθμολογία έως έξι, το εβδομήντα πέντε τοις εκατό πάνω από έξι και έως οκτώ και εννέα δέκατα και μόλις το δέκα τοις εκατό με άριστη βαθμολογία ήτοι από εννέα έως δέκα. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την αντίδραση των συλλόγων-σωματείων των φορέων για μια ποσόστωση χωρίς λογική έχοντας ως αποτέλεσμα την αποχή των υπαλλήλων.

Με τον Ν.4369/2016 στο μέρος Β θεσπίζεται ένα νέο σύστημα αξιολόγησης. Πρακτικά καταργείται το προγενέστερο σύστημα σύμφωνα με το Ν.4024/2011 ενώ εμφανίζει πάρα πολλά κοινά χαρακτηριστικά με τα προϋπάρχοντα άρθρα του υπαλληλικού κώδικα Ν.3528/2007. Παρατηρείται πλέον ότι έχει απαλειφθεί η υποχρεωτική ποσόστωση των βαθμολογιών στους υπαλλήλους, το εύρος της βαθμολογίας διαμορφώνεται από τρεις κατηγορίες που είχε το προηγούμενο σύστημα τώρα σε επτά. Επίσης θεσπίζεται για πρώτη φορά η ανώνυμη αξιολόγηση του προϊσταμένου από τους υφισταμένους του, αρκεί το πλήθος των υφισταμένων να είναι αριθμητικά πάνω από τρεις και η εν λόγω αξιολόγηση συνεκτιμάται από τον ιεραρχικά προϊστάμενό του.⁸⁶

Ομοίως θεσπίζεται η συμβουλευτική συνέντευξη και η οποία γίνεται μεταξύ του αξιολογούμενου και του αξιολογητή πριν την ολοκλήρωση της αξιολόγησης προκειμένου να συζητηθούν τρόποι βελτίωσης της απόδοσης του αξιολογούμενου και η αξιοποίησή του όσο το δυνατόν καλύτερα τόσο για τον ίδιο όσο και για όφελος της ίδιας της υπηρεσίας⁸⁷.

Με το άρθρο 9 του Ν.4538/2018 τροποποιείται το άρθρο 16 του Ν.4369/2016 που όριζε τη διαδικασία της αξιολόγησης και αναφέρει ρητά πλέον την ηλεκτρονική διεξαγωγή της διαδικασίας αξιολόγησης μέσω του Μητρώου Ανθρώπινου Δυναμικού του Ελληνικού Δημοσίου.

⁸⁶ Βλ. άρθρο 18, παρ.15, του Ν.4369/2016, “Εθνικό Μητρώο Επιτελικών Στελεχών Δημόσιας Διοίκησης, βαθμολογική διάρθρωση θέσεων, συστήματα αξιολόγησης, προαγωγών και επιλογής προϊσταμένων (διαφάνεια αξιοκρατία και αποτελεσματικότητα της Δημόσιας Διοίκησης) και άλλες Διατάξεις ΦΕΚ Α’ 33.

⁸⁷ Βλ. άρθρο 19 του Ν.4369/2016, όπ.π.

Με την αρ. την αρ. ΔΑΠΔΕΠ/Φ.2/35/18485/24-5-2018 απόφαση (ΦΕΚ 1882/τΒ/24-5-2018) και την ΔΑΠΔΕΠ/Φ.2/40/οικ.21465/14-6-2018 τροποποιητική απόφαση της Υπουργού Διοικητικής Ανασυγκρότησης (ΦΕΚ 2271/τΒ/15-6-2018) καθορίστηκαν τα χρονικά περιθώρια μέσα στα οποία οι αξιολογούμενοι αλλά και οι αξιολογητές έπρεπε να ακολουθήσουν συγκεκριμένες διαδικασίες για την πρώτη εφαρμογή της ηλεκτρονικής αξιολόγησης που αφορούσε το έτος 2017. Η ηλεκτρονική διαδικασία ολοκληρώθηκε μέσω της πλατφόρμας του ανωτέρω Μητρώου στο οποίο μπορεί ο υπάλληλος να συνδεθεί μόνο με τους κωδικούς του taxis-net για ασφάλεια.

2.4. Πλατφόρμα για το εμβόλιο κατά του COVID-19 και Μητρώο

Τον Μάρτιο του 2020 ο πληθυσμός όλου του κόσμου έρχεται αντιμέτωπος με μια νέα κρίση. Αυτή τη φορά δεν ήταν οικονομικής φύσης. Αλλά μια πανδημία εξαιτίας ενός μεταδοτικού ιού κορωνοϊού του COVID-19. Το Ελληνικό κράτος εν μέσω πρωτόγνωρων καταστάσεων όπως κλείσιμο όλων των επιχειρήσεων αλλά και των δημοσίων υπηρεσιών και την λειτουργία τους είτε με τηλεργασία είτε με εκ περιτροπής εργασία δημιουργεί τον Απρίλιο του 2020 το Μητρώο Ασθενών COVID-19 προκειμένου οι θεράποντες ιατροί να μπορούν να παρακολουθούν τους ασθενείς τους και να διασφαλίζεται η συνεχής φροντίδα τους.

Επιπλέον, δεδομένα απαραίτητα για την αντιμετώπιση και καταπολέμηση της πανδημίας βρίσκονται πλέον στη διάθεση των φορέων που πρέπει να έχουν πρόσβαση σε αυτά μέσω ενός μοναδικού σημείου αναφοράς. Σε κάθε εμπλεκόμενο φορέα παρέχεται πρόσβαση μόνο σε εκείνα τα δεδομένα που έχουν άμεση σχέση με τις αρμοδιότητες και τη δράση τους σύμφωνα με τις επιταγές του Ελληνικού και Ενωσιακού Δικαίου προστασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα⁸⁸.

Στη συνέχεια στις αρχές του 2021 ξεκίνησε η διαδικασία του εμβολιασμού πρώτα των ευπαθών ομάδων για την προφύλαξή τους από τον κορωνοϊό και από

⁸⁸<https://covid19.gov.gr/ilektroniko-mitroo-asthenon-covid-19> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 22/1/2023).

τον Μάιο του 2021 ξεκίνησε ανά ηλικιακή ομάδα ο εμβολιασμός όλου του ελληνικού πληθυσμού. Προκειμένου να υλοποιηθεί σωστά και χωρίς προβλήματα η προτεραιοποίηση των εμβολιαζόμενων μια σειρά από εφαρμογές και υπηρεσίες έπρεπε να τεθούν όχι απλά σε λειτουργία αλλά και να υπάρξει διασύνδεση μεταξύ τους. Οι εφαρμογές που υποστηρίζουν τη διαδικασία του εμβολιασμού είναι⁸⁹ :

- Σύστημα διαχείρισης ραντεβού εμβολιασμού κατά της COVID-19
- Σύστημα διαχείρισης συνεδριών κατά της COVID-19
- Έκδοση Ψηφιακού Πιστοποιητικού Εμβολιασμού (emvolio.gov.gr)
- Εθνικό Μητρώο Εμβολιασμών
- Βεβαιώσεις εμβολιασμού COVID-19
- Π-ΑΜΚΑ
- Μητρώο καταγραφής ασθενών COVID-19
- Πλατφόρμα εμβολιασμού ευπαθών ομάδων
- Πλατφόρμα εμβολιασμού κατ'οίκον
- Green pass

Στην Ελληνική δημόσια διοίκηση όλα σχεδόν τα ανωτέρω είναι κάτι παραπάνω από χρήσιμα διότι με την απαραίτητη διασύνδεση με το Μητρώο Ανθρώπινου Δυναμικού του Ελληνικού Δημοσίου, μπορούν όλες οι αρμόδιες υπηρεσίες (Διευθύνσεις Διοικητικού) και οι φορείς να παρακολουθούν ποιοι από τους υπαλλήλους αρμοδιότητάς τους έχουν εμβολιασθεί, ποιοι έχουν νοσήσει και πότε και ποιοι είναι υπόχρεοι σε εβδομαδιαίο rapid test δηλαδή δεν έχουν κάνει καμία δόση των εγκεκριμένων εμβολίων για την προστασία από τον COVID-19.

2.5. Εξ' αποστάσεως εργασία – τηλεργασία

Η τηλεργασία είναι μια εργασιακή ρύθμιση ώστε οι υπάλληλοι να εργάζονται εκτός του καθορισμένου τόπου εργασίας μέσω τεχνολογιών πληροφοριών και επικοινωνιών. Παρόλο για τον περισσότερο κόσμο θεωρείται

⁸⁹Σπινέλλης Δ. κ.α., 2021, διαΝΕΟσις, σ.13, https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwj86aOfktT9AhWWc_EDHbT6AiMQFnoECA4QAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.dianesis.org%2Fwp-content%2Fuploads%2F2021%2F09%2Fe-gov_policy-paper.pdf&usq=AOvVaw1m_v9vLmmWs6aqYd35CT8C (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 11/3/2023).

μια μορφή εργασίας πολύ καινούργια, εν τούτοις η πρώτη συμφωνία σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης για το γενικό θεσμικό καθορίστηκε το 2002. Αυτός ήταν ένας τρόπος για να υπάρξει ένας συμβιβασμός μεταξύ εργοδοτών και εργαζομένων για την ύπαρξη ασφάλειας αλλά και ευελιξίας.

Στις επόμενες δεκαετίες και με δεδομένη την ανάπτυξη όχι μόνο των ηλεκτρονικών υπολογιστών αλλά και των έξυπνων τηλεφώνων αλλά και του γρήγορου διαδικτύου σε πολλές χώρες του εξωτερικού οι εργοδότες για την μείωση του κόστους της μετακίνησης των υπαλλήλων αλλά και των λειτουργικών εξόδων των επιχειρήσεων προχώρησαν στην επιλογή αυτής της μορφής εργασίας.

Στην Ελλάδα η εξ αποστάσεως εργασία ήταν ένα είδος εργασίας το οποίο δεν είχε εφαρμοσθεί. Παρόλο που υπήρξαν κάποιες προσπάθειες θεσμοθέτησης της εν λόγω ευέλικτης εργασίας με νομοθετήματα ή αποφάσεις το 1998 και το 2004 το εγχείρημα δεν προχώρησε καθόλου. Οι εργαζόμενοι δεν ήταν εξοικειωμένοι με την τεχνολογία, οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές έως το 2000 ήταν πολύ λίγοι στους φορείς, οι υπάλληλοι δεν είχαν κατάρτιση σε θέματα τεχνολογίας και έτσι το ανωτέρω είδος εργασίας να παραμένει σε αδράνεια.

Στις αρχές του 2020 και λόγω της πανδημίας αυτή η μορφή εργασίας καθιερώθηκε αναγκαστικά, αναπτύχθηκε με ραγδαίους ρυθμούς σε ιδιωτικές επιχειρήσεις ενώ στον δημόσιο τομέα εφαρμόστηκε με την από 11-3-2020 Π.Ν.Π. ‘‘Κατεπείγοντα μέτρα αντιμετώπισης των αρνητικών συνεπειών της εμφάνισης του κορωνοϊού COVID-19 και της ανάγκης περιορισμού της διάδοσής του’’ η οποία κυρώθηκε με τον ν.4682/2020 όπου μεταξύ άλλων ανέφερε ότι το αρμόδιο όργανο ή ο αρμόδιος Υπουργός μπορούσε να καθορίζει τον αριθμό που παρίσταντο στην υπηρεσία, που θα παρείχαν εργασία εξ αποστάσεως με χρήση ηλεκτρονικών μέσων ή εκ περιτροπής εργασία προκειμένου να αντιμετωπισθεί η εξάπλωση του κορωνοϊού.

Η Αρχή Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων στα πλαίσια της διασφάλισης της προστασίας της ιδιωτικής ζωής των υπαλλήλων σε καθεστώς τηλεργασίας εξέδωσε κατευθυντήριες γραμμές το 2020 (2/15-4-2020) σύμφωνα με τις οποίες οι φορείς θα έπρεπε να ορίσουν συγκεκριμένες διαδικασίες για την τηλεργασία. Οι υπάλληλοι θα πρέπει να ενημερώνονται από τον φορέα, να εκπαιδεύονται συνεχώς δεδομένου ότι πολλοί δεν έχουν την εξοικείωση με την

τεχνολογία και να υπάρχει πάντα υποστήριξη προκειμένου να μπορούν να ανταπεξέλθουν σε οτιδήποτε αντιμετωπίσουν. Όλα αυτά πάντα με γνώμονα την προστασία της ιδιωτικής ζωής των υπαλλήλων και το αίσθημα ασφάλειας που συνεπάγεται από αυτή.

2.6. Ψηφιακή Πύλη gov.gr

Με τον Ν.4727/2020 δημιουργήθηκε η Ενιαία Ψηφιακή Πύλη της Δημόσιας Διοίκησης (gov.gr) για παροχή ψηφιακών δημόσιων υπηρεσιών και συγκεκριμένα για διακίνηση εγγράφων σε ηλεκτρονική μορφή μεταξύ των φορέων του δημοσίου αλλά και για φυσικά ή νομικά πρόσωπα. Οι φορείς του δημοσίου (με μόνη εξαίρεση την ΕΥΠ η οποία θα πρέπει να το εγκρίνει) έχουν την υποχρέωση να συνεργάζονται με την Υπηρεσία Συντονισμού Ενιαίας Ψηφιακής Πύλης της οποίας, σύμφωνα με το άρθρο 16 του Ν.4704/2020, αποστολή είναι ο σχεδιασμός νέων ηλεκτρονικών υπηρεσιών ώστε να βελτιώνεται η δημόσια διοίκηση και τη διάθεσή τους στην Ενιαία Ψηφιακή Πύλη. Η πύλη προκειμένου να μπορεί να λειτουργήσει με ασφάλεια αξιοποιεί τις μεθόδους που παρέχει το Κέντρο Ταυτοποίησης καθώς την παροχή λειτουργίας ενός μοναδικού σημείου πρόσβασης και ταυτοποίησης όλων των υπηρεσιών και χωρίς να χρειάζεται για κάθε υπηρεσία να ταυτοποιείται κάθε φορά.

2.7. Κριτική αποτίμηση

Το Ελληνικό κράτος εν μέσω κρίσης αναγκάστηκε να προχωρήσει με γρήγορες κινήσεις σε κάποιες μεταρρυθμίσεις μία εκ των οποίων ήταν το Μητρώο Ανθρώπινου Δυναμικού του Ελληνικού Δημοσίου το οποίο δημιουργήθηκε δεδομένης της οικονομικής κατάστασης στην οποία είχε περιέλθει, προκειμένου να εξορθολογισθεί ο αριθμός υπαλλήλων του δημοσίου αλλά και να προβεί σε εξυγίανση φορέων. Για το σκοπό αυτό δημιουργήθηκε η Ενιαία Αρχή Πληρωμών η οποία συνδεδεμένη με την Απογραφή προχωρούσε στη μισθοδοσία μόνο όσων υπαλλήλων είχαν καταγραφεί. Η καταγραφή των φορέων και των υπαλλήλων

βοήθησε όχι μόνο στον προγραμματισμό των προσλήψεων αλλά και στη σωστή υλοποίηση της διαδικασίας της κινητικότητας των δημοσίων υπαλλήλων από φορέα σε φορέα (Ν.4440/2016). Το εν λόγω Μητρώο αλλά και η ΕΑΠ έως σήμερα έχουν αποδείξει την προστιθέμενη αξία τους στο Δημόσιο και έχουν γίνει πλέον δύο πολύτιμες υπηρεσίες.

Το σύστημα αξιολόγησης έχει παραμείνει έως σήμερα περιορισμένης αξίας. Δεν παίζει σημαντικό ρόλο στη σταδιοδρομία των υπαλλήλων, η πληθώρα των άριστων εκθέσεων αξιολόγησης και η ελλιπής έως σήμερα εκπλήρωση της εν λόγω υποχρέωσης από την πλειοψηφία των υπαλλήλων των φορέων αποτελούν τα μεγαλύτερα προβλήματα. Έχουν γίνει κάποια πρώτα βήματα της σύνδεσης των εκθέσεων αξιολόγησης με το βαθμολόγιο-μισθολόγιο. Πιο συγκεκριμένα έχοντας δύο συνεχόμενες άριστες εκθέσεις αξιολόγησης οι υπάλληλοι προωθούνται βαθμολογικά κατά ένα έτος και με τρεις συνεχόμενες άριστες εκθέσεις κατά ένα μισθολογικό κλιμάκιο. Η αντικειμενικότητα όμως της συμπλήρωσης των εν λόγω εκθέσεων προβληματίζει όλους τους εμπλεκόμενους. Εδώ τίθεται θέμα κατά πόσο μπαίνουν χαρακτηριστικά υποκειμενικότητας όπως τυχόν συμπάθεια ή αντιπάθεια μεταξύ των υπαλλήλων και των προϊσταμένων. Αξίζει να σημειωθεί ότι το εν λόγω σύστημα είναι αρκετά βελτιωμένο σε σχέση με το προηγούμενο, λόγω της έλλειψης της ποσόστωσης.

Παρόλα αυτά η δημιουργία του Μητρώου Ανθρώπινου Δυναμικού δείχνει ότι είναι ένα εργαλείο σημαντικό όχι μόνο για την άσκηση πολιτικής αλλά και για να μπορέσουν να εξελιχθούν και άλλες εφαρμογές που μπορούν να συνδέονται με τα στοιχεία των υπαλλήλων όλου του δημοσίου. Μπορεί να προσφέρει την καταγραφή των υπαλλήλων, τα χαρακτηριστικά τους, την εξαγωγή στοιχείων σε μηνιαία ή ετήσια βάση καθώς και την χρησιμότητα ή μη κάποιων φορέων που βρίσκονται σε κατάσταση αδράνειας και που θα έπρεπε να είχαν σταματήσει να λειτουργούν ίσως και αρκετά χρόνια πριν και απλά υπήρχαν επειδή το δημόσιο δεν είχε καταφέρει έως τότε να δημιουργήσει ένα πληροφοριακό σύστημα που να μπορεί να παρακολουθεί όλους τους τομείς του.

Το εγχείρημα της πλατφόρμας για το εμβόλιο κατά του COVID-19 και η ενημέρωση μέσω της διαλειτουργικότητας των συστημάτων έδωσε πολύ μεγάλη πληροφόρηση στην Ελληνική Δημόσια Διοίκηση. Ένα εγχείρημα αρκετά δύσκολο

εάν σκεφτεί κανείς μέχρι τότε όλες σχεδόν οι διαδικασίες γίνονταν με φυσική παρουσία, χωρίς τη χρήση τεχνολογίας και με τα δικαιολογητικά να προσκομίζονται από τους ίδιους τους πολίτες.

Όσον αφορά την εξ αποστάσεως εργασία παρότι είχε θεσμοθετηθεί παλαιότερα χωρίς να ενεργοποιηθεί, η δημόσια διοίκηση τη χρησιμοποίησε ως ένα πολύ ισχυρό εργαλείο σε έκτακτες και πρωτόγνωρες συνθήκες όπως αυτή της πανδημίας.

Στη συγκεκριμένη περίπτωση με το χτίσιμο των πληροφοριών προκειμένου να επιτευχθεί το επιθυμητό αποτέλεσμα, φάνηκε δια του αποτελέσματος ότι παρόλη την πολυπλοκότητα των διαδικασιών και τις αρκετές δυσκολίες, απλές και εύκολες εφαρμογές για τους πολίτες – υπαλλήλους μπορούν να αποτελέσουν μοντέλα ανάπτυξης νέων υπηρεσιών για τη δημόσια διοίκηση.

Κεφάλαιο 6ο Η Ελληνική δημόσια διοίκηση και οι προκλήσεις για μεταρρυθμίσεις στην περίοδο μετά την πανδημία έως σήμερα

1. Εισαγωγή

Το στοίχημα για την Ελληνική δημόσια διοίκηση και τη μετάβαση από τον αναλογικό στον ψηφιακό κόσμο δεν είχε κερδηθεί ακόμα. Γίνονταν συνεχείς προσπάθειες για την προσαρμογή της στις παγκόσμιες επιταγές για αλλαγές. Πολλές φορές πάνω σε πρότυπα τα οποία είχαν εφαρμοστεί με μεγάλη επιτυχία σε άλλες χώρες της Ευρώπης χτίστηκαν προγράμματα για την ελληνική δημόσια διοίκηση χωρίς όμως να λαμβάνονται υπόψη τα δεδομένα αλλά και ιδιαιτερότητες της ελληνικής κοινωνίας και δημόσιας διοίκησης. Έτσι προκειμένου να εναρμονισθεί η ελληνική πραγματικότητα με την τέταρτη βιομηχανική επανάσταση (ψηφιακή τεχνολογία) οφείλει να προγραμματίζει όλες τις δράσεις της και να έχει ως εργαλείο τα προγράμματα του ΕΣΠΑ.

Η χώρα προσπαθούσε μέσω των προγραμμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης να αναπτύξει αλλά και να βελτιώσει όλους τους τομείς που θα μπορούσαν να την κάνουν ελκυστικότερη στις αγορές αλλά και πιο ανταγωνιστική και χρησιμοποίησε πόρους προκειμένου να αναπτύξει αλλά και να βελτιώσει τις υποδομές της, τις επιχειρήσεις της, τον τουρισμό, τη δημόσια διοίκηση και τις περιφέρειές της. Οι προσπάθειές της για μεταρρυθμίσεις σε όλους τους τομείς εντάθηκαν εν μέσω οικονομικής και υγειονομικής κρίσης προκειμένου να μπορέσει να ανταπεξέλθει στις συνεχόμενες προκλήσεις που αντιμετώπιζε.

2. Περιφερειακά Προγράμματα του ΕΣΠΑ III 2021-2027

Στις 2 Μαΐου 2018, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή πρότεινε την κατανομή στα τρία ταμεία που υπηρετούν τον στόχο της οικονομικής, κοινωνικής και εδαφικής συνοχής ΕΤΠΑ, ΕΚΤ και ΤΑ του ποσού των 30 δις ευρώ δηλαδή σχεδόν το 30% του συνολικού προϋπολογισμού της Ε.Ε.2027 (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2018^α).

Τον Ιανουάριο του 2020 συγκροτήθηκε ανεξάρτητη Επιτροπή προκειμένου να ετοιμασθεί το νέο Σχέδιο Ανάπτυξης για την περίοδο 2021-2027.

Οι στόχοι πολιτικής που έχουν τεθεί είναι οι εξής⁹⁰:

- ΣΠ1 Μια εξυπνότερη Ευρώπη για τους σκοπούς του οποίου θα διατεθεί το 20% των συνολικών πόρων.
- ΣΠ2 Μια πιο πράσινη Ευρώπη για τους σκοπούς του οποίου θα διατεθεί το 27% των συνολικών πόρων.
- ΣΠ3 Μια πιο συνδεδεμένη Ευρώπη για τους σκοπούς του οποίου θα διατεθεί το 8% των συνολικών πόρων.
- ΣΠ4 Μια πιο κοινωνική Ευρώπη για τους σκοπούς του οποίου θα διατεθεί το 30% των συνολικών πόρων.
- ΣΠ5 Μια Ευρώπη πιο κοντά στους πολίτες της για τους σκοπούς του οποίου θα διατεθεί το 6% των συνολικών πόρων.
- Ειδικός στόχος Δίκαιη μετάβαση για τους σκοπούς του οποίου θα διατεθεί το 7% των συνολικών πόρων.

2.1. Οικονομικά Χαρακτηριστικά

Συνολικά το ποσό που θα διατεθεί είναι € 26,2 δισ. εκ των οποίων 20,9 δισ. Ευρώ ανέρχεται η Ενωσιακή Συμμετοχή Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ), Ταμείο Συνοχής (ΤΣ), Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ+), Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης (ΤΔΜ) και Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας, Αλιείας και Υδατοκαλλιέργειας (ΕΤΘΑΥ) και 5,3 δισ. Ευρώ η Εθνική Συνεισφορά.

2.2. Βασικά Χαρακτηριστικά του ΕΣΠΑ 2021-2027

- Διασυνδέεται με το Ευρωπαϊκό εξάμηνο και τις συστάσεις της Επιτροπής για συγχρηματοδοτούμενα προγράμματα.
- Υποστηρίζει τις λοιπές Εθνικές Στρατηγικές και τα Εθνικά Σχέδια Δράσης (Enabling Conditions).

⁹⁰ <https://www.espa.gr/el/Pages/newespa21-27.aspx> (Παρουσίαση νέου ΕΣΠΑ 2021-2027 τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 7/3/2023).

- Υποστηρίζει το νέο Ταμείο για την Δίκαιη Μετάβαση (λιγνιτικές περιοχές και νησιά).
- Ακολουθεί το εθνικό πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων και σχέδιο ανάπτυξης για την Ελληνική οικονομία (Εκθεση Επιτροπής Πισσαρίδη).
- Ακολουθεί τους περιορισμούς των Ευρωπαϊκών Κανονισμών για τις θεματικές συγκεντρώσεις και ξεπερνά τα κατώτατα ποσοστά⁹¹.

2.3. Κύριες αλλαγές ως προς το προηγούμενο ΕΣΠΑ 2014-2020

- Αύξηση 2,2 δις. € για τα 13 ΠΕΠ από το ΕΣΠΑ 2014-2020 (από 5,9 δις. € σε 8,1 δις. €).
- Διακριτό Πρόγραμμα για τον Ψηφιακό Μετασχηματισμό με ενισχυμένους πόρους και νέα Διαχειριστική Αρχή.
- Διακριτό Πρόγραμμα για την Πολιτική Προστασία και νέα Διαχειριστική Αρχή.
- Διακριτό Πρόγραμμα για το Περιβάλλον, Κλιματική Αλλαγή και Ενέργεια.
- Νέο Πρόγραμμα για την Ανταγωνιστικότητα με δράσεις ενίσχυσης των επιχειρήσεων.
- Ενίσχυση και αναβάθμιση του Προγράμματος Τεχνικής Υποστήριξης για την θεσμική και διαχειριστική ικανότητα των δικαιούχων και των φορέων υλοποίησης (Capacity Building).
- Βελτιστοποίηση πλαισίου διαχείρισης και συντονισμού για τα συγχρηματοδοτούμενα Προγράμματα.

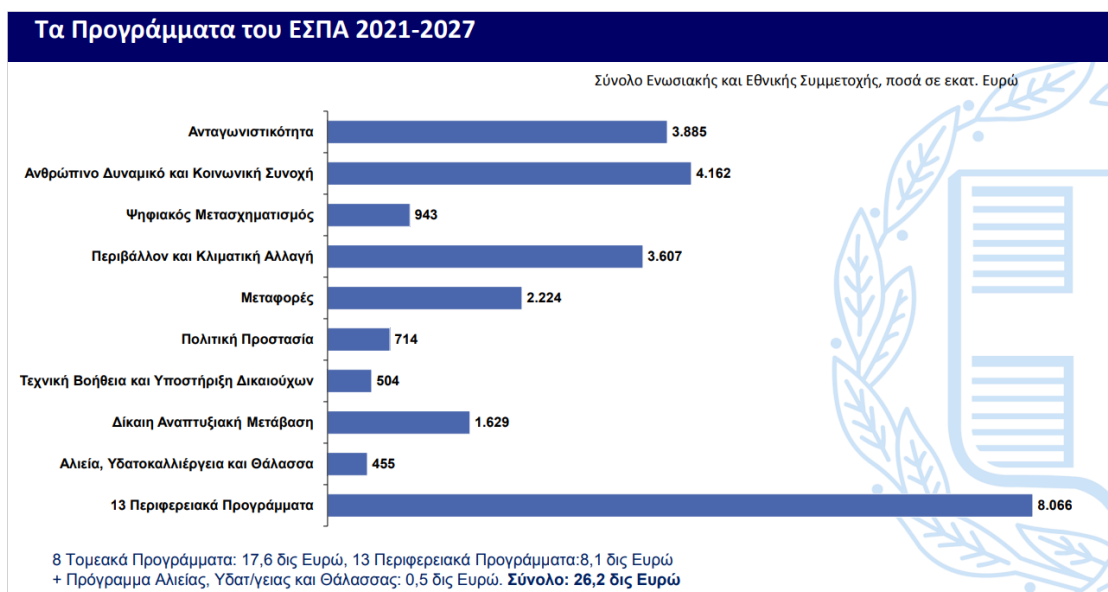
2.4. Πρόγραμμα ΕΣΠΑ 2021-2027

Το ΕΣΠΑ 2021-2027 αποτελείται από οκτώ τομεακά προγράμματα τα οποία ανέρχονται σε 17,6 δις ευρώ (Σχήμα 1) και δεκατρία περιφερειακά

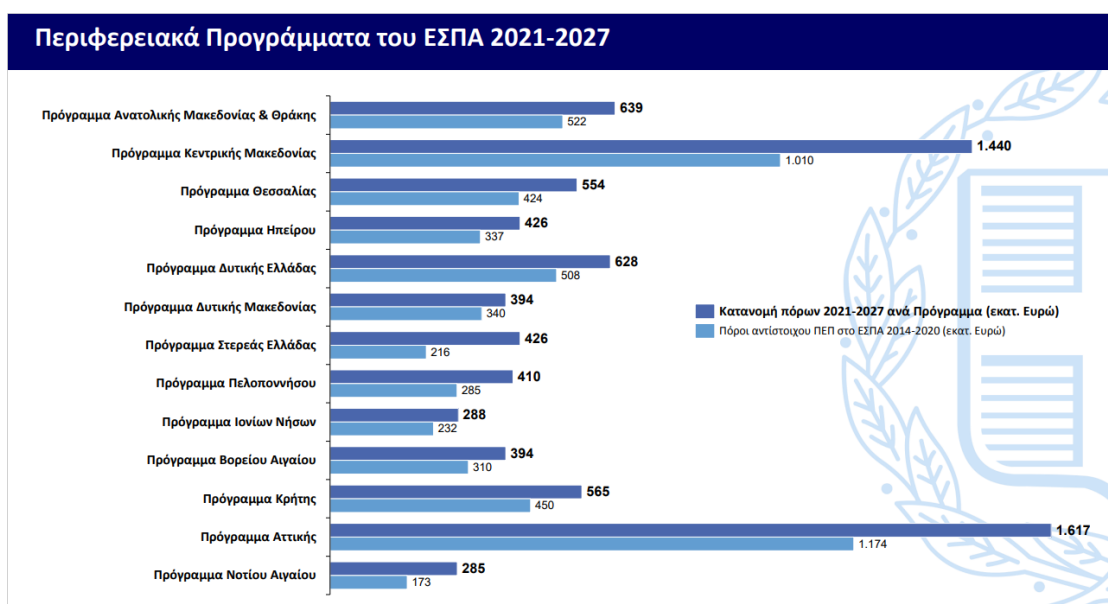
⁹¹ <https://www.espa.gr/el/Pages/newespa21-27.aspx> (Παρουσίαση νέου ΕΣΠΑ 2021-2027 τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 7/3/2023).

προγράμματα τα οποία ανέρχονται σε 8,1 δις ευρώ (Σχήμα 2) με επιπλέον το πρόγραμμα Αλιείας, Υδατ/γειας και Θάλασσας το οποίο ανέρχεται σε 0,5 δις ευρώ δηλαδή συνολικού κόστους 26,2 δις ευρώ.

Σχήμα 1

Σχήμα 2

2.5. Βασικές αρχές της τρέχουσας Προγραμματικής Περιόδου 2021-2027

Σε εθνικό επίπεδο οι προτεραιότητες που τίθενται βάσει των παραπάνω προαναφερθέντων Στόχων Πολιτικής διαμορφώνονται ως εξής⁹²:

- ΣΠ1 «Μια εξυπνότερη Ευρώπη μέσω της προώθησης του καινοτόμου και έξυπνου οικονομικού μετασχηματισμού»

Η αύξηση με συστηματικό τρόπο της παραγωγικότητας αλλά και της εξωστρέφειας είναι στόχος βασικός για τη χώρα και την οικονομία της. Η τεχνολογία και η καινοτομία πρέπει να είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με την παραγωγή. Η οικονομία της χώρας θα πρέπει να αλλάξει πλεύση και να κατευθυνθεί προς αυτή την πορεία που όμως να είναι συμβατή με τους στόχους της Ελλάδας ήτοι κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς.

- ΣΠ2 «Μια πιο πράσινη χαμηλών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα και ανθεκτική Ευρώπη μέσω της προώθησης της καθαρής και δίκαιης ενεργειακής μετάβασης, των πράσινων και γαλάζιων επενδύσεων, της κυκλικής οικονομίας, της προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή και της πρόληψης και διαχείρισης κινδύνων»

Στον τομέα της ενέργειας, η ενεργειακή απόδοση σε όλους τους τομείς είναι πρώτη προτεραιότητα. Οφείλει να προωθηθεί η αυτονομία με χρήση των ΑΠΕ, να υπάρχει αυτοπαραγωγή αλλά και αποθηκευτικά συστήματα, να χρησιμοποιηθούν τα ΑΠΕ για ψύξη και θέρμανση, τα νησιά να προωθήσουν άλλες μορφές ενέργειας πιο καθαρές.

- ΣΠ3 «Μια πιο διασυνδεδεμένη Ευρώπη μέσω της ενίσχυσης της κινητικότητας και των περιφερειακών διασυνδέσεων ΤΠΕ»

⁹² Η αρ. 125192/25-11-2020 εγκύκλιος (2^η) για την προετοιμασία του σχεδιασμού των προγραμμάτων 2021-2027 του Υπουργείου Ανάπτυξης και Επενδύσεων, <https://www.espa.gr/el/Pages/eLibraryFS.aspx?item=2496> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 5/3/2023).

Ο ψηφιακός και οικονομικός μετασχηματισμός είναι ο στόχος αυτού του προγράμματος και ενισχύεται η συνδεσιμότητα με ευρυζωνική πρόσβαση υψηλών ταχυτήτων και στηρίζεται η ανάπτυξη προσβάσιμων, υψηλής ποιότητας, πολυτροπικών, ανθεκτικών στην κλιματική αλλαγή, έξυπνων και βιώσιμων υποδομών και συστημάτων μεταφορών.

- ΣΠ4 «Μια πιο κοινωνική Ευρώπη μέσω της υλοποίησης του ευρωπαϊκού πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων»

Κεντρική επιδίωξη των παρεμβάσεων στον ΣΠ4 είναι μια πιο κοινωνική Ελλάδα μέσω της επένδυσης στο ανθρώπινο δυναμικό και της διασφάλισης ισότιμης πρόσβασης σε ποιοτικές υπηρεσίες και αγαθά.

- ΣΠ5 «Μια Ευρώπη πιο κοντά στους πολίτες της, μέσω της προώθησης της βιώσιμης και ολοκληρωμένης ανάπτυξης των αστικών, αγροτικών και παράκτιων περιοχών, καθώς και μέσω της στήριξης τοπικών πρωτοβουλιών»

Οι ολοκληρωμένες χωρικές στρατηγικές με την αξιοποίηση των χωρικών εργαλείων Ολοκληρωμένων Χωρικών Επενδύσεων (ΟΧΕ) και ΤΑΠΤοΚ θα εφαρμοστούν σε περιοχές που θα πληρούν κατ' ελάχιστο τα κριτήρια που θα προσδιοριστούν από τις εθνικές αρχές και θα αναφερθούν στα Προγράμματα.

Πέρα από τους πέντε γενικούς στόχους Πολιτικής της τρέχουσας Προγραμματικής Περιόδου, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και ο Ειδικός Στόχος για το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης. Η δίκαιη αναπτυξιακή μετάβαση των λιγνιτικών περιοχών, εδράζεται, σε εφαρμογή σχετικού σχεδίου δράσης, σε πέντε πυλώνες:

- ✓ Καθαρή ενέργεια,
- ✓ Έξυπνη αγροτική παραγωγή,
- ✓ Βιώσιμος τουρισμός,
- ✓ Βιοτεχνία-βιομηχανία-εμπόριο και
- ✓ Τεχνολογία-εκπαίδευση.

Τα εδαφικά σχέδια μετάβασης θα πρέπει να συμφωνούν με τις επενδύσεις-δράσεις οι οποίες είναι προγραμματισμένες και τα εν λόγω σχέδια θα παρέχουν

στοιχεία με λεπτομέρειες για την ανάγκη περιβαλλοντικής αποκατάστασης, την ανάγκη οικονομικής διαφοροποίησης και απόκτησης νέων δεξιοτήτων.

Τα κύρια αναμενόμενα αποτελέσματα -σύμφωνα με την εγκύκλιο του Υπουργείου Ανάπτυξης και Επενδύσεων- του ΣΠΙ είναι τα εξής:

1) Ανάπτυξη της δυναμικότητας του καινοτομικού συστήματος σε παραγόμενα ερευνητικά και καινοτομικά αποτελέσματα και βελτίωση μηχανισμών μεταφοράς τεχνολογίας και διάχυσης καινοτομίας,

2) Ανάπτυξη της νεοφυούς επιχειρηματικότητας, της επιχειρηματικότητας ταχείας ανάπτυξης και της πράσινης επιχειρηματικότητας,

3) Ανάπτυξη των υποδομών υποστήριξης της καινοτομικής επιχειρηματικότητας (εκκολαπτήρια, τεχνολογικά πάρκα),

4) Ανάπτυξη των επιχειρηματικών και καινοτομικών δικτύωσεων και των συνεργασιών μεταξύ επιχειρήσεων και ερευνητικών δομών με επικέντρωση σε εστίες ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος,

5) Ενίσχυση της μεταποίησης και των εγχώριων εστιών ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος με τη συμμετοχή βιομηχανικών επιχειρήσεων και μέσω της ανάπτυξης εμβληματικών έργων,

6) Παροχή νέων και αναβαθμισμένων δημόσιων ψηφιακών υπηρεσιών και εφαρμογών προς τις επιχειρήσεις και τους πολίτες με ταυτόχρονη εξασφάλιση της ιδιωτικότητας και της προστασίας δεδομένων,

7) Διασφάλιση διαλειτουργικότητας ψηφιακών συστημάτων και υπηρεσιών,

8) Προώθηση και διάδοση της τηλεργασίας ώστε να προσεγγιστεί ο μ.ο. της ΕΕ (14%),

9) Ανάπτυξη ψηφιακών πλατφορμών για την υποστήριξη της επιχειρηματικής δραστηριότητας,

10) Ανάπτυξη της αγοράς ψηφιακών προϊόντων, υπηρεσιών και εφαρμογών,

11) Κάλυψη των αναγκών σε δεξιότητες στο πλαίσιο των κατευθύνσεων της έξυπνης εξειδίκευσης, της βιομηχανικής μετάβασης και της υποστήριξης του

ψηφιακού μετασχηματισμού.

Τα κύρια αναμενόμενα αποτελέσματα του ΣΠ2 είναι τα εξής:

Η ενεργειακή φτώχεια των νοικοκυριών να περιοριστεί, η ανάπτυξη ενεργειακών υπηρεσιών, η ενδυνάμωση του ρόλου των τοπικών κοινωνιών στη χρήση ΑΠΕ, η μείωση ατμοσφαιρικής ρύπανσης και χρήσης πετρελαίου για ηλεκτροπαραγωγή, η βελτίωση επάρκειας ισχύος και ασφάλειας ηλεκτρικού συστήματος, η βελτίωση διαλειτουργικότητας δικτύου και ενίσχυση της ασφάλειας εφοδιασμού. Η πρόληψη κινδύνων και η ενίσχυση της ανθεκτικότητας σε καταστροφές. Η πρόσβαση των μικρών νησιών σε καθαρό νερό.

Τα κύρια αναμενόμενα αποτελέσματα του ΣΠ3 είναι τα εξής:

Οι βασικές προτεραιότητες στη ψηφιακή συνδεσιμότητα είναι η εξασφάλιση συνδεσιμότητας πάρα πολύ υψηλής ταχύτητας για τους πολίτες και τους κοινωνικοοικονομικούς φορείς, η υποστήριξη της διάχυσης υπηρεσιών υπερυψηλής ταχύτητας και η ανάπτυξη ασύρματων δικτύων 5G σε αστικά κέντρα και βασικούς άξονες οδικών και σιδηροδρομικών μεταφορικών δικτύων και θαλάσσιων οδών με την απαιτούμενη αναβάθμιση σταθερών δικτυακών υποδομών.

Στις οδικές μεταφορές επιδιώκεται η ολοκλήρωση/αναβάθμιση υποδομών του βασικού και αναλυτικού ΔΟΔ στην ηπειρωτική και νησιωτική χώρα, η λειτουργική διασύνδεσή τους, η ολοκλήρωση διασυνοριακών συνδέσεων, η κατασκευή νέων ή/και αναβάθμιση οδικού δικτύου εκτός ΔΟΔ, παρεμβάσεις οδικής ασφάλειας εκτός ΔΟΔ και αξιοποίηση ευφύων συστημάτων μεταφορών.

Η βασική προτεραιότητα στις σιδηροδρομικές μεταφορές είναι η ανάπτυξη ασφαλούς, συνεκτικού, συστήματος υψηλής ποιότητας με την ολοκλήρωση έργων που βρίσκονται σε εξέλιξη και την αναβάθμιση του υφιστάμενου δικτύου. Στις θαλάσσιες μεταφορές είναι η βελτίωση της εξυπηρέτησης των νησιών με έμφαση στη διασύνδεση μεταξύ τους και με την ηπειρωτική χώρα ενώ στις αστικές μεταφορές είναι υλοποίηση των έργων του μετρό στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη.

Τα κύρια αναμενόμενα αποτελέσματα του ΣΠ4 είναι τα εξής:

Η απασχόληση του ανθρώπινου δυναμικού να αυξηθεί, να βελτιωθεί η

απασχολησιμότητα μέσω παρεμβάσεων για να μπορεί να διευκολυνθεί το ανθρώπινο δυναμικό στην πρόσβαση αλλά και την αγορά εργασίας προκειμένου να λειανθεί το ποσοστό της προσφοράς και ζήτησης με έμφαση σε ανέργους, αμεα κλπ.

Βασική επιλογή αποτελεί η αναβάθμιση της ποιότητας και η ενίσχυση της εξωστρέφειας και της συνάφειας της εκπαίδευσης όλων των βαθμίδων και της διαβίου μάθησης με την αγορά εργασίας.

Η αναβάθμιση και ο εκσυγχρονισμός των θεσμών και μηχανισμών κοινωνικής αλληλεγγύης αποτελεί βασική επιλογή με στόχο τον περιορισμό της εισοδηματικής ανισότητας, του κινδύνου φτώχειας του κοινωνικού αποκλεισμού και των έμφυλων και άλλων διακρίσεων. Η διασφάλιση πρόσβασης σε βασικά αγαθά και υπηρεσίες, οι δράσεις για την αντιμετώπιση του εκπαιδευτικού και στεγαστικού διαχωρισμού καθώς και καθολική υγειονομική κάλυψη είναι στις πρώτες προτεραιότητες.

Τα κύρια αναμενόμενα αποτελέσματα του ΣΠ5 είναι τα εξής:

Η άρση της γεωγραφικής απομόνωσης, η αειφόρος ανάπτυξη σε τοπικό επίπεδο και η διασφάλιση ποιοτικών συνθηκών διαβίωσης. Για την επίτευξη αυτών δίνεται έμφαση στις επενδύσεις στις υποδομές – ιδιαίτερα λιμενικές - (που δεν προτεραιοποιούνται από το ΣΠ3) για τη διασύνδεση μεταξύ των νησιών και την εφαρμογή ολιστικών παρεμβάσεων που προωθούν την κυκλική οικονομία, την ενεργειακή και ψηφιακή μετάβαση, την τοπική επιχειρηματικότητα και την ανάδειξή τους ως τουριστικών προορισμών.

2.6. Στόχοι για την τρέχουσα Προγραμματική Περίοδο

Η πολιτική ανάπτυξης της χώρας βασίζεται στην επιδίωξη της ανταγωνιστικότητας. Με δράσεις για βελτίωση του οικονομικού και κοινωνικού πεδίου, προσπαθεί να επενδύσει στην ανάκαμψή της από την περίοδο μετά την περίοδο της πανδημίας.

Ο κεντρικός στόχος της ελληνικής οικονομίας είναι η συστηματική αύξηση της παραγωγικότητας και της εξωστρέφειας. Οι προτεραιότητες της χώρας προς

την κατεύθυνση αυτή είναι η αύξηση των επενδύσεων και των εξαγωγών, η ενίσχυση της απασχόλησης, η επένδυση στην εκπαίδευση και τη γνώση, της καινοτομίας, της ψηφιοποίησης, η υποστήριξη των αδύναμων νοικοκυριών, η συνέχιση της ψηφιακής μεταρρύθμισης στη δημόσια διοίκηση, ο εκσυγχρονισμός της εκπαίδευσης, η αναδιάρθρωση του συστήματος υγείας, η ενεργειακή αναβάθμιση των κτιρίων και η στροφή σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας καθώς και στη στήριξη των τοπικών κοινωνιών κατά την απολιγνιτοποίηση.⁹³

Η χώρα πρόκειται να χρησιμοποιήσει τα ταμεία για την κινητοποίηση της έρευνας και την προώθηση της καινοτομίας στον τομέα της αειφορίας. Ο αναπτυξιακός προγραμματισμός για την τρέχουσα Προγραμματική Περίοδο έχει συμπεριλάβει τη συμμετοχή όλων των αρμόδιων φορέων πολιτικής σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο με στόχο την εδραίωση της εταιρικής σχέσης με το σύνολο των εμπλεκόμενων φορέων και κοινωνικών εταίρων, επιδιώκοντας την ενεργητική συμμετοχή τους σε όλες τις διαδικασίες σχεδιασμού, προετοιμασίας και διαβούλευσης του ΕΣΠΑ και των προγραμμάτων 2021-2027 με ανοικτές, διαφανείς και συμμετοχικές διαδικασίες.⁹⁴

Ο προγραμματισμός για ανάπτυξη, για την τρέχουσα περίοδο, έχει συμπεριλάβει όλους τους φορείς που δύνανται να εμπλακούν σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο. Στο πλαίσιο της πολυεπίπεδης διακυβέρνησης επιδιώκεται η ενεργή συμμετοχή όλων των φορέων σε όλες τις διαδικασίες (σχεδιασμού, υλοποίησης, διαβούλευσης). Τα τομεακά προγράμματα είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με τα περιφερειακά προγράμματα.

Η διαβούλευση για τις προτεραιότητες του προγράμματος 2021-2027 ξεκίνησε το 2018 με την εκπόνηση της μελέτης του ΟΟΣΑ για την Περιφερειακή Πολιτική της χώρας μετά το 2020 και στο πλαίσιο αυτό πραγματοποιήθηκαν τέσσερις συναντήσεις σε περιφέρειες της χώρας με εκπροσώπους περιφερειακών και τοπικών φορέων, φορέων της κοινωνίας των πολιτών και του περιφερειακού τομέα. Οι προτάσεις που διατυπώθηκαν κατά τη φάση του σχεδιασμού

⁹³ Εταιρικό Σύμφωνο Περιφερειακής Ανάπτυξης 2021-2027, https://www.espa.gr/el/Documents/2127/Etairiko_Symfwno_Perifereiakis_Anaptyxis_ESPA_2021-2027_29-08-2021.pdf, σελ. 60, (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 11/3/2023).

⁹⁴ Εταιρικό Σύμφωνο Περιφερειακής Ανάπτυξης 2021-2027, https://www.espa.gr/el/Documents/2127/Etairiko_Symfwno_Perifereiakis_Anaptyxis_ESPA_2021-2027_29-08-2021.pdf, σελ. 61, (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 11/3/2023).

ενσωματώθηκαν από τις Ομάδες Στόχου Πολιτικής στην οριστικοποίηση των αναμενόμενων αποτελεσμάτων και προβλεπόμενων παρεμβάσεων με τις απαραίτητες προσαρμογές. Στη διαδικτυακή πύλη του ΕΣΠΑ δημοσιοποιήθηκαν τα σχέδια του ΕΣΠΑ προκειμένου να υποβληθούν συγκεκριμένες προτάσεις επί των κειμένων οι οποίες λήφθησαν υπόψη κατά την κατάρτιση.⁹⁵

2.6.1. Τομεακά Προγράμματα 2021-2027

Το εταιρικό σύμφωνο περιφερειακής ανάπτυξης 2021-2027, εγκρίθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή τον Ιούλιο του 2021 και τον Μάρτιο του 2022 ψηφίστηκε στη Βουλή νόμος που ορίζει το σύστημα συντονισμού, διαχείρισης, ελέγχου και εφαρμογής των αναπτυξιακών παρεμβάσεων που θα υλοποιηθούν στο πλαίσιο του ΕΣΠΑ 2021-2027.⁹⁶ Το νέο ΕΣΠΑ περιλαμβάνει μεταξύ άλλων, τα κάτωθι προγράμματα:

Τομεακά Προγράμματα

- Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή
- Ανταγωνιστικότητα
- Ψηφιακός Μετασχηματισμός
- Περιβάλλον Κλιματική Αλλαγή
- Πολιτική Προστασία
- Μεταφορές
- Τεχνική Βοήθεια
- Δίκαιη Αναπτυξιακή Μετάβαση
- Αλιεία, Υδατοκαλλιέργεια, Θάλασσα

Τα ανωτέρω προγράμματα εξειδικεύονται μέσω προτεραιοτήτων και δράσεων ώστε να γίνουν τα εργαλεία αυτά χρήσιμα όχι μόνο στην ανάπτυξη της Ελληνικής

⁹⁵ Εταιρικό Σύμφωνο Περιφερειακής Ανάπτυξης 2021-2027, https://www.espa.gr/el/Documents/2127/Etairiko_Symfwno_Perifereiakis_Anaptixis_ESPA_2021-2027_29-08-2021.pdf, σελ. 61, (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 11/3/2023).

⁹⁶ Ν.4914/2022 “Διαχείριση, έλεγχος και εφαρμογή αναπτυξιακών παρεμβάσεων για την Προγραμματική Περίοδο 2021-2027, σύσταση Ανώνυμης Εταιρείας «Εθνικό Μητρώο Νεοφυών Επιχειρήσεων ΑΕ» και άλλες διατάξεις” (ΦΕΚ 61 Α’).

Δημόσιας Διοίκησης αλλά και της χώρας. Πιο συγκεκριμένα, παρακάτω θα αναλυθούν οι προτεραιότητες και οι δράσεις ανά τομεακό πρόγραμμα.

✓ **Πρόγραμμα Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή**

Το πρόγραμμα στηρίζει την προώθηση των αρχών του Ευρωπαϊκού Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων.

Το εν λόγω πρόγραμμα έχει συνολικό προϋπολογισμό 4.161.594.204 ευρώ. Οι στόχοι του προγράμματος είναι οι εξής:⁹⁷

- Βελτίωση της πρόσβασης στην απασχόληση για όλα τα άτομα που αναζητούν εργασία και ενίσχυση της απασχολησιμότητας του συνόλου του ανθρώπινου δυναμικού, με ιδιαίτερη έμφαση στους νέους έως 29 ετών εκτός Απασχόλησης, Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (ΕΑΕΚ)
- Βελτίωση της ποιότητας και αποτελεσματικότητας των συστημάτων εκπαίδευσης και δια βίου μάθησης και ενίσχυση της ίσης πρόσβασης, χωρίς αποκλεισμούς, στην εκπαίδευση, κατάρτιση και δια βίου μάθησης
- Προώθηση της κοινωνικής ένταξης και διασφάλιση ίσης πρόσβασης σε ποιοτικές υπηρεσίες υγείας
- Αντιμετώπιση της υλικής στέρησης
- Προώθηση της κοινωνικής καινοτομίας

Οι βασικές προτεραιότητες του προγράμματος και ο προϋπολογισμός τους αποτυπώνονται ως εξής:⁹⁸

ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΕΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ	ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΠΡΟΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ
Οριζόντιες Συστημικές Παρεμβάσεις	165.000.000
Απασχόληση και Αγορά Εργασίας	1.355.240.300
Εκπαίδευση και Δια βίου Μάθηση	1.223.000.000
Κοινωνική Καινοτομία	25.000.000

⁹⁷ <https://www.espa.gr/el/Pages/newespa21-27.aspx> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 7/3/2023).

⁹⁸ <https://www.espa.gr/el/Pages/newespa21-27.aspx> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 7/3/2023).

Απασχόληση των Νέων	939.382.635
Επισιτιστική Βοήθεια και Αντιμετώπιση της υλικής στέρησης	400.000.000
Τεχνική Βοήθεια ΕΚΤ	53.971.270
Σύνολο προγράμματος	4.161.594.205

Αναλυτικότερα παραθέτονται οι προτεραιότητες του προγράμματος ως εξής:⁹⁹

Οριζόντιες Συστημικές Παρεμβάσεις

Παρεμβάσεις για τον εκσυγχρονισμό, την προσαρμογή και ενίσχυση των θεσμών και των υπηρεσιών της αγοράς εργασίας, της κοινωνικής ένταξης και υγείας.

Βελτίωση της ικανότητας συμμετοχής των κοινωνικών εταίρων και φορέων της κοινωνίας των πολιτών, δράσης διακυβέρνησης όλων των βαθμίδων εκπαίδευσης κ.α.

Απασχόληση και Αγορά Εργασίας

Δραστική αντιμετώπιση της ανεργίας, αύξηση της απασχόλησης, ισότιμη πρόσβαση στην αγορά εργασίας με έμφαση στις ομάδες του πληθυσμού με τα μεγαλύτερα ποσοστά ανεργίας (μακροχρόνια άνεργοι, γυναίκες)

Παρεμβάσεις για την προώθηση της ισόρροπης συμμετοχής των δύο φύλων στην αγορά εργασίας, μέσω σύγχρονων μορφών οργάνωσης της εργασίας και δράσεων για την εναρμόνιση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής κ.α.

Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση

Παρεμβάσεις που αποσκοπούν στην αναβάθμιση της ποιότητας και την ενίσχυση της ισότιμης πρόσβασης, της εξωστρέφειας και της συνάφειας της εκπαίδευσης όλων των βαθμίδων εκπαίδευσης και της δια βίου μάθησης με την αγορά εργασίας.

⁹⁹ <https://www.espa.gr/el/Pages/newespa21-27.aspx> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 7/3/2023).

Βελτίωση των επιδόσεων των μαθητών σε σύγχρονες γνώσεις και δεξιότητες, στην αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών και τον ψηφιακό μετασχηματισμό της εκπαιδευτικής διαδικασίας στη διδασκαλία και τη μάθηση κ.α.

Κοινωνική Καινοτομία

Χρηματοδότηση δράσεων κοινωνικής καινοτομίας και κοινωνικού πειραματισμού όλων των Ειδικών Στόχων που περιλαμβάνονται στο Πρόγραμμα (ενίσχυση κοινωνικής ένταξης ατόμων από ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, πρόγραμμα ALMA για διασυνοριακή κινητικότητα των νέων).

Απασχόληση των Νέων

Δράσεις για την αντιμετώπιση της ανεργίας των νέων έως 29 ετών που βρίσκονται εκτός εργασίας, εκπαίδευσης ή κατάρτισης και στη βιώσιμη ένταξή τους στην αγορά εργασίας, μέσω υλοποίησης δράσεων μαθητείας, απόκτησης δεξιοτήτων και προώθησης στην αγορά εργασίας συμπεριλαμβανομένων των ενεργειών ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης.

Επισιτιστική Βοήθεια και Αντιμετώπιση της υλικής στέρησης

Στοχευμένες δράσεις για τη στήριξη των απόρων και εν γένει όσων διαβιούν σε κίνδυνο ακραίας φτώχειας, οι οποίες κατά την Προγραμματική Περίοδο 2014-2020 συγχρηματοδοτήθηκαν από το “Ταμείο Ευρωπαϊκής Βοήθειας προς τους Απόρους” (πρώην ΤΕΒΑ).

Συνοδευτικές δράσεις υποστήριξης της κοινωνικοποίησης και κοινωνικής ένταξης απόρων.

✓ **Πρόγραμμα “Ανταγωνιστικότητα”**

Το πρόγραμμα Ανταγωνιστικότητα θέτει τις βάσεις για την εξωστρέφεια της οικονομίας και την ανάπτυξή της.

Το εν λόγω πρόγραμμα έχει προϋπολογισμό 3.885.085.054 ευρώ. Οι στόχοι του προγράμματος είναι:¹⁰⁰

- Το πρόγραμμα “Ανταγωνιστικότητα 2021-2027” αποτελεί ολοκληρωμένη παρέμβαση που θα υποστηρίξει τους παραγωγικούς, ανταγωνιστικούς και εξωστρεφείς τομείς της οικονομίας στη μετάβασή τους σε ένα αναπτυξιακό πρότυπο που καθοδηγείται από την Οικονομία της Γνώσης.
- Το Πρόγραμμα είναι το εργαλείο υλοποίησης της στρατηγικής της Έξυπνης Εξειδίκευσης που συνδέει την έρευνα και την καινοτομία με την επιχειρηματικότητα και την ενίσχυση των εθνικών και περιφερειακών πλεονεκτημάτων. Εναρμονίζεται με τις πολιτικές της Ε.Ε. για ψηφιακό και πράσινο μετασχηματισμό, προωθώντας παρεμβάσεις και επενδύσεις που συνεισφέρουν στους στόχους που έχουν τεθεί σε Ευρωπαϊκό επίπεδο.
- Το Πρόγραμμα εξυπηρετεί την πολιτική για ενίσχυση επενδύσεων και βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη στη βάση στρατηγικών κειμένων Υπουργείων (Ανάπτυξης και Επενδύσεων, Εξωτερικών, Ψηφιακής Διακυβέρνησης κλπ) Ευρωπαϊκών πολιτικών και των συστάσεων του Συμβουλίου για την Ελλάδα (ευρωπαϊκό εξάμηνο 2019 και 2020) με έμφαση στους τομείς βιώσιμων μεταφορών/εφοδιαστικής αλυσίδας, προστασίας περιβάλλοντος, αειφόρου ανάπτυξης, ενεργειακής απόδοσης, ψηφιακών τεχνολογιών, έρευνας και ανάπτυξης, δεξιοτήτων και απασχολησιμότητας.

Οι βασικές προτεραιότητες του προγράμματος και ο προϋπολογισμός τους αποτυπώνονται ως εξής:¹⁰¹

ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΕΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ	ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ
Ενίσχυση έρευνας και καινοτομίας	772.850.595
Ενίσχυση επιχειρηματικότητας και	1.589.411.164

¹⁰⁰ <https://www.espa.gr/el/Pages/newespa21-27.aspx> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 7/3/2023) και ΕΣΠΑ 2014-2020 και Τοπική Αυτοδιοίκηση σελ.34, https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiL8Jn0ptb9AhXiSPEDHfysCtoQFnoECAsQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.eetaa.gr%2Fanakoinoseis%2F20221912_espa21_27_kai_ta.pdf&usq=AOvVaw0mosyOqoo1mUnXA-mpNdJw (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 8/3/2023).

¹⁰¹ <https://www.espa.gr/el/Pages/newespa21-27.aspx> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 7/3/2023).

ανταγωνιστικότητα	
Βελτίωση πρόσβασης επιχειρήσεων σε χρηματοδότηση	920.885.679
Ανάπτυξη ανθρώπινου κεφαλαίου στο πλαίσιο του αναπτυξιακού μετασχηματισμού	530.946.631
Τεχνική Βοήθεια ΕΤΠΑ	60.297,368
Τεχνική Βοήθεια ΕΚΤ	10.694.054
Σύνολο προγράμματος	3.885.085.491

Αναλυτικότερα παραθέτονται οι προτεραιότητες του προγράμματος ως εξής:¹⁰²

Ενίσχυση έρευνας και καινοτομίας

Η προώθηση της έρευνας και της καινοτομίας είναι πλήρως ευθυγραμμισμένη με τη στρατηγική της χώρας να τοποθετηθεί η καινοτομία στο επίκεντρο μιας βιώσιμης και ανθεκτικής ανάκαμψης από την πανδημία, για την επιτάχυνση της πράσινης και ψηφιακής μετάβασης και τη διασφάλιση της τεχνολογικής ανάπτυξης της Ελλάδας. Αντίστοιχα, το ανθρώπινο δυναμικό χρειάζεται να αναπτύξει τις απαιτούμενες δεξιότητες για να υποστηρίξει την αναβαθμισμένη επιχειρηματική δραστηριότητα σε όλους τους τομείς.

Οι παρεμβάσεις θα επικεντρωθούν στη δημιουργία συνθηκών και στήριξη πρωτοβουλιών για την ανάπτυξη της βιομηχανικής έρευνας, τη μεταφορά τεχνολογίας, τη βιομηχανοποίηση των αποτελεσμάτων της έρευνας, της νεοφυούς επιχειρηματικότητας, στους οκτώ τομείς της Εθνικής Στρατηγικής Έξυπνης Εξειδίκευσης (ΕΣΕΕ). Έμφαση θα δοθεί επίσης, στην ανάπτυξη οικοσυστημάτων καινοτομίας με στόχους αριστείας και μεσο-μακροπρόθεσμης προοπτικής βιώσιμης ανάπτυξης, για την αντιμετώπιση των προκλήσεων του μετασχηματισμού και της ψηφιοποίησης.

Παράλληλα επιδιώκεται η κάλυψη των αναγκών σε δεξιότητες στο πλαίσιο των κατευθύνσεων της έξυπνης εξειδίκευσης, της βιομηχανικής μετάβασης και

¹⁰² <https://www.espa.gr/el/Pages/newespa21-27.aspx> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 7/3/2023) και <http://21-27.antagonistikotita.gr/nea-programmatistikh-periodos-21-27/> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 7/3/2023).

της υποστήριξης του ψηφιακού μετασχηματισμού, με παρεμβάσεις που αναβαθμίζουν και πιστοποιούν τις ικανότητες του ανθρώπινου δυναμικού σε οριζόντιες (industry 4.0, πράσινη οικονομία) αλλά και κλαδικές εξειδικεύσεις. Στις σχετικές δράσεις περιλαμβάνονται προγράμματα στοχευμένης κατάρτισης για τα στελέχη των επιχειρήσεων και αξιοποίησης εξειδικευμένου προσωπικού από τις επιχειρήσεις.

Ενίσχυση επιχειρηματικότητας και ανταγωνιστικότητας

Στο επίκεντρο της εθνικής αναπτυξιακής πολιτικής είναι η αναβάθμιση, διερεύνηση και στροφή της παραγωγικής βάσης σε περιβαλλοντικά φιλικές διαδικασίες, η μεγέθυνση του τομέα της μεταποίησης, η διασύνδεση με τις διεθνείς αγορές καθώς και υποστήριξη του ψηφιακού μετασχηματισμού των Ελληνικών μικρομεσαίων επιχειρήσεων ώστε να μπορέσουν να αντιμετωπίσουν τις διεθνείς προκλήσεις και να παραμείνουν ανταγωνιστικές.

Βασική επιδίωξη είναι η προσαρμογή της Ελληνικής βιομηχανίας και των μικρομεσαίων επιχειρήσεων στις προκλήσεις της 4^{ης} βιομηχανικής επανάστασης, με τη στήριξη της ανάπτυξης και υλοποίησης κατάλληλων σχεδίων ψηφιακού μετασχηματισμού. Στόχο αποτελεί η μεταστροφή της αλυσίδας αξίας των ΤΠΕ προς μια εξωστρεφή, καινοτόμα, αναγνωρίσιμη και διατηρήσιμη κρίσιμη μάζα ψηφιακών προϊόντων και υπηρεσιών, ικανών να δημιουργήσουν καινοτόμα επιχειρηματικότητα ή/και να εισάγουν τις επιχειρήσεις των λοιπών τομέων, στις παγκόσμιες, ψηφιακές αλυσίδες αξίας. Υψηλή προτεραιότητα αποτελούν οι επενδύσεις για τον ψηφιακό μετασχηματισμό των επιχειρήσεων (συμπεριλαμβανομένων μεταξύ άλλων των επιχειρήσεων του τουρισμού, του σύγχρονου πολιτισμού και της εφοδιαστικής αλυσίδας), καθώς και την τεχνολογική και οργανωτική τους αναβάθμιση, με στόχο την αύξηση της εγχώριας προστιθέμενης αξίας και την είσοδο σε (νέες) διεθνείς αγορές.

Βασική επιδίωξη είναι να βελτιωθεί η θέση της ελληνικής παραγωγής στις διεθνείς αγορές, μέσα από τη λειτουργική ευελιξία και απόδοση των επιχειρήσεων, μεγαλύτερες ταχύτητες παραγωγής και την οργάνωση συνεργασιών και νέων επιχειρηματικών προτύπων σε έξυπνες αλυσίδες αξίας στη βάση περιβαλλοντικά φιλικών διεργασιών και προϊόντων.

Βελτίωση πρόσβασης επιχειρήσεων σε χρηματοδότηση

Το πρόγραμμα κατευθύνεται προς τη μέγιστη αξιοποίηση των χρηματοδοτικών μέσων. Η ενίσχυση παραγωγικών ή/και καινοτομικών επενδύσεων μικρομεσαίων επιχειρήσεων (ΜμΕ), η ίδρυση νεοφυών επιχειρήσεων καθώς και η υποστήριξη μικρών επιχειρήσεων μεσαίας κεφαλαιοποίησης και επιχειρήσεων μικρής κεφαλαιοποίησης για την επίτευξη επιμέρους στόχων (διεθνοποίησης, πράσινου μετασχηματισμού) όσο και κάποιες από τις δράσεις πρόσβασης στην απασχόληση, δύνανται, να υλοποιηθούν μέσω της χρήσης μεμονωμένα ή σε συνδυασμό με επιχορηγήσεις των παρακάτω χρηματοδοτικών εργαλείων:

- Χρηματοδότηση μετοχικού κεφαλαίου και επιμερισμού κινδύνου
- Δάνεια και εγγυήσεις με ευνοϊκούς όρους
- Χρηματοδότηση συν-επένδυσης για ωριμότερες επενδύσεις επέκτασης και ανάπτυξης παραγωγής κλπ
- Θεματικά Ταμεία (Διεθνοποίηση, Πράσινος Μετασχηματισμός)

Ανάπτυξη ανθρώπινου κεφαλαίου στο πλαίσιο του αναπτυξιακού μετασχηματισμού

Με τις παρεμβάσεις στο πλαίσιο αυτό, θα υποστηριχθεί το ανθρώπινο κεφάλαιο της επιχειρηματικότητας (συμπεριλαμβανομένης της αυτοαπασχόλησης) μέσω ανάπτυξης πολύ μικρών και μικρών επιχειρήσεων, με προτεραιότητα στις καινοτόμες επιχειρηματικές ιδέες, με απώτερο στόχο τη δημιουργία διατηρήσιμων θέσεων απασχόλησης. Στόχος είναι επίσης η στήριξη των επιχειρήσεων και των εργαζομένων έτσι ώστε να μεταβούν στα νέα δεδομένα της εποχής, μέσω παρεμβάσεων ενίσχυσης δεξιοτήτων των εργαζομένων που θα συμβάλλουν στην προσαρμογή των επιχειρήσεων. Ειδικότερα, η ανάπτυξη των δεξιοτήτων των εργαζομένων, θα υποστηρίξει την στόχευση των επιχειρήσεων σε νέες αγορές, τη βελτίωση της οργάνωσης της εργασίας και της παραγωγής σε τομείς με αναπτυξιακή προοπτική και υψηλή προστιθέμενη αξία. Επίσης, θα ενεργοποιηθούν δράσεις και εργαλεία που μπορούν να αξιοποιούνται από

επιχειρήσεις που αναζητούν κατευθύνσεις σε θέματα, ανάπτυξης καινοτομίας, τεχνολογίας, ανάπτυξης ανθρώπινου δυναμικού, στρατηγικής πληροφόρησης.

✓ **Πρόγραμμα ‘Ψηφιακός Μετασχηματισμός**

Το εν λόγω πρόγραμμα έχει προϋπολογισμό 943.004.309 ευρώ. Οι στόχοι του προγράμματος είναι οι εξής:¹⁰³

- Η παροχή σε πολίτες και επιχειρήσεις καινοτόμων δημόσιων ψηφιακών υπηρεσιών και εφαρμογών, οι οποίες θα διασφαλίζουν τις αρχές της προστασίας των προσωπικών δεδομένων και της προσβασιμότητας και του καθολικού σχεδιασμού, ώστε να είναι φιλικές για όλους χωρίς εξαιρέσεις και αποκλεισμούς.
- Η διασφάλιση της διαλειτουργικότητας των ψηφιακών συστημάτων και υπηρεσιών, ώστε να ενισχυθεί περαιτέρω η Ενιαία Ψηφιακή Πύλη του Δημοσίου, το gov.gr
- Η ανάπτυξη ψηφιακών πλατφορμών για την υποστήριξη της επιχειρηματικής δραστηριότητας
- Η ανάπτυξη υποδομών νέφους και κέντρων δεδομένων υψηλής διαθεσιμότητας φιλικών προς το περιβάλλον.
- Η επέκταση των σημείων ασύρματης πρόσβασης και η ολοκλήρωση του Δικτύου Δημοσίου Τομέα
- Η εξασφάλιση της συνδεσιμότητας υπερυψηλών ταχυτήτων με την εγκατάσταση δικτύων οπτικών ινών.

Οι βασικές προτεραιότητες του προγράμματος και ο προϋπολογισμός τους αποτυπώνονται ως εξής:¹⁰⁴

¹⁰³ <https://www.espa.gr/el/Pages/newespa21-27.aspx> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 7/3/2023) και ΕΣΠΑ 2014-2020 και Τοπική Αυτοδιοίκηση σελ.37, https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiL8Jn0ptb9AhXiSPEDHfysCtoQFnoECAsQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.eetaa.gr%2Fanakoinoseis%2F20221912_espa21_27_kai_ta.pdf&usq=AOvVaw0mosyOqoo1mUnXA-mpNdJw (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 8/3/2023).

¹⁰⁴ <https://www.espa.gr/el/Pages/newespa21-27.aspx> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 7/3/2023).

Προτεραιότητες	Προϋπολογισμός
Ψηφιακός Μετασχηματισμός του Δημοσίου Τομέα	513.529.786
Ενίσχυση της συνδεσιμότητας με ευρωζωνική πρόσβαση υψηλών ταχυτήτων	303.000.000
Ανάπτυξη των ψηφιακών δεξιοτήτων	113.050.913
Τεχνική Βοήθεια ΕΤΠΑ	11.023.131
Τεχνική Βοήθεια ΕΚΤ	2.400.479
Σύνολο Προγράμματος	943.004.309

Αναλυτικότερα παραθέτονται οι προτεραιότητες του προγράμματος ως εξής:¹⁰⁵

Ψηφιακός μετασχηματισμός του δημοσίου τομέα

Ψηφιακός Μετασχηματισμός της Οικονομίας και της Κοινωνίας.

Ψηφιακός Μετασχηματισμός της Υγείας και Υποστήριξη Ειδικών Ομάδων Πληθυσμού.

Ψηφιοποίηση και Παραγωγική Αξιοποίηση Δεδομένων με τη χρήση καινοτόμων τεχνολογιών Πληροφορικής.

Ενίσχυση υποδομών ΤΠΕ μεγάλης κλίμακας.

Ενίσχυση της συνδεσιμότητας με ευρωζωνική πρόσβαση υψηλών ταχυτήτων.

Ανάπτυξη Ευρωζωνικών Δικτύων πολύ υψηλής χωρητικότητας (Ultra-Fast Broadband – UFBB 1 και 2).

Ανάπτυξη υποδομών Cloud για τη φιλοξενία φορέων της Δημόσιας Διοίκησης, την παροχή υπηρεσιών IaaS-PaaS-SaaS και την υλοποίηση λύσεων δευτερευόντων κόμβων.

¹⁰⁵ <https://www.espa.gr/el/Pages/newespa21-27.aspx> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 7/3/2023) και ΕΣΠΑ 2014-2020 και Τοπική Αυτοδιοίκηση σελ.37, https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiL8Jn0ptb9AhXiSPEDHfysCtoQFnoECAsQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.eetaa.gr%2Fanakoinoseis%2F20221912_espa21_27_kai_ta.pdf&usg=AOvVaw0mosyOqoo1mUnXA-mpNdJw (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 8/3/2023).

Ανάπτυξη δημοσίων σημείων ασύρματης ευρυζωνικής πρόσβασης στο διαδίκτυο (WIFI4GR) Β' Φάση.

Δίκτυο Δημόσιου Τομέα (ΣΥΖΕΥΞΙΣ ΙΙ) Β' Φάση.

Ανάπτυξη άλλων ειδών υποδομών ΤΠΕ (εξοπλισμός πληροφορικής μεγάλης κλίμακας, κέντρα δεδομένων, αισθητήρες και άλλος ασύρματος εξοπλισμός).

Ανάπτυξη ψηφιακών δεξιοτήτων

Επανακατάρτιση – αναβάθμιση ψηφιακών δεξιοτήτων των υπαλλήλων της Γενικής Κυβέρνησης.

Συστημικές παρεμβάσεις (δημιουργία κλάδου Αναλυτή Ψηφιακής Πολιτικής, Παρατηρητήριο Ψηφιακών Δεξιοτήτων, Περιφερειακό Κέντρο Αριστείας στις ΤΠΕ).

Αναβάθμιση ψηφιακών δεξιοτήτων σε θέματα αξιοποίησης και διαχείρισης καινοτόμων ψηφιακών τεχνολογιών.

Ανάπτυξη βασικών ψηφιακών δεξιοτήτων στον γενικό πληθυσμό.

✓ **Πρόγραμμα ‘Περιβάλλον και Κλιματική Αλλαγή’**

Σύμφωνα με το νέο σχέδιο ανάπτυξης για την Ελληνική οικονομία (2020) ο κεντρικός στόχος κατά τα επόμενα χρόνια, πρέπει να είναι η συστηματική αύξηση της παραγωγικότητας και της εξωστρέφειας, καθώς και η στενότερη διασύνδεση της παραγωγής με την τεχνολογία και την καινοτομία με όρους αειφορίας και βιωσιμότητας.

Το εν λόγω πρόγραμμα έχει προϋπολογισμό 3.606.846.168 ευρώ. Οι στόχοι του προγράμματος είναι οι εξής:¹⁰⁶

¹⁰⁶ <https://www.espa.gr/el/Pages/newespa21-27.aspx> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 7/3/2023) και ΕΣΠΑ 2014-2020 και Τοπική Αυτοδιοίκηση σελ.41, https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiL8Jn0ptb9AhXiSPEDHfysCtoQFnoECAsQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.eetaa.gr%2Ffanakoinoseis%2F20221912_espa21_27_kai_ta.pdf&usg=AOvVaw0mosyOqoo1mUnXA-mpNdJw (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 8/3/2023).

- Την προώθηση μέτρων ενεργειακής απόδοσης σε καθαρές μορφές ενέργειας και μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου.
- Την προώθηση των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας.
- Την ανάπτυξη έξυπνων ενεργειακών συστημάτων, δικτύων και συστημάτων αποθήκευσης.
- Την προώθηση της προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή, της πρόληψης του κινδύνου καταστροφών και της ανθεκτικότητας αλλά και με τις ανθρώπινες παρεμβάσεις στα οικοσυστήματα.
- Την προαγωγή της πρόσβασης στην ύδρευση και της βιώσιμης διαχείρισης των υδάτων.
- Την προώθηση της μετάβασης σε μια κυκλική οικονομία και σε μια αποδοτική ως προς τη χρήση των πόρων οικονομία.
- Την ενίσχυση της προστασίας και της διατήρησης της φύσης, της βιοποικιλότητας και των πράσινων υποδομών.
- Την προώθηση της βιώσιμης, πολυτροπικής αστικής κινητικότητας, με σκοπό τη μείωση των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα.

Οι βασικές προτεραιότητες του προγράμματος και ο προϋπολογισμός τους αποτυπώνονται ως εξής:¹⁰⁷

Προτεραιότητες Προγράμματος	Συνολικός Προϋπολογισμός
Ενεργειακή απόδοση-Προώθηση ΑΠΕ-Ενεργειακές Υποδομές	1.296.068.871
Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή	444.057.442
Αστική Αναζωογόνηση	288.902.577
Ολοκληρωμένη Διαχείριση Αποβλήτων-Μετάβαση στη Κυκλική Οικονομία	795.534.204
Διαχείριση Αστικών Λυμάτων και Υδάτινων Πόρων	640.948.591
Προστασία της Βιοποικιλότητας	73.692.264
Βιώσιμη πολυτροπική αστική	32.353.636

¹⁰⁷ <https://www.espa.gr/el/Pages/newespa21-27.aspx>
7/3/2023).

(ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης

κινητικότητα	
Τεχνική Βοήθεια	11.365.167
Τεχνική Βοήθεια	23.923.416
Σύνολο προγράμματος	3.606.846.168

Οι εμβληματικές δράσεις του εν λόγω προγράμματος είναι οι εξής:¹⁰⁸

- ❖ Ενεργειακή εξοικονόμηση και αποδοτικότητα του ιδιωτικού και δημόσιου κτιριακού αποθέματος.
- ❖ Ενίσχυση της ενεργειακής ασφάλειας και διασύνδεσης με την ανάπτυξη έξυπνων ενεργειακών συστημάτων και τεχνολογιών αποθήκευσης ενέργειας.
- ❖ Προώθηση των ΑΠΕ σε όλες τις μορφές με την ενίσχυση των υποδομών της ηλεκτροκίνησης.
- ❖ Πράσινο μετασχηματισμός των Επιχειρήσεων.
- ❖ Πρόληψη, μετριασμός και αντιμετώπιση των επιπτώσεων της Κλιματικής Αλλαγής, συμπεριλαμβανομένης της αντιπλημμυρικής θωράκισης, της αντιμετώπισης της διάβρωσης των ακτών και της συστηματικής παρακολούθησης των κλιματικών μεταβολών.
- ❖ Έλεγχος και μετριασμός των επιπέδων θορύβου και της ατμοσφαιρικής και οπτικής ρύπανσης σε αστικές περιοχές.
- ❖ Στρατηγικού χαρακτήρα επεμβάσεις στον αστικό ιστό για τη βελτίωση του μικροκλίματος της βιοποικιλότητας και η προώθηση της μικροκινητικότητας, ιδίως στη νησιωτική χώρα.
- ❖ Μετάβαση στην κυκλική οικονομία.
- ❖ Εκσυγχρονισμός ή/και η αναβάθμιση υφιστάμενων ή/και η δημιουργία νέων υποδομών ανακύκλωσης και επεξεργασίας αποβλήτων.
- ❖ Εξασφάλιση ποιοτικού και επαρκούς πόσιμου νερού σε όλη της χώρα.
- ❖ Ολοκλήρωση των υποδομών αστικών λυμάτων σε Α', Β' και Γ' κατηγορίες οικισμών, συμπεριλαμβανομένης της επεξεργασίας ιλύος και επανάχρησης ύδατος.

¹⁰⁸ <https://www.espa.gr/el/Pages/newespa21-27.aspx>
7/3/2023).

(ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης

- ❖ Προστασία της Βιοποικιλότητας με εφαρμογή μέτρων από την Εθνική Στρατηγική για τη Βιοποικιλότητα και το Πλαίσιο Δράσεων Προτεραιότητας (PAF).

✓ **Πρόγραμμα ‘Μεταφορές’**

Το πρόγραμμα μεταφορές έχει ως στόχο τη διασφάλιση ασφαλούς, ομαλής και οικονομικά αποτελεσματικής λειτουργίας του τομέα των μεταφορών και την ενίσχυση της ανάπτυξης προσβάσιμων, υψηλής ποιότητας, πολυτροπικών, ανθεκτικών στην κλιματική αλλαγή, έξυπνων και βιώσιμων υποδομών και συστημάτων μεταφορών, με σκοπό να συμβάλλουν στην αντιμετώπιση της πρόσφατης κρίσης, την οικονομική ανάκαμψη, τη μείωση των ανισοτήτων μεταξύ των Περιφερειών και παράλληλα την επιδίωξη για μια πράσινη, χωρίς αποκλεισμούς, ψηφιακή και ανθεκτική Ευρώπη.¹⁰⁹

Το εν λόγω πρόγραμμα έχει προϋπολογισμό 2.224.091.289 ευρώ. Οι επενδύσεις που θα γίνουν στο πλαίσιο του προγράμματος είναι για την:¹¹⁰

- ο Προώθηση της ολοκλήρωσης, περαιτέρω ανάπτυξη/αναβάθμιση των υποδομών του Διευρωπαϊκού Δικτύου Μεταφορών. Περιλαμβάνει την ολοκλήρωση του κεντρικού σιδηροδρομικού άξονα Πάτρα-Αθήνα-Θεσσαλονίκη-Ειδομένη-Προμαχώνας (ΠΑΘΕΠ) και κλάδων του με την εγκατάσταση σύγχρονων συστημάτων έλξης και διαχείρισης της κυκλοφορίας, την διασύνδεση του υφιστάμενου Διευρωπαϊκού Οδικού Δικτύου στην ηπειρωτική Ελλάδα και συνδέσεων με αυτό, την ολοκλήρωση διασυνοριακών οδικών συνδέσεων, καθώς και επιλεγμένες παρεμβάσεις σε μεγάλες νησιωτικές περιφέρειες.

¹⁰⁹ <https://www.espa.gr/el/Pages/newespa21-27.aspx> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 7/3/2023).

¹¹⁰ <https://www.espa.gr/el/Pages/newespa21-27.aspx> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 7/3/2023) και ΕΣΠΑ 2014-2020 και Τοπική Αυτοδιοίκηση σελ.53, https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiL8Jn0ptb9AhXiSPEDHfysCtoQFnoECAsQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.eetaa.gr%2Fanakoinoseis%2F20221912_espa21_27_kai_ta.pdf&usq=AOvVaw0mosyOqoo1mUnXA-mpNdJw (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 8/3/2023).

- Προώθηση των συνδυασμένων μεταφορών. Περιλαμβάνει σιδηροδρομικές (υπεραστικές και προαστιακές) συνδέσεις καθώς και οδικές συνδέσεις με λιμάνια και ΒΙΠΕ.
- Ενίσχυση και διασφάλιση της συνδεσιμότητας των νησιών. Περιλαμβάνει την βελτίωση των υποδομών πλέγματος λιμένων νησιωτικών περιφερειών.
- Βελτίωση της ασφάλειας μεταφορών. Περιλαμβάνει την υλοποίηση εστιασμένων παρεμβάσεων παθητικής οδικής ασφάλειας και συστημάτων για την βελτίωση της ασφάλειας της ναυσιπλοΐας και αεροναυτιλίας.
- Ανάπτυξη και επέκταση βιώσιμων και οικολογικών αστικών μέσων μεταφοράς. Περιλαμβάνει επέκταση και βελτίωση των μέσων σταθερής τροχιάς και την ανανέωση του στόλου με ηλεκτρικά λεωφορεία σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη.

Οι βασικές προτεραιότητες του προγράμματος και ο προϋπολογισμός τους αποτυπώνονται ως εξής:¹¹¹

Προτεραιότητες προγράμματος	Συνολικός προϋπολογισμός
Βιώσιμες αστικές μεταφορές σταθερής τροχιάς – Ταμείο Συνοχής	501.915.518
Βιώσιμες αστικές μεταφορές (εκτός μέσων σταθερής τροχιάς)-Ταμείο Συνοχής	256.000.000
Ανάπτυξη υπεραστικού/προαστιακού σιδηροδρομικού δικτύου –ΕΤΠΑ	87.100.000
Ολοκλήρωση/αναβάθμιση κεντρικού σιδηροδρομικού ΔΕΔ-Μ –Ταμείο Συνοχής	239.879.126
Κατασκευή κρίσιμων ελλειπόντων τμημάτων οδικού ΔΕΔ-Μ –Ταμείο Συνοχής	411.300.000
Κατασκευή/Αναβάθμιση περιφερειακών τμημάτων αναλυτικού οδικού ΔΕΔ-Μ και συνδέσεων-Οδική ασφάλεια -ΕΤΠΑ	241.696.359

¹¹¹ <https://www.espa.gr/el/Pages/newespa21-27.aspx> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 7/3/2023).

Πολυτροπικές συνδέσεις μεταφορών-ΕΤΠΑ	192.732.570
Συνδεσιμότητα και προσβασιμότητα των νησιών-ΕΤΠΑ	181.000.000
Συστήματα ασφάλειας ναυσιπλοΐας και αεροναυτιλίας – Ταμείο Συνοχής	88.907.043
Τεχνική βοήθεια – Ταμείο Συνοχής	19.205.150
Τεχνική Βοήθεια – ΕΤΠΑ	4.355.523
Σύνολο προγράμματος	2.224.091.289

Οι εμβληματικές δράσεις του εν λόγω προγράμματος είναι οι εξής:¹¹²

- ❖ Επέκταση του προαστιακού σιδηροδρόμου της Αττικής και σύνδεση του αεροδρομίου Ελ.Βενιζέλος με το λιμάνι του Λαυρίου.
- ❖ Κατασκευή Βόρειου Οδικού Άξονα Κρήτης (ΒΟΑΚ) στο τμήμα Χανιά-Χερσόνησος, σε συνεργασία με το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας.
- ❖ Κατασκευή Γραμμής 4 του Μετρό Αθήνας, στο τμήμα Άλσος Βεΐκου-Γουδί.
- ❖ Πρόγραμμα βελτίωσης λιμενικών υποδομών σε μικρά απομακρυσμένα νησιά με παράλληλη αναδιοργάνωση ακτοπλοϊκών γραμμών για την εξασφάλιση της διασυνδεσιμότητάς τους.

✓ Πρόγραμμα ‘Πολιτική Προστασία’

Λόγω της κλιματικής αλλαγής, η χώρα τα τελευταία χρόνια αντιμετώπισε πολλές καταστροφές λόγω καιρικών, περιβαλλοντικών και απρόβλεπτων συνθηκών. Οι συνθήκες αυτές παρουσιάζουν πολλούς κινδύνους και ενδεικτικά θα αναφερθούν οι πυρκαγιές στα δάση, οι σεισμοί, χιονοπτώσεις, υψηλές θερμοκρασίες αρκετές ημέρες, πανδημίες.

Το εν λόγω πρόγραμμα έχει προϋπολογισμό 713.757.943 ευρώ. Στόχος του προγράμματος είναι η δημιουργία ενός σύγχρονου και αποτελεσματικού

¹¹² <https://www.espa.gr/el/Pages/newespa21-27.aspx> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 7/3/2023).

μηχανισμού πολιτικής προστασίας που εστιάζει στην πρόληψη, την ετοιμότητα ανταπόκρισης και επέμβασης με στόχο την προστασία της ζωής, της υγείας και της περιουσίας των πολιτών, του περιβάλλοντος, της πολιτιστικής κληρονομιάς, των υποδομών, των πλουτοπαραγωγικών πηγών, των υπηρεσιών ζωτικής σημασίας, των υλικών και άυλων αγαθών από φυσικές και τεχνολογικές καταστροφές και λοιπές απειλές συναφούς προέλευσης, που προκαλούν ή ενδέχεται να προκαλέσουν καταστάσεις εκτάκτου ανάγκης.¹¹³

Οι βασικές προτεραιότητες του προγράμματος και ο προϋπολογισμός τους αποτυπώνονται ως εξής:¹¹⁴

Προτεραιότητες προγράμματος	Συνολικός προϋπολογισμός
Εθνική Βάση Δεδομένων Κινδύνων, Απειλών και Απωλειών Καταστροφών	22.385.384
Εξοπλισμός και συνοδευτικές ενέργειες πρόληψης και αντιμετώπισης φυσικών καταστροφών	590.500.000
Αντιμετώπιση επιπτώσεων ανθρωπογενών κινδύνων- Προστασία Δημόσιας Υγείας	28.500.000
Αναβάθμιση δεξιοτήτων ανθρώπινου δυναμικού	65.918.252
Τεχνική Βοήθεια	6.454.305
Σύνολο προγράμματος	713.757.943

Έμφαση δίνεται στις παρακάτω προτεραιότητες:¹¹⁵

¹¹³ <https://www.espa.gr/el/Pages/newespa21-27.aspx> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 7/3/2023).

¹¹⁴ <https://www.espa.gr/el/Pages/newespa21-27.aspx> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 7/3/2023).

¹¹⁵ <https://www.espa.gr/el/Pages/newespa21-27.aspx> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 7/3/2023) και ΕΣΠΑ 2014-2020 και Τοπική Αυτοδιοίκηση σελ.59, https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiL8Jn0ptb9AhXiSPEDHfysCtoQFnoECAsQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.eetaa.gr%2Fanakoinoseis%2F20221912_espa21_27_kai_ta.pdf&usg=AOvVaw0mosyOqoo1mUnXA-mpNdJw (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 8/3/2023).

- Ανάπτυξη Εφαρμογών και Συστημάτων Διάγνωσης αντιμετώπισης φυσικών και ανθρωπογενών κινδύνων με την αξιοποίηση ΤΠΕ.
- Δημιουργία Ολοκληρωμένου Πληροφοριακού Συστήματος Διαχείρισης Κινδύνων και Πρόληψης
- Αξιοποίηση Έρευνας, Τεχνολογικής Ανάπτυξης και Καινοτομίας και υιοθέτηση-προώθηση καινοτόμων λύσεων για την πρόληψη και αντιμετώπιση κινδύνων.
- Αναβάθμιση εξοπλισμού για την πρόληψη και διαχείριση των κινδύνων που συνδέονται με τις πυρκαγιές.
- Αναβάθμιση εξοπλισμού για την πρόληψη και διαχείριση των κινδύνων που συνδέονται με ακραία καιρικά φαινόμενα.
- Αναβάθμιση εξοπλισμού για την πρόληψη και διαχείριση των κινδύνων που συνδέονται με ανθρωπογενή δραστηριότητα, βιολογικούς και υγειονομικούς κινδύνους και με τις μη σχετιζόμενες με το κλίμα φυσικές καταστροφές.
- Αναβάθμιση υγειονομικού εξοπλισμού των δομών και υπηρεσιών πολιτικής προστασίας, για την προστασία της ανθρώπινης ζωής και της δημόσιας υγείας.
- Αναβάθμιση δεξιοτήτων του Ανθρώπινου Δυναμικού της Πολιτικής Προστασίας.
- Ενημέρωση-ευαισθητοποίηση πληθυσμού για την αντιμετώπιση των κινδύνων.

Οι εμβληματικές δράσεις του εν λόγω προγράμματος είναι οι εξής:¹¹⁶

- ❖ Ευφυή συστήματα πρόληψης και αντιμετώπισης κινδύνων. Συστήματα πρόγνωσης και έγκαιρης προειδοποίησης για επαπειλούμενες καταστροφές από την εκδήλωση φυσικών καταστροφών (πλημμύρες, πυρκαγιές, σεισμοί, τσουνάμι, κατολισθήσεις, χαλαζοπτώσεις, χιονοπτώσεις, ηφαιστειογενείς εκρήξεις κλπ).
- ❖ Εκσυγχρονισμός και αύξηση του στόλου των εναέριων μέσων για την πυρόσβεση.

¹¹⁶ <https://www.espa.gr/el/Pages/newespa21-27.aspx> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 7/3/2023).

- ❖ Αναβάθμιση συστήματος επικοινωνιών των εμπλεκόμενων υπηρεσιών του Εθνικού Μηχανισμού Διαχείριση Κρίσεων και Αντιμετώπισης Κινδύνων.
- ❖ Προμήθεια τεσσάρων πλωτών μέσων διάσωσης και μεταφοράς πληθυσμού και ασθενών από νησιά και παράκτιες περιοχές.
- ❖ Αναβάθμιση υλικο-τεχνολογικού εξοπλισμού Πυροσβεστικού Σώματος, Αστυνομίας και Λιμενικού Σώματος, για την αντιμετώπιση φυσικών καταστροφών και ανθρωπογενών κινδύνων.
- ❖ Εκπαίδευση/ευαισθητοποίηση/ενημέρωση μαθητών και γενικού πληθυσμού στην αντιμετώπιση φυσικών καταστροφών και ειδικών κατηγοριών πληθυσμού στην παροχή πρώτων βοηθειών.
- ❖ Νοσοκομεία Πεδίου στις Περιφέρειες και τις Περιφερειακές Ενότητες της χώρας για τη διαχείριση συνεπειών πλημμυρών, πυρκαγιών, σεισμών και λοιπών φυσικών καταστροφών.

✓ **Πρόγραμμα “Δίκαιη Αναπτυξιακή Μετάβαση” (ΔΑΜ)**

Το πρόγραμμα είναι ένα εργαλείο-μηχανισμός, ο οποίος αντιμετωπίζει τις επιπτώσεις (οικονομικές, κοινωνικές κ.α.) σε περιοχές που η απασχόληση αλλά και το εισόδημα εξαρτώνται από ορυκτά καύσιμα ή τις βιομηχανίες που επιβαρύνουν το περιβάλλον με υψηλή ένταση εκπομπών.

Το εν λόγω πρόγραμμα έχει προϋπολογισμό 1.629.187.543 ευρώ. Οι στόχοι του προγράμματος είναι οι εξής:¹¹⁷

- Σε μια οικονομία κλιματικά ουδέτερη στη Δυτική Μακεδονία και την ευρύτερη περιοχή της Μεγαλόπολης, το πρόγραμμα εστιάζει στην αναδιάρθρωση του παραγωγικού συστήματος, στην υποστήριξη του ανθρώπινου δυναμικού και των κοινοτήτων που πλήττονται από την απολιγνιτοποίηση και στην άμβλυνση των αρνητικών συνεπειών στο

¹¹⁷ <https://www.espa.gr/el/Pages/newespa21-27.aspx> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 7/3/2023) και ΕΣΠΑ 2014-2020 και Τοπική Αυτοδιοίκηση σελ.63, https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiL8Jn0ptb9AhXiSPEDHfysCtoQFnoECAsQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.eetaa.gr%2Fanakoinoseis%2F20221912_espa21_27_kai_ta.pdf&usg=AOvVaw0mosyOqoo1mUnXA-mpNdJw (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 8/3/2023).

περιβάλλον από την εξόρυξη και την παραγωγή ενέργειας από τον λιγνίτη, την υγεία και την ασφάλεια, καθώς και την πρόληψη της δημιουργίας νέων παραγόντων ρύπανσης.

- Μια διακριτή κατηγορία επιλέξιμων περιοχών είναι τα νησιά (Βορείου Αιγαίου, Νοτίου Αιγαίου και Κρήτης), που καλύπτουν τις ενεργειακές τους ανάγκες κυρίως από αυτόνομους σταθμούς, ηλεκτροπαραγωγής με καύσιμο το πετρέλαιο. Λόγω του πλήθους των νησιών και, συνεπώς, του κατακερματισμού των εν λόγω σταθμών, οι επιπτώσεις θα είναι περιορισμένες. Ωστόσο, η στοχευμένη και προγραμματισμένη μετάβαση σε κλιματική ουδετερότητα των νησιών αποτελεί ευκαιρία για την οικονομική τους διαφοροποίηση, προκειμένου να μην εξαρτώνται σχεδόν αποκλειστικά από τον μαζικό θερινό τουρισμό και την αγορά ακινήτων.

Οι βασικές προτεραιότητες του προγράμματος και ο προϋπολογισμός τους αποτυπώνονται ως εξής:¹¹⁸

Προτεραιότητες Προγράμματος	Συνολικός Προϋπολογισμός
Ενίσχυση και προώθηση επιχειρηματικότητας	831.118.999
Ενεργειακή μετάβαση – κλιματική ουδετερότητα	250.584.000
Αναπροσαρμογή χρήσεων γης – κυκλική οικονομία	62.000.001
Δίκαιη εργασιακή μετάβαση και ενδυνάμωση ανθρωπίνου κεφαλαίου	332.106.000
Ολοκληρωμένες παρεμβάσεις μικρής κλίμακας	88.746.200
Τεχνική Βοήθεια	64.632.343
Σύνολο προγράμματος	1.629.187.543

Αναλυτικότερα παραθέτονται οι προτεραιότητες του προγράμματος ως εξής:¹¹⁹

¹¹⁸ <https://www.espa.gr/el/Pages/newespa21-27.aspx> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 7/3/2023).

¹¹⁹ <https://www.espa.gr/el/Pages/newespa21-27.aspx> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 7/3/2023) και ΕΣΠΑ 2014-2020 και Τοπική Αυτοδιοίκηση σελ.63,

Ενίσχυση και προώθηση επιχειρηματικότητας

Έρευνα – καινοτομία – προηγμένες τεχνολογίες.

Ανταγωνιστικότητα ΠΜΕ και ΜΜΕ – Ψηφιακός μετασχηματισμός επιχειρήσεων.

Υποδομές επιχειρηματικότητας.

Επενδύσεις σημαντικής κλίμακας.

Ενεργειακή μετάβαση – κλιματική ουδετερότητα

Ενεργειακή αποδοτικότητα.

Καθαρή Ενέργεια.

Έξυπνη ενέργεια (συστήματα, δίκτυα, εξοπλισμός αποθήκευσης και ηλεκτροκίνησης).

Αναπροσαρμογή χρήσεων γης – κυκλική οικονομία

Αναπροσαρμογή των εδαφών και των εγκαταστάσεων στα λιγνιτικά πεδία.

Κυκλική Οικονομία (δράσεις που εξυπηρετούν την κυκλική οικονομία και ανακύκλωση όπως επενδύσεις για επαναχρησιμοποίηση, επισκευή και ανακύκλωση αποβλήτων).

Ορθολογική χρήση φυσικών πόρων.

Δίκαιη εργασιακή μετάβαση και ενδυνάμωση ανθρώπινου κεφαλαίου

Άμεσες παρεμβάσεις απασχόληση και κοινωνικής συνοχής στις επηρεαζόμενες περιοχές.

Προώθηση της απασχόλησης.

Αναβάθμιση δεξιοτήτων και επανακατάρτιση ανθρώπινου δυναμικού.

https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiL8Jn0ptb9AhXiSPEDHfysCtoQFnoECAsQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.eetaa.gr%2Fanakoinoseis%2F20221912_espa21_27_kai_ta.pdf&usg=AOvVaw0mosyOqoolmUnXA-mpNdJw (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 8/3/2023).

Προσαρμοστικότητα εργαζομένων και επιχειρήσεων.

Κοινωνικοοικονομική ένταξη.

Υποδομές επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης.

Υποδομές κοινωνικής φροντίδας και πρόνοιας.

Εξοικείωση – Ευαισθητοποίηση κοινωνικού και οικονομικού ιστού.

Ολοκληρωμένες παρεμβάσεις μικρής κλίμακας

Ποιότητα ζωής στις αστικές περιοχές.

Ολοκληρωμένες αναπτυξιακές παρεμβάσεις στις αγροτικές και νησιωτικές περιοχές.

Ευφυείς κοινότητες.

Οι εμβληματικές δράσεις του εν λόγω προγράμματος είναι οι εξής:¹²⁰

- ❖ Ζώνη Καινοτομίας στη Δυτική Μακεδονία (ενίσχυση ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων).
- ❖ Κέντρο Υδρογόνου και το Ζωντανό Εργαστήριο Έξυπνης Πόλης (Smart City Living Lab).
- ❖ Πράσινο Κέντρο Δεδομένων και Υπερυπολογιστή Δυτικής Μακεδονίας για την κάλυψη των υπολογιστικών αναγκών της ακαδημαϊκής και ερευνητικής κοινότητας.
- ❖ Δημιουργία του Επιχειρησιακού Πάρκου Μεγαλόπολης “Πράσινο Σχολείο” του ΟΑΕΔ στη Δυτική Μακεδονία και την ευρύτερη περιοχή της Μεγαλόπολης.

✓ **Πρόγραμμα “Αλιείας, Υδατοκαλλιέργειας και Θάλασσας” (Π.Α.Λ.Υ.Θ.)**

¹²⁰ <https://www.espa.gr/el/Pages/newespa21-27.aspx> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 7/3/2023).

Το πρόγραμμα εξυπηρετεί την Ολοκληρωμένη Θαλάσσια Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς και σειρά δεσμεύσεων που στόχο έχουν τη βιώσιμη ανάπτυξη, την πράσινη μετάβαση, την διεθνή θαλάσσια διακυβέρνηση.¹²¹

Το εν λόγω πρόγραμμα έχει προϋπολογισμό 519.637.180. Στόχος του προγράμματος είναι η μετάβαση σε μια βιώσιμη, ανταγωνιστική, γαλάζια και παράλληλα φιλική προς το περιβάλλον οικονομία, με έμφαση στη λήψη αποφάσεων που βασίζεται στη γνώση, την εισαγωγή καινοτομίας και την αξιοποίηση της τεχνολογικής ανάπτυξης στους τομείς της αλιείας και των υδατοκαλλιέργειών και την ενδυνάμωση των τοπικών κοινωνιών ώστε να επωφελούνται από τις ευκαιρίες που προσφέρει η βιώσιμη γαλάζια οικονομία.¹²²

Οι βασικές προτεραιότητες του προγράμματος και ο προϋπολογισμός τους αποτυπώνονται ως εξής:¹²³

Προτεραιότητες Προγράμματος	Συνολικός Προϋπολογισμός
Πρόωθηση της βιώσιμης αλιείας και της αποκατάστασης και διατήρησης των υδάτινων βιολογικών πόρων	296.950.000
Πρόωθηση δραστηριοτήτων βιώσιμης υδατοκαλλιέργειας και της μεταποίησης και εμπορίας προϊόντων αλιείας και υδατοκαλλιέργειας, συμβάλλοντας έτσι στην επισιτιστική ασφάλεια στην Ένωση	130.400.000
Πρόωθηση μιας βιώσιμης γαλάζιας οικονομίας σε παράκτιες, νησιωτικές και εσωτερικές περιοχές και	71.300.000

¹²¹ΕΣΠΑ 2014-2020 και Τοπική Αυτοδιοίκηση σελ.67, https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKewiL8Jn0ptb9AhXiSPEDHfysCtoQFnoECAsQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.eetaa.gr%2Fanakoinoseis%2F20221912_espa21_27_kai_ta.pdf&usg=AOvVaw0mosyOqoo1mUnXA-mpNdJw (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 8/3/2023).

¹²² <https://www.espa.gr/el/Pages/newespa21-27.aspx> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 7/3/2023).

¹²³ <https://www.espa.gr/el/Pages/newespa21-27.aspx> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 7/3/2023).

προαγωγή της ανάπτυξης κοινοτήτων αλιείας και υδατοκαλλιέργειας	
Ενίσχυση της διεθνούς διακυβέρνησης των ωκεανών και καθιέρωση ασφαλών, προστατευμένων, καθαρών θαλασσών και ωκεανών που υπόκεινται σε βιώσιμη διαχείριση	10.000.000
Τεχνική Βοήθεια	10.987.180
Σύνολο προγράμματος	519.637.180

Οι σημαντικές δράσεις που θα υλοποιηθούν στο πλαίσιο των προτεραιοτήτων αφορούν σε:¹²⁴

- ❖ Ενίσχυση των οικονομικά, κοινωνικά και περιβαλλοντικά βιώσιμων αλιευτικών δραστηριοτήτων με έμφαση στη μικρή παράκτια αλιεία και εκσυγχρονισμό στόλου και υποδομών, συνδυαστικά με δράσεις για μείωση του περιβαλλοντικού αποτυπώματος, εισαγωγή καινοτομίας στην παραγωγική διαδικασία από ενθάρρυνση συνεργασιών.
- ❖ Συμβολή στη διατήρηση και αποκατάσταση των θαλάσσιων οικοσυστημάτων και της αποτελεσματικής επιτήρησης της αλιευτικής δραστηριότητας, σε συνδυασμό με δράσεις για τον μετριασμό των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής.
- ❖ Ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και ανθεκτικότητας των υδατοκαλλιεργειών, προώθηση πρακτικών για την εξασφάλιση περιβαλλοντικής βιωσιμότητας μακροπρόθεσμα.
- ❖ Διεύρυνση των αγορών στόχων των προϊόντων αλιείας-υδατοκαλλιέργειας, εφαρμογή νέων τεχνολογιών καθώς και αναβάθμιση εγκαταστάσεων, προϊόντων και υπηρεσιών στον τομέα της μεταποίησης.
- ❖ Εφαρμογή μέτρων σε στοχευμένες περιοχές για την πρόθηση βιώσιμης γαλάζιας οικονομίας, κοινωνικής συνοχής, πολιτισμού, αναβάθμισης της ποιότητας ζωής και προστασίας του περιβάλλοντος (ΤΑΠΤΚ).
- ❖ Υποστήριξη της λειτουργίας του κοινού περιβάλλοντος ανταλλαγής πληροφοριών για την επιτήρηση του θαλάσσιου τομέα της Ε.Ε.

¹²⁴ <https://www.espa.gr/el/Pages/newespa21-27.aspx> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 7/3/2023).

2.6.2. Περιφερειακά Προγράμματα

Η περιφερειακή ανάπτυξη βασίζεται αλλά και επηρεάζεται από τα Τομεακά και τα Περιφερειακά Προγράμματα. Τα Περιφερειακά Προγράμματα καλύπτουν αναπτυξιακές δράσεις σε επίπεδο Περιφερειών, τα οποία τα διαχειρίζονται οι Περιφέρειες (είτε οι Δήμοι με εκχώρηση αρμοδιότητας από τις Περιφέρειες) και λειτουργούν με γνώμονα τα Τομεακά Προγράμματα και τους στόχους – αποτελέσματα που επιδιώκονται από την εφαρμογή τους.

Παρότι τα προγράμματα αυτά χρηματοδοτούν συνήθως έργα μικρής κλίμακας έχουν εξαιρετική σημασία για την τοπική ανάπτυξη και παράγουν σημαντική τοπική προστιθέμενη αξία. Επίσης, τα περιφερειακά προγράμματα αποκαλύπτουν το βαθμό διοικητικής και δημοσιονομικής αποκέντρωσης του κράτους, που είναι ένας κρίσιμος παράγοντας για την αποτελεσματική εφαρμογή της σύγχρονης δημόσιας πολιτικής.¹²⁵

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, οι περιφέρειες είναι δεκατρείς και σύμφωνα με το σύμφωνο εταιρικής σχέσης της τρέχουσας περιόδου κατατάσσονται και χρηματοδοτούνται ως εξής¹²⁶:

1. Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας Θράκης (λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες) 543,234 εκατ. ευρώ.
2. Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας (λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες) 1.224,000 εκατ. ευρώ.
3. Περιφέρεια Θεσσαλίας (λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες) 470,802 εκατ. ευρώ.
4. Περιφέρεια Ηπείρου (λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες) 362.156 εκατ. ευρώ.
5. Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας (λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες) 534,2

¹²⁵ Πετράκος Γ., Ψυχάρης Γ., Περιφερειακή ανάπτυξη στην Ελλάδα, β' έκδοση, εκδ. Κριτική Επιστημονική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2016, σ. 514.

¹²⁶ Εταιρικό Σύμφωνο Περιφερειακής Ανάπτυξης 2021-2027, https://www.espa.gr/el/Documents/2127/Etairikio_Symfwno_Perifereiakis_Anaptixis_ESPA_2021-2027_29-08-2021.pdf (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 11/3/2023).

- εκατ. ευρώ.
6. Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας (λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες) 394,1 εκατ. ευρώ.
 7. Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας (λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες) 362,156 εκατ. ευρώ.
 8. Περιφέρεια Πελοποννήσου (λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες) 348,575 εκατ. ευρώ.
 9. Περιφέρεια Ιονίων Νήσων (λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες) 244,455 εκατ. ευρώ.
 10. Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου (λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες) 334,916 εκατ. ευρώ.
 11. Περιφέρεια Κρήτης (λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες) 479,856 εκατ. ευρώ.
 12. Περιφέρεια Αττικής (Περιφέρεια Μετάβασης) 808,497 εκατ. ευρώ.
 13. Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου (Περιφέρεια Μετάβασης) 142,676 εκατ. ευρώ.

Παρακάτω θα αποτυπωθούν για κάθε μια Περιφέρεια ξεχωριστά, οι προτεραιότητες και οι ενδεικτικές τους δράσεις στο πλαίσιο της Προγραμματικής Περιόδου 2021-2027.

❖ Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης

Γεωγραφικά η Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης βρίσκεται στο βορειοανατολικό άκρο της χώρας με κύριο χαρακτηριστικό, τη διασυνοριακή της θέση καθώς αποτελεί την έξοδο της Βαλκανικής στο Αιγαίο και ταυτόχρονα σύνδεσης με την υπόλοιπη Ελλάδα και τις γειτονικές χώρες. Είναι η τέταρτη σε έκταση ελληνική Περιφέρεια καταλαμβάνοντας το 10,7% της συνολικής έκτασης της χώρας. Η εν λόγω Περιφέρεια επηρεάστηκε από τη δεκαετή οικονομική κρίση που βίωσε η χώρα και η οποία προκάλεσε συνέπειες με σοβαρό οικονομικό και κοινωνικό αντίκτυπο όπως μείωση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ κατά 23%, αύξηση της ανεργίας κατά 46%, πληθυσμιακή συρρίκνωση

λόγω μετανάστευσης.¹²⁷

Το εν λόγω πρόγραμμα έχει προϋπολογισμό 639.098.846 ευρώ. Οι στόχοι του προγράμματος είναι οι εξής:¹²⁸

- Ανάπτυξη και ενίσχυση των ικανοτήτων έρευνας και καινοτομίας και αξιοποίηση των προηγμένων τεχνολογιών.
- Αξιοποίηση των οφελών της ψηφιοποίησης για τους πολίτες, τις εταιρείες, τους ερευνητικούς οργανισμούς και τις δημόσιες αρχές.
- Ενίσχυση της βιώσιμης ανάπτυξης και της ανταγωνιστικότητας των μικρομεσαίων επιχειρήσεων (ΜμΕ) και δημιουργία θέσεων εργασίας στις ΜμΕ, μεταξύ άλλων μέσω παραγωγικών επενδύσεων.
- Προώθηση μέτρων ενεργειακής απόδοσης και μείωση εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου.
- Προώθηση της προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή και της πρόληψης του κινδύνου καταστροφών, της ανθεκτικότητας, λαμβάνοντας υπόψη προσεγγίσεις που βασίζονται στο οικοσύστημα.
- Προαγωγή της πρόσβασης στην ύδρευση και της βιώσιμης διαχείρισής του πόσιμου νερού.
- Ανάπτυξη ανθεκτικού στην κλιματική αλλαγή έξυπνου, ασφαλούς, βιώσιμου και διατροφικού ΔΕΔ-Μ.
- Βελτίωση της ισότιμης πρόσβασης σε υγειονομική περίθαλψη και σε ποιοτικές υπηρεσίες εκπαίδευσης, κατάρτισης και δια βίου μάθησης χωρίς αποκλεισμούς μέσω της ανάπτυξης προσβάσιμων υποδομών, συμπεριλαμβανομένων της εξ αποστάσεως και της διαδικτυακής εκπαίδευσης και κατάρτισης.
- Ενίσχυση του ρόλου του πολιτισμού και του βιώσιμου τουρισμού.
- Βελτίωση της πρόσβασης στην απασχόληση και μέτρα ενεργοποίησης για όλα τα άτομα που αναζητούν εργασία.
- Προώθηση της ίσης πρόσβασης σε ποιοτική και χωρίς αποκλεισμούς

¹²⁷ https://www.eydamth.gr/images/site_2017/ArticleID_547/00_sfc2021-PRG-2021EL16FFPR006-1.2_approved.pdf (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 12/3/2023).

¹²⁸ https://www.eydamth.gr/images/site_2017/ArticleID_547/00_sfc2021-PRG-2021EL16FFPR006-1.2_approved.pdf (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 12/3/2023).

εκπαίδευση και κατάρτιση ιδίως σε μειονεκτούσες ομάδες.

- Ενίσχυση της ολοκληρωμένης και χωρίς αποκλεισμούς κοινωνική, οικονομικής και περιβαλλοντικής ανάπτυξης, του πολιτισμού, της φυσικής κληρονομιάς, του βιώσιμου τουρισμού και της ασφάλειας στις αστικές περιοχές.

Οι βασικές προτεραιότητες του προγράμματος και ο προϋπολογισμός τους αποτυπώνονται ως εξής¹²⁹:

Προτεραιότητες Προγράμματος	Συνολικός Προϋπολογισμός
Προώθηση Επιχειρηματικότητα και Καινοτομίας	61.875.893
Βιώσιμη διαχείριση πόρων και υποδομών	129.018.926
Βελτίωση της συνδεσιμότητας της Π-ΑΜΘ	77.545.512
Ενίσχυση της Κοινωνικής Συνοχής (ΕΤΠΑ)	83.702.958
Κοινωνική Ενσωμάτωση και αντιμετώπιση της φτώχειας (ΕΚΤ)	163.328.870
Ολοκληρωμένη Χωρική Ανάπτυξη στην Περιφέρεια ΑΜΘ	113.394.058
Τεχνική Βοήθεια ΕΤΠΑ	7.989.393
Τεχνική Βοήθεια ΕΚΤ	2.243.236
Σύνολο Προγράμματος	639.098.846

Οι σημαντικές δράσεις που θα υλοποιηθούν στο πλαίσιο των προτεραιοτήτων αφορούν σε:¹³⁰

- Στήριξη επιχειρήσεων για την ανάπτυξη των επιδόσεών τους στην έρευνα, ανάπτυξη και καινοτομία .
- Εκσυγχρονισμός/αναβάθμιση ερευνητικών υποδομών δημόσιων ερευνητικών κέντρων και πανεπιστημιακών εργαστηρίων έρευνας και ανάπτυξης.
- Δράσεις ψηφιοποίησης (δημοσίων, πολιτιστικών, κοινωνικών φορέων).

¹²⁹ https://www.eydamth.gr/images/site_2017/ArticleID_547/00_sfc2021-PRG-2021EL16FFPR006-1.2_approved.pdf (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 12/3/2023).

¹³⁰ https://www.eydamth.gr/images/site_2017/ArticleID_547/00_sfc2021-PRG-2021EL16FFPR006-1.2_approved.pdf (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 12/3/2023).

- Ενίσχυση της εξωστρέφειας των επιχειρήσεων και στήριξη των εξαγωγών.
- Δράσεις εξοικονόμησης ενέργειας σε δημόσια/δημοτικά κτήρια.
- Ανάπτυξη βασικών υποδομών και εφαρμογών για την αξιοποίηση της γεωθερμίας.
- Κατασκευή έργων αντιπλημμυρικής προστασίας.
- Ενίσχυση υποδομών πολιτικής προστασίας για πρόληψη και διαχείριση κινδύνων που συνδέονται με το κλίμα.
- Κατασκευή ή/και αναβάθμιση υποδομών ύδρευσης.
- Κατασκευή/αναβάθμιση αναλυτικού οδικού ΔΕΔ-Μ.
- Ανάπτυξη/αναβάθμιση Συνοριακών Σταθμών.
- Δημιουργία, επέκταση και εκσυγχρονισμός μονάδων εκπαίδευσης όλων των βαθμίδων και υποδομών κοινωνικής μέριμνας και ένταξης.
- Προστασία , ανάδειξη και αξιοποίηση αξιόλογων χώρων φυσικής κληρονομιάς.
- Δημιουργία θέσεων εργασίας για ανέργους, ενίσχυση της αυτοαπασχόλησης.
- Ολοκληρωμένες δράσεις ένταξης διαφόρων ομάδων (περιθωριοποιημένων, υπηκόων τρίτων χωρών).
- Υλοποίηση δύο στρατηγικών Ολοκληρωμένης Χωρικής Ανάπτυξης (ΟΧΕ) : ΟΧΕ Πολιτιστικής-Τουριστικής Διαδρομής Εγνατίας οδού και ΟΧΕ Οροσειράς Ροδόπης και Ποταμού Νέστου.

❖ Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας

Η Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας είναι η μεγαλύτερη σε έκταση περιφέρεια και δεύτερη σε πληθυσμό και οικονομική δραστηριότητα. Λόγω των εξωγενών παραγόντων και παρά την αναπτυξιακή προσπάθεια, η θέση της στο ευρωπαϊκό περιβάλλον υποχώρησε την τελευταία δεκαετία, με αποτέλεσμα να απαιτείται, μέσα στον εντεινόμενο ανταγωνισμό, ισχυρή πρόσθετη προσπάθεια για να ανακάμψει από την κρίση και να επανεκκινήσει την αναπτυξιακή της πορεία.¹³¹

¹³¹ <https://2021-2027.pepkm.gr/uploads/2022/news/83/programma-kentriki-makedonia.pdf> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 12/3/2023).

Το εν λόγω πρόγραμμα έχει προϋπολογισμό 1.440.102.734 ευρώ. Οι στόχοι του προγράμματος είναι οι εξής¹³²:

- Υποστήριξη της παραγωγικής ανασυγκρότησης με αναβάθμιση προς κλάδους και προϊόντα υψηλότερης προστιθέμενης αξίας διεθνών προοπτικών, αξιοποίηση καινοτομίας για αύξηση της παραγωγικότητας
- Απεξάρτηση του τουρισμού από τη διεθνή συγκυρία με επικέντρωση σε υψηλής ποιότητας ζήτηση, διεύρυνση προϊόντος, άμβλυνση εποχικότητας, σύνδεση τουριστικής βιομηχανίας, πολιτισμού και εναλλακτικού τουρισμού
- Ανάπτυξη συνεργιών πρωτογενούς και δευτερογενούς τομέα
- Αντιμετώπιση των δυσμενών κοινωνικών και δημογραφικών συνθηκών, μείωση χρόνιας ανεργίας και υποαπασχόλησης, αναβάθμιση ικανοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού για παραγωγή προϊόντων και υπηρεσιών βασισμένων στη γνώση, κάλυψη αναγκών σε υποδομές και υπηρεσίες παιδείας, υγείας, καταπολέμησης φτώχειας και αποκλεισμού
- Εξασφάλιση μόνιμων μέσων προστασίας του περιβάλλοντος και αντιμετώπισης των συνεπειών της κλιματικής αλλαγής, ρύθμιση συγκρούσεων στις χρήσεις γης
- Αποτελεσματικότερη αξιοποίηση των δυνατοτήτων της Θεσσαλονίκης, ανάπτυξη συνδυασμένων μεταφορών, εκσυγχρονισμός υποδομών, αναβάθμιση στον ενεργειακό χάρτη μέσω μεγάλων ενεργειακών έργων και αξιοποίησής τους με συμπληρωματικές υπηρεσίες.

Οι βασικές προτεραιότητες του προγράμματος και ο προϋπολογισμός τους αποτυπώνονται ως εξής:

Προτεραιότητες Προγράμματος	Συνολικός
-----------------------------	-----------

¹³² <https://2021-2027.pepkm.gr/uploads/2022/news/83/programma-kentriki-makedonia.pdf>

(τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 12/3/2023).

	Προϋπολογισμός
Παραγωγικός ανταγωνιστικός μετασχηματισμός της Κεντρικής Μακεδονίας	190.285.378
Στήριξη της πράσινης και αειφόρου ανάπτυξης στην Κεντρική Μακεδονία	290.722.648
Εξασφάλιση της διασυνδεσιμότητας της Κεντρικής Μακεδονίας	105.504.188
Πρώθηση της Κοινωνικής Συνοχής στην Κεντρική Μακεδονία – Παρέμβαση του ΕΤΠΑ	211.008.373
Ολοκληρωμένη Χωρική Ανάπτυξη στην Κεντρική Μακεδονία	365.358.503
Ολοκληρωμένη Χωρική Ανάπτυξη στην Κεντρική Μακεδονία	257.899.123
Τεχνική βοήθεια ΕΤΠΑ	11.593.878
Τεχνική βοήθεια ΕΚΤ	7.730.643
Σύνολο Προγράμματος	1.440.102.734

Οι σημαντικές δράσεις που θα υλοποιηθούν στο πλαίσιο των προτεραιοτήτων αφορούν σε:

- Ενίσχυση ερευνητικών υποδομών της Περιφέρειας.
- Υιοθέτηση και βελτίωση ψηφιακών υπηρεσιών της δημόσιας διοίκησης.
- Ενίσχυση της νεοφυούς επιχειρηματικότητας και των ΜμΕ για την εισαγωγή τεχνολογικής και οργανωσιακής καινοτομίας.
- Πρόγραμμα εξοικονόμησης κατ' οίκον.
- Ενεργειακή αναβάθμιση δημοσίων κτηρίων και υποδομών.
- Πρόληψη και προστασία των παράκτιων και παρόχθιων περιοχών από τις πλημμύρες και την διάβρωση.
- Βιώσιμη διαχείριση των υδάτων και προστασίας της κατανάλωσης πόσιμου νερού.
- Επενδύσεις για την ενίσχυση της κυκλικής οικονομίας.
- Κάλυψη ελλειπουσών οδικών συνδέσεων του Περιφερειακού συστήματος με παρεμβάσεις ενίσχυσης της οδικής ασφάλειας.

- Σύγχρονος τεχνολογικός και εκπαιδευτικός εξοπλισμός των βαθμίδων εκπαίδευσης, ενίσχυση της ανθεκτικότητας της εξ αποστάσεως και της διαδικτυακής εκπαίδευσης σε σχολικές μονάδες σε απομονωμένες περιοχές.
- Βελτίωση της ισότιμης και χωρίς αποκλεισμούς πρόσβασης σε ποιοτικές υπηρεσίες και υποδομές εκπαίδευσης και συστημάτων υγείας.
- Οι αστικές ΟΧΕ θα υλοποιηθούν στην Λειτουργικής Μητροπολιτικής Περιοχή Θεσσαλονίκης και στις πόλεις Σέρρες και Κατερίνη, με αστικό πληθυσμό άνω των 50.000 κατοίκων.

❖ Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας

Η Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας λόγω της δεκαετίας της κρίσης, βρίσκεται σε αναπτυξιακή πτώση, που απειλείται επιπλέον από την εξάρτηση σε ποσοστό άνω του 30% της οικονομίας της από τις δραστηριότητες εξόρυξης ορυκτών καυσίμων και παραγωγής ενέργειας. Και αυτό ενώ η εν λόγω Περιφέρεια, διαθέτει ένα φυσικό πλεονέκτημα στα ορεινά και λιμναία οικοσυστήματα και στη βιοποικιλότητα που συνιστούν ένα αξιοποιήσιμο τουριστικό δυναμικό, διαθέτει παραγωγική παράδοση σε προϊόντα ποιότητας (γούνα, κρόκος και αρωματικά φυτά, γαλακτοκομικά, καλλιέργεια και επεξεργασία προϊόντων ΠΟΠ), ενίοτε υψηλής προστιθέμενης αξίας. Με βάση τα παραπάνω η ΔΜ, στρατηγικά και παρά τις όποιες δυσκολίες, μπορεί να αντιμετωπίσει την πρόκληση της μετάβασης ως μια αναπτυξιακή ευκαιρία που θα μπορούσε να την αποκαταστήσει μελλοντικά σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο στην αναπτυξιακή θέση που ήταν πριν το 2009.¹³³

Το εν λόγω πρόγραμμα έχει προϋπολογισμό 394.110.958 ευρώ. Οι στόχοι του προγράμματος είναι οι εξής¹³⁴:

¹³³ <https://pepdym.gr/images/Wb/A5PEP/050/11/1.1%20Progr1.2.pdf> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 12/3/2023).

¹³⁴ <https://pepdym.gr/images/Wb/A5PEP/050/11/1.1%20Progr1.2.pdf> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 12/3/2023).

- Ανάπτυξη και ενίσχυση των ικανοτήτων έρευνας και καινοτομίας και αξιοποίηση των προηγμένων τεχνολογιών.
- Αξιοποίηση των οφελών της ψηφιοποίησης για τους πολίτες, τις εταιρείες, τους ερευνητικούς οργανισμούς και τις δημόσιες αρχές.
- Ενίσχυση της βιώσιμης ανάπτυξης και της ανταγωνιστικότητας των ΜμΕ και δημιουργία θέσεων εργασίας στις ΜΜΕ, μεταξύ άλλων μέσω παραγωγικών επενδύσεων.
- Προώθηση μέτρων ενεργειακής απόδοσης και μέτρων ενεργειακής απόδοσης και μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου.
- Προαγωγή της πρόσβασης στην ύδρευση και της βιώσιμης διαχείρισης του νερού.
- Ανάπτυξη και ενίσχυση βιώσιμης, ανθεκτικής στην κλιματική αλλαγή, έξυπνης και διατροφικής εθνικής, περιφερειακής και τοπικής κινητικότητας, με καλύτερη πρόσβαση στο ΔΕΔ-Μ και διασυνοριακή κινητικότητα.
- Βελτίωση της ισότιμης πρόσβασης σε ποιοτικές υπηρεσίες εκπαίδευσης, κατάρτισης και δια βίου μάθησης χωρίς αποκλεισμούς καθώς και στην υγειονομική περίθαλψη.
- Βελτίωση της πρόσβασης στην απασχόληση και μέτρα ενεργοποίησης για όλα τα άτομα που αναζητούν εργασία.
- Προαγωγή της ενεργητικής ένταξης για προώθηση των ίσων ευκαιριών και της απαγόρευσης των διακρίσεων.
- Ενίσχυση της ολοκληρωμένης και χωρίς αποκλεισμούς κοινωνικής, οικονομικής και περιβαλλοντικής ανάπτυξης, του πολιτισμού, της φυσικής κληρονομιάς, του βιώσιμου τουρισμού και της ασφάλειας στις αστικές περιοχές

Οι βασικές προτεραιότητες του προγράμματος και ο προϋπολογισμός τους αποτυπώνονται ως εξής¹³⁵:

¹³⁵ <https://pepdym.gr/images/Wb/A5PEP/050/11/1.1%20Progr1.2.pdf> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 12/3/2023).

Προτεραιότητες Προγράμματος	Συνολικός προϋπολογισμός
Ενίσχυση του παραγωγικού και οικονομικού μετασχηματισμού της Περιφέρειας	40.000.000
Στήριξη της καθαρής ενέργειας και της πράσινης αειφόρου ανάπτυξης	79.561.672
Βελτίωση της διασυνδεσιμότητας της Περιφέρειας	38.920.045
Ενίσχυση της Κοινωνικής Ανάπτυξης της Περιφέρειας	57.746.375
Ενίσχυση της Κοινωνικής Ανάπτυξης της Περιφέρειας	99.987.164
Ολοκληρωμένη Χωρική Ανάπτυξη των αστικών περιοχών και της υπαίθρου	70.578.903
Τεχνική βοήθεια ΕΤΠΑ	5.201.164
Τεχνική βοήθεια ΕΚΤ+	2.115.635
Σύνολο Προγράμματος	394.110.958

Οι σημαντικές δράσεις που θα υλοποιηθούν στο πλαίσιο των προτεραιοτήτων αφορούν σε:

- Ενίσχυση των υποδομών και δομών στήριξης της ΕΤΑΚ.
- Ενίσχυση ανάπτυξης εφαρμογών και υπηρεσιών προς πολίτες και επιχειρήσεις.
- Δράσεις εξοικονόμησης ενέργειας των δημοσίων υποδομών.
- Ενίσχυση της πρόληψης, της αντιμετώπισης και της διαχείρισης των φυσικών κινδύνων.
- Κατασκευή, αναβάθμιση και ορθολογική διαχείριση των υποδομών ύδρευσης.
- Αναβάθμιση ενδοπεριφερειακού δικτύου και προώθηση της συνδεσιμότητας με την Εγνατία και τους Κάθετους Άξονες .
- Ανάπτυξη / αναβάθμιση υποδομών σχολικής εκπαίδευσης.
- Ανάπτυξη / αναβάθμιση υποδομών υγείας.
- Δράσεις προώθησης και κατάρτισης ανέργων στην απασχόληση

- Δράσεις για τη συμμετοχή μειονεκτουσών ομάδων στην ενεργή κοινωνική ζωή χωρίς αποκλεισμούς.
- Κατά την προηγούμενη περίοδο εγκρίθηκαν πέντε Στρατηγικές ΒΑΑ στις πόλεις Γρεβενών, Καστοριάς, Κοζάνης, Πτολεμαΐδας, Φλώρινας. Οι στρατηγικές αυτές θα αποτελέσουν βάση για περαιτέρω ενίσχυση της βιώσιμης αστικής ανάπτυξης, δεδομένου ότι δεν αναμένεται να ολοκληρωθούν στο σύνολό τους έως το 2023.

❖ Περιφέρεια Ηπείρου

Η Ήπειρος καταλαμβάνει το βορειοδυτικό τμήμα της χώρας, έχοντας δυτικά το Ιόνιο Πέλαγος και βορειοανατολικά τους ορεινούς όγκους της Πίνδου. Παρόλο που γεωγραφικά θεωρείται σχετικά απομονωμένη, ωστόσο κατέχει σημαντικό πλεονέκτημα αποτελώντας πύλη εισόδου – εξόδου προς τα Βαλκάνια και τη Δυτική Ευρώπη. Μετά από μια εκτεταμένη οικονομική κρίση στη χώρα και μετά το 2017, άρχισαν να διαφαίνονται σημάδια ανάκαμψης της οικονομίας που όμως η πορεία αυτή διακόπηκε το 2020 από την εμφάνιση της υγειονομικής κρίσης η οποία επέφερε αρνητικές επιπτώσεις σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο.

Το εν λόγω πρόγραμμα έχει προϋπολογισμό 426.065.900 ευρώ. Οι στόχοι του προγράμματος είναι οι εξής¹³⁶:

- Ανάπτυξη και ενίσχυση των ικανοτήτων έρευνας και καινοτομίας και αξιοποίηση των προηγμένων τεχνολογιών.
- Αξιοποίηση των οφελών της ψηφιοποίησης για τους πολίτες, τις εταιρείες, τους ερευνητικούς οργανισμούς και τις δημόσιες αρχές.
- Προώθηση μέτρων ενεργειακής απόδοσης και μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου.
- Προώθηση της προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή και της πρόληψης του κινδύνου καταστροφών, της ανθεκτικότητας, λαμβάνοντας υπόψη προσεγγίσεις που βασίζονται στο οικοσύστημα.

¹³⁶ https://www.espa-epirus.gr/files/document/filename/sfc2021_prg_2021el16ffpr009_1_2.pdf (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 12/3/2023).

- Προαγωγή της πρόσβασης στην ύδρευση και της βιώσιμης διαχείρισης του νερού.
- Ανάπτυξη ανθεκτικού στην κλιματική αλλαγή, έξυπνου, ασφαλούς, βιώσιμου και
- διατροφικού ΔΕΔ-Μ.
- Βελτίωση της ισότιμης πρόσβασης σε ποιοτικές υπηρεσίες εκπαίδευσης, κατάρτισης και διά βίου μάθησης χωρίς αποκλεισμούς μέσω της ανάπτυξης προσβάσιμων υποδομών, συμπεριλαμβανομένων της ενίσχυσης της ανθεκτικότητας της εξ αποστάσεως και της διαδικτυακής εκπαίδευσης και κατάρτισης.
- Βελτίωση της πρόσβασης στην απασχόληση και μέτρα ενεργοποίησης για όλα τα άτομα που αναζητούν εργασία.
- Ενίσχυση της ολοκληρωμένης και χωρίς αποκλεισμούς κοινωνικής, οικονομικής και περιβαλλοντικής ανάπτυξης, του πολιτισμού, της φυσικής κληρονομιάς, του βιώσιμου τουρισμού και της ασφάλειας στις αστικές περιοχές

Οι βασικές προτεραιότητες του προγράμματος και ο προϋπολογισμός τους αποτυπώνονται ως εξής¹³⁷:

Προτεραιότητες Προγράμματος	Συνολικός Προϋπολογισμός
Ενίσχυση της περιφερειακής οικονομίας μέσω της αξιοποίησης της έρευνας και της καινοτομίας	54.104.712
Προώθηση της αειφορίας και αντιμετώπιση της Κλιματικής Αλλαγής	73.512.618
Προστασία του περιβάλλοντος και των πόρων της Περιφέρειας – Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή – Πρόληψη και διαχείριση κινδύνων	12.500.000

¹³⁷ https://www.espa-epirus.gr/files/document/filename/sfc2021_prg_2021el16ffpr009_1_2.pdf (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 12/3/2023).

Ενίσχυση της κινητικότητας	37.714.257
Ενίσχυση υποδομών στο πλαίσιο της κοινωνικής συνοχής	55.928.513
Ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και του ανθρώπινου δυναμικού	108.094.232
Στήριξη της βιώσιμης και ολοκληρωμένης χωρικής ανάπτυξης	76.301.517
Τεχνική Βοήθεια ΕΤΠΑ	2.287.172
Τεχνική Βοήθεια ΕΚΤ	5.622.879
Σύνολο Προγράμματος	426.065.900

Οι σημαντικές δράσεις που θα υλοποιηθούν στο πλαίσιο των προτεραιοτήτων αφορούν σε¹³⁸:

- Εκσυγχρονισμό/ αναβάθμιση/ δημιουργία ερευνητικών υποδομών δημόσιων ερευνητικών κέντρων και πανεπιστημιακών εργαστηρίων έρευνας & ανάπτυξης.
- Αναβάθμιση υπηρεσιών δημόσιων φορέων με χρήση ΤΠΕ.
- Δράσεις Αναβάθμισης και Εξοικονόμησης ενέργειας δημόσιων υποδομών.
- Έργα προστασίας από την κλιματική αλλαγή και διαχείρισης καταστροφών.
- Δράσεις ενίσχυσης υδρευτικών αναγκών & μείωσης απωλειών ύδατος.
- Οδικές μεταφορές των διαδρόμων του εκτεταμένου δικτύου των ΔΕΔ-Μ στην Περιφέρεια Ηπείρου.
- Υποδομές όλων των βαθμίδων εκπαίδευσης.
- Υποδομές Υγείας και Φροντίδας.
- Προβολή των τουριστικών πόρων της Περιφέρειας.
- Χρηματοδότηση ΟΧΕ ΒΑΑ στις τέσσερις (4) αστικές περιοχές της Περιφέρειας, Δήμοι Αρταίων, Ιωαννιτών, Πρέβεζας και Ηγουμενίτσας. Η Στρατηγική ΒΑΑ Δήμου Ιωαννιτών που εγκρίθηκε στο πλαίσιο της ΠΠ14-20 δύναται να συνεχιστεί και στην ΠΠ 2021-2027 με την

¹³⁸ https://www.espa-epirus.gr/files/document/filename/sfc2021_prg_2021el16ffpr009_1_2.pdf (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 12/3/2023).

κατάλληλη επικαιροποίησή της.

❖ Περιφέρεια Θεσσαλίας

Η Περιφέρεια Θεσσαλίας είναι η τρίτη σε μέγεθος περιφέρεια της χώρας και σε επίπεδο αστικοποίησης. Με όρους παραγωγικού συστήματος είναι κατ' εξοχήν αγροτική Περιφέρεια. Σημαντικός είναι και ο ρόλος μεταποίησης, που παρόλο την φθίνουσα πορεία της παράγει το 19,5% του Περιφερειακού ΑΕΠ. Η δημοσιονομική και η υγειονομική κρίση περιόρισαν το ΑΕΠ και την απασχόληση σε χαμηλά επίπεδα και δεν επέτρεψαν στις σημαντικές παρεμβάσεις της πολιτικής συνοχής να αφήσουν ένα ισχυρό αναπτυξιακό αποτύπωμα.¹³⁹

Το εν λόγω πρόγραμμα έχει προϋπολογισμό 553.885.67 ευρώ. Οι στόχοι του προγράμματος είναι οι εξής:¹⁴⁰

- Η ανάπτυξη ενός σύγχρονου, εξωστρεφούς και καινοτόμου παραγωγικού συστήματος.
- Η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, τη μείωση του περιβαλλοντικού αποτυπώματος και την αντιμετώπιση των συνεπειών της κλιματικής αλλαγής.
- Η ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και των κοινωνικών υποδομών.
- Η ενίσχυση των μεταφορικών υποδομών.
- Η περαιτέρω προστασία και ανάδειξη των πολιτιστικών και τουριστικών πόρων.
- Η βιώσιμη ανάπτυξη των αστικών κέντρων.
- Η ενίσχυση της χωρικής συνοχής και της ενδογενούς ανάπτυξης.

Οι βασικές προτεραιότητες του προγράμματος και ο προϋπολογισμός τους αποτυπώνονται ως εξής¹⁴¹:

¹³⁹ <https://www.thessalia-esp.gr/etairiko-symfono-2021-2027-programma-thessalia-2021-2027#> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 12/3/2023).

¹⁴⁰ <https://www.thessalia-esp.gr/etairiko-symfono-2021-2027-programma-thessalia-2021-2027#> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 12/3/2023).

¹⁴¹ <https://www.thessalia-esp.gr/etairiko-symfono-2021-2027-programma-thessalia-2021-2027#> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 12/3/2023).

Προτεραιότητες Προγράμματος	Συνολικός Προϋπολογισμός
Ενίσχυση της Ανταγωνιστικότητας της Οικονομίας	70.336.125
Περιβάλλον και Ανθεκτικότητα	111.816.404
Βελτίωση μεταφορικών υποδομών και συνδεσιμότητας	40.578.533
Υποδομές ενίσχυσης της Κοινωνικής Συνοχής για χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη	81.157.068
Δράσεις ενίσχυσης της Κοινωνικής Συνοχής και αντιμετώπισης της φτώχειας	140.522.500
Ολοκληρωμένες Χωρικές Παρεμβάσεις	99.191.970
Τεχνική Βοήθεια ΕΤΠΑ	7.309.743
Τεχνική Βοήθεια ΕΚΤ	2.973.324
Σύνολο Προγράμματος	553.885.667

Οι σημαντικές δράσεις που θα υλοποιηθούν στο πλαίσιο των προτεραιοτήτων αφορούν σε¹⁴²:

- Δράσεις ενίσχυσης της καινοτόμου επιχειρηματικότητας.
- Ανάπτυξη ψηφιακών υπηρεσιών δημόσιων φορέων στη Θεσσαλία προς τους πολίτες.
- Ενίσχυση εξωστρέφειας επιχειρήσεων, μέσω δράσεων προβολής και δικτύωσης.
- Ενεργειακή αναβάθμιση δημόσιων κτιρίων.
- Αντιπλημμυρική προστασία οικισμών με έργα τοπικής σημασίας και λοιπές δράσεις σύμφωνα με το Σχέδιο Διαχείρισης Κινδύνων Πλημμύρας.
- Έργα βελτίωσης ποιότητας ή επάρκειας πόσιμου ύδατος σε οικισμούς.
- Βελτίωση οδικής ασφάλειας στο περιφερειακό και τοπικό δίκτυο.
- Δημιουργία – αναβάθμιση υποδομών και εξοπλισμού για την ενίσχυση δημόσιων δομών προώθησης στην απασχόληση.

¹⁴² <https://www.thessalia-esp.gr/etairiko-symfono-2021-2027-programma-thessalia-2021-2027#> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 12/3/2023).

- Προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Δράσεις Βιώσιμης Αστικής Ανάπτυξης (BAA) στις πρωτεύουσες των Περιφερειακών Ενοτήτων της Θεσσαλίας. Οι δράσεις θα προκύψουν από Στρατηγικές Βιώσιμης Αστικής Ανάπτυξης των αστικών συγκεντρώσεων της Λάρισας, του Βόλου, των Τρικάλων και της Καρδίτσας.

❖ Περιφέρεια Ιονίων Νησιών

Η νησιωτική Περιφέρεια Ιονίων Νησιών αποτελείται από τριάντα δύο νησιά στο δυτικό ανάπτυγμα του ελλαδικού χώρου. Βασικά γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά της είναι οι ορεινοί όγκοι με σημαντικό για τα νησιωτικά δεδομένα υψόμετρο, οι λοφοσειρές, οι λιμνοθάλασσες, καθώς και οι παράκτιες κυρίως, πεδινές εκτάσεις, που συνιστούν μια ιδιαίτερη φυσιο-γεωγραφική ταυτότητα, με τη γεωλογία να την κατατάσσει στις πλέον σεισμογενείς περιοχές της χώρας. Πρόκειται για μια από τις πλέον πυκνοκατοικημένες Περιφέρειες της χώρας.¹⁴³

Το εν λόγω πρόγραμμα έχει προϋπολογισμό 75.507.448 ευρώ. Οι στόχοι του προγράμματος είναι οι εξής:¹⁴⁴

- Εμπλουτισμός του παραγωγικού συστήματος & προτύπου στην κατεύθυνση της «έξυπνης εξειδίκευσης» (ΣΣ1).
- Διαμόρφωση συνθηκών Ανθεκτικότητας του παραγωγικού συστήματος (ΣΣ2).
- Διασφάλιση βασικών προϋποθέσεων διαβίωσης κατοίκων και επισκεπτών (ΣΣ3).
- Βιώσιμη αντιμετώπιση φυσικών και ανθρωπογενών πιέσεων στο νησιωτικό οικοσύστημα (ΣΣ4).
- Αξιοποίηση του πλεονάσματος δεξιοτήτων για αναβάθμιση της Αγοράς Εργασίας (ΣΣ5).

¹⁴³ <http://www.peponia.gr/wp-content/uploads/2022/09/1.%CE%A0%CE%95%CE%A0sfc2021-PRG-2021EL16FFPR014-1.2-1.pdf> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 12/3/2023).

¹⁴⁴ <http://www.peponia.gr/wp-content/uploads/2022/09/1.%CE%A0%CE%95%CE%A0sfc2021-PRG-2021EL16FFPR014-1.2-1.pdf> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 12/3/2023).

- Δημιουργία συνθηκών κοινωνικής Ανθεκτικότητας, με γνώμονα την παροχή «ίσων ευκαιριών» (ΣΣ6).
- Προώθηση ολοκληρωμένων χωρικών πολιτικών ενδογενούς ανάπτυξης, μέσω τοπικών στρατηγικών (ΣΣ7).

Οι βασικές προτεραιότητες του προγράμματος και ο προϋπολογισμός τους αποτυπώνονται ως εξής:¹⁴⁵

Προτεραιότητες Προγράμματος	Συνολικός Προϋπολογισμός
Ενίσχυση της περιφερειακής ανταγωνιστικότητας μέσω της προώθησης της επιχειρηματικότητας, της καινοτομίας και του ψηφιακού μετασχηματισμού	31.520.680
Προστασία του Περιβάλλοντος, Αειφόρος Ανάπτυξη, Αντιμετώπιση της Κλιματικής Αλλαγής	54.058.517
Προώθηση της βιώσιμης αστικής κινητικότητας	4.000.000
Βελτίωση της συνδεσιμότητας της Π-ΑΜΘ	26.069.623
Ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής με τη βελτίωση υποδομών	42.139.246
Ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και του ανθρώπινου δυναμικού	72.963.606
Προώθηση της βιώσιμης και ολοκληρωμένης χωρικής ανάπτυξης	51.503.523
Τεχνική Βοήθεια ΕΤΠΑ	1.543.842
Τεχνική Βοήθεια ΕΚΤ	3.795.444
Σύνολο Προγράμματος	74.507.448

Οι σημαντικές δράσεις που θα υλοποιηθούν στο πλαίσιο των προτεραιοτήτων αφορούν σε:¹⁴⁶

- Δημιουργία δομής για προώθηση της καινοτομίας στην Περιφέρεια.

¹⁴⁵ <http://www.pepionia.gr/wp-content/uploads/2022/09/1.%CE%A0%CE%95%CE%A0sfc2021-PRG-2021EL16FFPR014-1.2-1.pdf> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 12/3/2023).

¹⁴⁶ <http://www.pepionia.gr/wp-content/uploads/2022/09/1.%CE%A0%CE%95%CE%A0sfc2021-PRG-2021EL16FFPR014-1.2-1.pdf> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 12/3/2023).

- Παροχή Ψηφιακών υπηρεσιών δημόσιου χαρακτήρα.
- Εξοικονόμηση ενέργειας σε δημόσιες υποδομές.
- Πρόληψη και διαχείριση κινδύνων που συνδέονται με το κλίμα.
- Δράσεις στον τομέα των Υδάτων - Πόσιμο νερό.
- Δράσεις προστασίας οικοσυστημάτων και περιοχών φυσικού κάλλους (εκτός NATURA).
- Συμπλήρωση υποδομών με έμφαση στην ασφάλεια των χερσαίων μεταφορών.
- Βελτίωση των υποδομών υγείας.
- Αξιοποίηση του τουριστικού/πολιτιστικού τομέα για την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής.
- Ενίσχυση της ικανότητας φορέων σχετικών με την κοινωνική ένταξη.
- Ολοκληρωμένη ανάπτυξη σε αστικές περιοχές και στον παράκτιο χώρο.

❖ Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας

Η Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας κατέχει στρατηγική θέση ως δυτική πύλη της Ελλάδας προς την Αδριατική και τη Δυτική Ευρώπη. Είναι η έκτη περιφερειακή οικονομία της χώρας και στηρίζεται κυρίως στον πρωτογενή τομέα, με έναν αξιόλογο δευτερογενή και έναν ισχυρό τριτογενή τομέα.¹⁴⁷

Το εν λόγω πρόγραμμα έχει προϋπολογισμό 628.447.202 ευρώ. Οι στόχοι του προγράμματος είναι οι εξής:¹⁴⁸

- Ανάπτυξη και ενίσχυση των ικανοτήτων έρευνας και καινοτομίας και αξιοποίηση των προηγμένων τεχνολογιών.
- Αξιοποίηση των οφελών της ψηφιοποίησης για τους πολίτες, τις εταιρείες, τους ερευνητικούς οργανισμούς και τις δημόσιες αρχές.

¹⁴⁷ <https://dytikiellada.gr/wp-content/uploads/2022/09/sfc2021-PRG-2021EL16FFPR010-1.2.pdf> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 12/3/2023).

¹⁴⁸ <https://dytikiellada.gr/wp-content/uploads/2022/09/sfc2021-PRG-2021EL16FFPR010-1.2.pdf> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 12/3/2023).

- Προώθηση μέτρων ενεργειακής απόδοσης και μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου.
- Προώθηση της προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή και της πρόληψης του κινδύνου καταστροφών, της ανθεκτικότητας, λαμβάνοντας υπόψη προσεγγίσεις που βασίζονται στο οικοσύστημα.
- Προαγωγή της πρόσβασης στην ύδρευση και της βιώσιμης διαχείρισης του νερού.
- Ανάπτυξη ανθεκτικού στην κλιματική αλλαγή, έξυπνου, ασφαλούς, βιώσιμου και διατροφικού ΔΕΔ-Μ.
- Βελτίωση της ισότιμης πρόσβασης σε ποιοτικές υπηρεσίες εκπαίδευσης, κατάρτισης και διά βίου μάθησης χωρίς αποκλεισμούς.
- Εξασφάλιση ισότιμης πρόσβασης στην υγειονομική περίθαλψη.
- Βελτίωση της πρόσβασης στην απασχόληση και μέτρα ενεργοποίησης για όλα τα άτομα που αναζητούν εργασία.
- Ενίσχυση της ολοκληρωμένης και χωρίς αποκλεισμούς κοινωνικής, οικονομικής και περιβαλλοντικής ανάπτυξης, του πολιτισμού, της φυσικής κληρονομιάς, του βιώσιμου τουρισμού και της ασφάλειας.

Οι βασικές προτεραιότητες του προγράμματος και ο προϋπολογισμός τους αποτυπώνονται ως εξής:¹⁴⁹

Προτεραιότητες Προγράμματος	Συνολικός Προϋπολογισμός
Βελτίωση της ανταγωνιστικότητας στην παραγωγή, ενδυνάμωση της επιχειρηματικότητας με όρους καινοτομίας, εξωστρέφειας και ψηφιακής ενίσχυσης	70.804.450
Προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, αντιμετώπιση και προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή, ενίσχυση της ενεργειακής αυτάρκειας και της κυκλικής οικονομίας	126.868.612
Ενίσχυση της κινητικότητας	56.041.029

¹⁴⁹ <https://dytikiellada.gr/wp-content/uploads/2022/09/sfc2021-PRG-2021EL16FFPR010-1.2.pdf> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 12/3/2023).

Ενίσχυση υποδομών στο πλαίσιο της κοινωνικής συνοχής	92.082.056
Προώθηση της Κοινωνικής Ένταξης και καταπολέμηση της φτώχειας	159.438.992
Ενίσχυση της βιώσιμης τοπικής ανάπτυξης μέσα από ολοκληρωμένες παρεμβάσεις	112.544.736
Τεχνική βοήθεια ΕΤΠΑ	7.293.748
Τεχνική βοήθεια ΕΚΤ	3.373.579
Σύνολο Προγράμματος	628.447.202

Οι σημαντικές δράσεις που θα υλοποιηθούν στο πλαίσιο των προτεραιοτήτων αφορούν :¹⁵⁰

- Παραγωγή νέων/ βελτιωμένων προϊόντων, υπηρεσιών και διεργασιών σύμφωνα με την ΕΣΕΕ και την εξειδίκευσή της σε περιφερειακό επίπεδο, μέσω της ενίσχυσης επιχειρήσεων και της συνεργασίας τους με ερευνητικούς φορείς.
- Ενίσχυση της ανάπτυξης του τοπικού επιχειρηματικού οικοσυστήματος μέσω της στήριξης των παραγωγικών επενδύσεων, της νεοφυούς επιχειρηματικότητας και των τομέων αιχμής της Περιφέρειας.
- Ενεργειακή αναβάθμιση δημόσιων κτιρίων και υποδομών.
- Συμπληρωματικές δράσεις πρόληψης και αντιμετώπισης σε σχέση με το Πρόγραμμα Πολιτικής Προστασίας.
- Προστασία των Υδατικών Διαμερισμάτων.
- Αναβάθμιση οδικού δικτύου και λιμενικών υποδομών Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας.
- Εκσυγχρονισμός και βελτίωση υλικοτεχνικής υποδομής και κτιριακών εγκαταστάσεων όλων των βαθμίδων εκπαίδευσης και των Δομών.
- Προώθηση του τουρισμού - πολιτισμού για την στήριξη της κοινωνικής συνοχής.
- Κοινωνική ένταξη ευπαθών ομάδων.
- Υλοποίηση Στρατηγικών ΟΧΕ Δήμων Αιγιαλείας, Καλαβρύτων και

¹⁵⁰ <https://dytikiellada.gr/wp-content/uploads/2022/09/sfc2021-PRG-2021EL16FFPR010-1.2.pdf> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 12/3/2023).

Ερυμάνθου, ΟΧΕ “Διαδρομής Φύσης και Πολιτισμού της Αιτωλοακαρνανίας”, ΟΧΕ Δήμων Αμφιλοχίας και Ακτίου – Βόνιτσας και ΟΧΕ ‘Παράλιο μέτωπο Αχαΐας και Ηλείας’.

❖ Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας

Η Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας καταλαμβάνει κεντρικό τμήμα της ηπειρωτικής χώρας. Η γεωγραφική της θέση μεταξύ των αναπτυξιακών πόλεων Αθήνας και Θεσσαλονίκης και η γειτνίασή της με την Αθήνα, προσδίδουν αναπτυξιακό πλεονέκτημα, ενώ αποτελούν αιτίες δημιουργίας οικονομικών, κοινωνικών, περιβαλλοντικών επιβαρύνσεων και ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων που επιτείνει την αραιοκατοίκηση και η πληθυσμιακή αποδυνάμωση των ορεινών περιοχών.¹⁵¹

Το εν λόγω πρόγραμμα έχει προϋπολογισμό 426.065.902 ευρώ. Οι στόχοι του προγράμματος είναι οι εξής:¹⁵²

- Ανάπτυξη και ενίσχυση των ικανοτήτων έρευνας και καινοτομίας και αξιοποίηση των προηγμένων τεχνολογιών.
- Αξιοποίηση των οφελών της ψηφιοποίησης για τους πολίτες, τις εταιρείες, τους ερευνητικούς οργανισμούς και τις δημόσιες αρχές.
- Προώθηση μέτρων ενεργειακής απόδοσης και μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου.
- Προαγωγή της πρόσβασης στην ύδρευση και της βιώσιμης διαχείρισης του νερού.
- Ανάπτυξη και ενίσχυση βιώσιμης, ανθεκτικής στην κλιματική αλλαγή, έξυπνης και διατροφικής εθνικής, περιφερειακής και τοπικής κινητικότητας, με καλύτερη πρόσβαση στο ΔΕΔ-Μ και διασυνοριακή κινητικότητα.
- Ενίσχυση της αποτελεσματικότητας και της ικανότητας ένταξης των αγορών εργασίας και της πρόσβασης σε ποιοτικές θέσεις απασχόλησης μέσω της ανάπτυξης των κοινωνικών υποδομών και της προώθησης της

¹⁵¹ <https://pste.gov.gr/wp-content/uploads/2022/10/SFC.pdf> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 12/3/2023).

¹⁵² <https://pste.gov.gr/wp-content/uploads/2022/10/SFC.pdf> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 12/3/2023).

κοινωνικής οικονομίας.

- Βελτίωση της πρόσβασης στην απασχόληση και μέτρα ενεργοποίησης για όλα τα άτομα που αναζητούν εργασία.
- Προαγωγή της ενεργητικής ένταξης για προώθηση των ίσων ευκαιριών, της απαγόρευσης των διακρίσεων.
- Ενίσχυση της ολοκληρωμένης και χωρίς αποκλεισμούς κοινωνικής, οικονομικής και περιβαλλοντικής ανάπτυξης, του πολιτισμού, της φυσικής κληρονομιάς, του βιώσιμου τουρισμού και της ασφάλειας.

Οι βασικές προτεραιότητες του προγράμματος και ο προϋπολογισμός τους αποτυπώνονται ως εξής:¹⁵³

Προτεραιότητες Προγράμματος	Συνολικός Προϋπολογισμός
Ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και της εξωστρέφειας της οικονομίας μέσω της προώθησης του καινοτόμου και έξυπνου μετασχηματισμού της	54.104.712
Διασφάλιση της περιβαλλοντικής αειφορίας, προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή, πρόληψη και διαχείριση κινδύνων	86.012.618
Ενίσχυση της συνδεσιμότητας της περιφέρειας	31.214.257
Ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής μέσα από την αναβάθμιση των μηχανισμών και υποδομών για τη στήριξη της απασχόλησης, της εκπαίδευσης, της υγειονομικής περίθαλψης και της κοινωνικοοικονομικής ένταξης	62.428.513
Ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής μέσα από την αναβάθμιση των μηχανισμών και υπηρεσιών για τη στήριξη του ανθρώπινου δυναμικού, της απασχόλησης, της εκπαίδευσης, της υγειονομικής περίθαλψης, της κοινωνικοοικονομικής ένταξης, της	108.094.234

¹⁵³ <https://pste.gov.gr/wp-content/uploads/2022/10/SFC.pdf> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 12/3/2023).

ισότητας των ευκαιριών και την αντιμετώπιση κινδύνων φτώχειας και αποκλεισμού	
Ενίσχυση της χωρικής συνοχής στις αστικές περιοχές και την ενδοχώρα της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας	76.301.517
Τεχνική βοήθεια ΕΤΠΑ	5.622.879
Τεχνική βοήθεια ΕΚΤ	2.287.172
Σύνολο Προγράμματος	426.065.902

Οι σημαντικές δράσεις που θα υλοποιηθούν στο πλαίσιο των προτεραιοτήτων αφορούν :¹⁵⁴

- Στήριξη επιχειρήσεων για την ενίσχυση των επιδόσεών τους στην έρευνα, ανάπτυξη και καινοτομία καθώς και τη συνεργασία τους με ερευνητικούς / ακαδημαϊκούς φορείς.
- Υποστήριξη της ψηφιοποίησης δημοσίων οργανισμών και ερευνητικών φορέων στην ΠΣΤΕ.
- Ενεργειακή Αναβάθμιση Δημοσίων Κτιρίων και Υποδομών.
- Κατασκευή/Αναβάθμιση Υποδομών Ύδρευσης.
- Κατασκευή οδών για τη βελτίωση της συνδεσιμότητας της ΠΣΤΕ.
- Δημιουργία, Επέκταση και Εκσυγχρονισμός Μονάδων όλων των βαθμίδων εκπαίδευσης.
- Προστασία, ανάδειξη και αξιοποίηση πολιτιστικών υποδομών.
- Δράσεις προώθησης στην απασχόληση και νέες θέσεις εργασίας.
- Προώθηση στρατηγικών βιώσιμης αστικής ανάπτυξης στα βασικά αστικά κέντρα της Στερεάς Ελλάδας (Χαλκίδα, Λαμία, Θήβα, Λιβαδειά), εξυγίανση και αποκατάσταση των επιβαρυσμένων περιοχών όπως ο ποταμός Ασωπός και η βιομηχανική περιοχή Σχηματαρίου – Οινοφύτων.
- Οργάνωση της περαιτέρω ανάπτυξης των λουτροπόλεων της Αιδηψού και των Καμένων Βούρλων.

❖ Περιφέρεια Αττικής

¹⁵⁴ <https://pste.gov.gr/wp-content/uploads/2022/10/SFC.pdf> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 12/3/2023).

Η Περιφέρεια Αττικής είναι η μεγαλύτερη Περιφέρεια της Ελλάδας, με σημαντικές και διαχρονικές ανάγκες, η κρισιμότητα και το περιεχόμενο των οποίων προσδιορίζονται από τον μητροπολιτικό της χαρακτήρα.¹⁵⁵

Το εν λόγω πρόγραμμα έχει προϋπολογισμό 1.616.995.496 ευρώ. Οι στόχοι του προγράμματος είναι οι εξής:¹⁵⁶

- Ανάπτυξη και ενίσχυση των ικανοτήτων έρευνας και καινοτομίας και αξιοποίηση των προηγμένων τεχνολογιών.
- Αξιοποίηση των οφελών της ψηφιοποίησης για τους πολίτες, τις εταιρείες, τους ερευνητικούς οργανισμούς και τις δημόσιες αρχές.
- Ενίσχυση της βιώσιμης ανάπτυξης και της ανταγωνιστικότητας των ΜΜΕ και δημιουργία θέσεων εργασίας στις ΜΜΕ, μεταξύ άλλων μέσω παραγωγικών επενδύσεων.
- Προώθηση μέτρων ενεργειακής απόδοσης και μείωση των εκπομπών αερίων του
- Θερμοκηπίου.
- Προαγωγή της πρόσβασης στην ύδρευση και της βιώσιμης διαχείρισης του νερού.
- Ενίσχυση της προστασίας και της διατήρησης της φύσης, της βιοποικιλότητας και των πράσινων υποδομών, μεταξύ άλλων σε αστικές περιοχές, και μείωση όλων των μορφών ρύπανσης.
- Προώθηση της βιώσιμης, πολυτροπικής αστικής κινητικότητας, ως μέρος της μετάβασης σε οικονομία καθαρών μηδενικών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα.
- Ανάπτυξη ανθεκτικού στην κλιματική αλλαγή, έξυπνου, ασφαλούς, βιώσιμου και διατροφικού ΔΕΔ-Μ Ανάπτυξη ανθεκτικού στην κλιματική αλλαγή, έξυπνου, ασφαλούς, βιώσιμου και διατροφικού ΔΕΔ-Μ.
- Ενίσχυση της αποτελεσματικότητας και της ικανότητας ένταξης των

¹⁵⁵ https://www.pepattikis.gr/sites/default/files/field/file/media/2022-10/2_Program_Attica_2021_2027_SFC_2021_2021EL16FFPR017_0.pdf (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 12/3/2023).

¹⁵⁶ https://www.pepattikis.gr/sites/default/files/field/file/media/2022-10/2_Program_Attica_2021_2027_SFC_2021_2021EL16FFPR017_0.pdf (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 12/3/2023).

- αγορών εργασίας και της πρόσβασης σε ποιοτικές θέσεις απασχόλησης μέσω της ανάπτυξης των κοινωνικών υποδομών και της προώθησης της
- κοινωνικής οικονομίας.
 - Εξασφάλιση ισότιμης πρόσβασης στην υγειονομική περίθαλψη.
 - Ενίσχυση του ρόλου του πολιτισμού και του βιώσιμου τουρισμού στην οικονομική ανάπτυξη, την κοινωνική ένταξη και την κοινωνική καινοτομία.
 - Βελτίωση της πρόσβασης στην απασχόληση και μέτρα ενεργοποίησης για όλα τα άτομα που αναζητούν εργασία.
 - Ενίσχυση της ολοκληρωμένης και χωρίς αποκλεισμούς κοινωνικής, οικονομικής και περιβαλλοντικής ανάπτυξης, του πολιτισμού, της φυσικής κληρονομιάς, του βιώσιμου τουρισμού και της ασφάλειας.

Οι βασικές προτεραιότητες του προγράμματος και ο προϋπολογισμός τους αποτυπώνονται ως εξής:¹⁵⁷

Προτεραιότητες Προγράμματος	Συνολικός Προϋπολογισμός
Ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και της εξωστρέφειας της περιφερειακής οικονομίας μέσω της προώθησης του καινοτόμου και έξυπνου οικονομικού και ψηφιακού μετασχηματισμού	205.456.568
Προώθηση της μετάβασης σε μια πράσινη περιφερειακή οικονομία και της διασφάλισης ενός αειφόρου και ανθεκτικού φυσικού και αστικού περιβάλλοντος	318.123.264
Προώθηση της βιώσιμης, πολυτροπικής αστικής κινητικότητας, ως μέρος της μετάβασης σε μια οικονομία μηδενικών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα	13.500.000
Ενίσχυση της περιφερειακής διασύνδεσης μέσω της	124.884.888

¹⁵⁷ https://www.pepattikis.gr/sites/default/files/field/file/media/2022-10/2_Program_Attica_2021_2027_SFC_2021_2021EL16FFPR017_0.pdf (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 12/3/2023).

προώθησης της τοπικής και υπερτοπικής έξυπνης και ασφαλούς κινητικότητας	
Προώθηση της περιφερειακής κοινωνικής συνοχής μέσα από την ενίσχυση των μηχανισμών και υποδομών για την στήριξη της απασχόλησης, της εκπαίδευσης, της υγειονομικής περίθαλψης και της κοινωνικοοικονομικής ένταξης	237.065.272
Προώθηση της περιφερειακής κοινωνικής συνοχής μέσα από την ενίσχυση των μηχανισμών και υπηρεσιών για την στήριξη του ανθρώπινου δυναμικού, της απασχόλησης, της εκπαίδευσης, της υγειονομικής περίθαλψης, της κοινωνικοοικονομικής ένταξης, της ισότητας των ευκαιριών και την αντιμετώπιση κινδύνων φτώχειας και αποκλεισμού	409.553.300
Ενίσχυση της χωρικής οικονομικής, κοινωνικής, περιβαλλοντικής και πολιτιστικής ανάπτυξης και συνοχής στην Αττική	289.746.442
Τεχνική βοήθεια ΕΤΠΑ	10.000.000
Τεχνική βοήθεια ΕΚΤ	8.665.762
Σύνολο Προγράμματος	1.616.995.496

Οι σημαντικές δράσεις που θα υλοποιηθούν στο πλαίσιο των προτεραιοτήτων αφορούν:¹⁵⁸

- Στήριξη των υφιστάμενων και δημιουργία νέων ερευνητικών υποδομών με βάση τους περιφερειακούς τομείς εξειδίκευσης.
- Ενίσχυση του ψηφιακού μετασχηματισμού περιφερειακού χαρακτήρα - ανάπτυξης ψηφιακών υπηρεσιών προς πολίτες και επιχειρήσεις από ΟΤΑ και άλλους επαγγελματικούς κι επιστημονικούς φορείς.

¹⁵⁸ https://www.pepattikis.gr/sites/default/files/field/file/media/2022-10/2_Program_Attica_2021_2027_SFC_2021_2021EL16FFPR017_0.pdf (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 12/3/2023).

- Ενίσχυση του ψηφιακού μετασχηματισμού περιφερειακού χαρακτήρα στον τομέα της υγείας.
- Ενίσχυση παραγωγικών επενδύσεων για την προσαρμογή/ εκσυγχρονισμό και ανάκαμψη.
- Ενεργειακές αναβαθμίσεις δημοσίων κτιρίων.
- Αντιπλημμυρική θωράκιση της Περιφέρειας Αττικής με παρεμβάσεις τοπικής και διαδημοτικής κλίμακας.
- Εκσυγχρονισμός δικτύων ύδρευσης με αξιοποίηση νέων τεχνολογιών - Επέκταση και αναβάθμιση υποδομών δικτύων ύδρευσης σε περιοχές νησιωτικές και απομακρυσμένες καθώς και σε περιοχές με περιορισμένους ή / και χαμηλής ποιότητας υδάτινους πόρους της Περιφέρειας Αττικής.
- Επενδύσεις για τη δημιουργία ποδηλατοδρόμων και δικτύου ποδηλατοδρόμων (Βόρειος Ποδηλατικός Άξονας Αττικής).
- Κατασκευή / αναβάθμιση αναλυτικού οδικού ΔΕΔ-Μ. Αναβάθμιση λιμένων Ραφήνας και Λαυρίου.
- Δημιουργία Επέκταση και Εκσυγχρονισμός Μονάδων όλων των βαθμίδων εκπαίδευσης.
- Ανάπτυξη υποδομών υγείας.
- Δράσεις προώθησης στην απασχόληση και νέες θέσεις απασχόλησης.
- ΟΧΕ για ανάδειξη του θεματικού άξονα του πολιτισμού μεταξύ Αθήνας, Ελευσίνας και Λαυρίου συνδέοντας τις τρεις από τις πιο σημαντικές περιοχές της Περιφέρειας κατά την αρχαιότητα.

❖ Περιφέρεια Πελοποννήσου

Η Περιφέρεια Πελοποννήσου καλύπτει το μεγαλύτερο μέρος της χερσονήσου της Πελοποννήσου και συνορεύει με την Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας στα βορειοδυτικά και την Περιφέρεια Αττικής στα βορειοανατολικά. Ο πρωτογενής τομέας της είναι αρκετά χαμηλότερος σε σχέση με εκείνον του δευτερογενή τομέα που εμφανίζει υψηλό μερίδιο στο ΑΕΠ που κατέχει την Τρίτη θέση στη χώρα και έχει την υψηλότερη σχετική παραγωγικότητα. Αναφορικά με τον τριτοβάθμιο

τομέα, αυτός είναι ο μεγαλύτερος τομέα της περιοχής αλλά το μερίδιο στο ΑΕγχΠ είναι ένα από τα χαμηλότερα.¹⁵⁹

Το εν λόγω πρόγραμμα έχει προϋπολογισμό 410.088.431 ευρώ. Οι στόχοι του προγράμματος είναι οι εξής:¹⁶⁰

- Μετασχηματισμός της οικονομίας της Περιφέρειας, μέσω της ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας και του παραγωγικού δυναμικού.
- Αποτελεσματική διαχείριση του περιβάλλοντος και των πόρων της Περιφέρειας.
- Βελτίωση της περιφερειακής συνδεσιμότητας και ενίσχυση της κινητικότητας.
- Ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και τόνωση της αγοράς εργασίας της Περιφέρειας.
- Ενδυνάμωση της χωρικής συνοχής και άμβλυνση των ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων της Περιφέρειας.

Οι βασικές προτεραιότητες του προγράμματος και ο προϋπολογισμός τους αποτυπώνονται ως εξής:¹⁶¹

Προτεραιότητες Προγράμματος	Συνολικός Προϋπολογισμός
Μια πιο ανταγωνιστική και έξυπνη Ευρώπη μέσω της προώθησης του καινοτόμου και έξυπνου οικονομικού μετασχηματισμού, καθώς και της	52.075.785

¹⁵⁹ <https://www.eydpelop.gr/2014-2020/wp-content/uploads/2022/09/%CE%A0%CE%95%CE%9B%CE%9F%CE%A0%CE%9F%CE%9D%CE%9D%CE%97%CE%A3%CE%9F%CE%A3-2021EL16FFPR013.pdf> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 12/3/2023).

¹⁶⁰ <https://www.eydpelop.gr/2014-2020/wp-content/uploads/2022/09/%CE%A0%CE%95%CE%9B%CE%9F%CE%A0%CE%9F%CE%9D%CE%9D%CE%97%CE%A3%CE%9F%CE%A3-2021EL16FFPR013.pdf> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 12/3/2023).

¹⁶¹ <https://www.eydpelop.gr/2014-2020/wp-content/uploads/2022/09/%CE%A0%CE%95%CE%9B%CE%9F%CE%A0%CE%9F%CE%9D%CE%9D%CE%97%CE%A3%CE%9F%CE%A3-2021EL16FFPR013.pdf> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 12/3/2023).

περιφερειακής ψηφιακής διασυνδεσιμότητας	
Αειφορική ανάπτυξη και βιώσιμη διαχείριση των πόρων της Περιφέρειας	82.787.145
Μια πιο διασυνδεδεμένη Ευρώπη μέσω της ενίσχυσης της κινητικότητας	30.043.723
Ενίσχυση της Κοινωνικής Συνοχής - Ανάπτυξη και βελτίωση κοινωνικών υποδομών της Περιφέρειας	60.087.444
Ανάπτυξη του Ανθρώπινου Δυναμικού, Κοινωνική Ένταξη, Αντιμετώπιση της Φτώχειας και ενίσχυση της Κοινωνικής Συνοχής της Περιφέρειας	104.040.698
Ολοκληρωμένη και βιώσιμη ανάπτυξη περιοχών της Περιφέρειας	73.440.210
Τεχνική Βοήθεια ΕΤΠΑ	5.412.022
Τεχνική Βοήθεια ΕΚΤ	2.201.404
Σύνολο Προγράμματος	410.088.431

Οι σημαντικές δράσεις που θα υλοποιηθούν στο πλαίσιο των προτεραιοτήτων αφορούν :¹⁶²

- Στήριξη επιχειρήσεων για την ενίσχυση των επιδόσεών τους στην έρευνα, ανάπτυξη και καινοτομία καθώς και για τη συνεργασία τους με ερευνητικούς/ακαδημαϊκούς φορείς.
- Ανάπτυξη εφαρμογών ΤΠΕ σε Τομείς της Δημόσιας Διοίκησης.
- Εφαρμογές και δράσεις υποστήριξης της επιχειρηματικότητας.
- Κατασκευή ή/και αναβάθμιση έργων προστασίας από τις κατολισθήσεις, δασικής προστασίας και αντιπλημμυρικά έργα, λαμβάνοντας υπόψη προσεγγίσεις που βασίζονται στο οικοσύστημα.
- Κατασκευή νέων δεξαμενών ύδρευσης και σύνδεση τους με υφιστάμενα δίκτυα διανομής.
- Διαχείριση στερεών αποβλήτων, με εστίαση στη δημιουργία πράσινων σημείων, για την συμβολή της Περιφέρειας στην επίτευξη των εθνικών

¹⁶² <https://www.eydpelop.gr/2014-2020/wp-content/uploads/2022/09/%CE%A0%CE%95%CE%9B%CE%9F%CE%A0%CE%9F%CE%9D%CE%9D%CE%97%CE%A3%CE%9F%CE%A3-2021EL16FFPR013.pdf> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 12/3/2023).

στόχων.

- Κατασκευή / Αναβάθμιση άλλων οδών για τη βελτίωση της συνδεσιμότητας της Περιφέρειας.
- Δημιουργία, επέκταση και εκσυγχρονισμός υποδομών των τομέων Υγείας και Παιδείας.
- Δράσεις προώθησης στην απασχόληση και νέες θέσεις εργασίας.
- Προγραμματίζεται να εφαρμοστούν τέσσερις Στρατηγικές ΟΧΕ, στην Περιοχή Παρέμβασης Δήμων Ξυλόκαστρου - Ευρωστίνης, Σικυωνίων και Νεμέας, στην Περιοχή Παρέμβασης Δήμων Ναυπλίου, Επιδαύρου και Ερμιονίδας, στην Περιοχή Παρέμβασης ορεινού όγκου Ταυγέτου και στην Περιοχή Παρέμβασης Μεγαλόπολης, σε συνέργεια και πλήρη συντονισμό με το ΠΔΑΜ και με θεματική στόχευση τους τομείς τουρισμού και πολιτισμού ως εναλλακτικούς μοχλούς ανάπτυξης της περιοχής.

❖ Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου

Η Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου είναι η δεύτερη μικρότερη Περιφέρεια στην Ελλάδα και η δεύτερη λιγότερο αστική. Βρίσκεται στο βορειοανατολικό τμήμα του Αιγαίου και έχει θαλάσσια σύνορα με την Τουρκία. Έχει ένα μεγάλο τριτογενή τομέα με μερίδιο στο ΑΕΠ 83,7%, πολύ ισχύο δευτερογενή και αδύναμο πρωτογενή τομέα. Επίσης κατατάσσεται στις τελευταίες θέσεις ανταγωνιστικότητας τόσο σε εθνικό αλλά όσο και σε ενωσιακό επίπεδο.¹⁶³

Το εν λόγω πρόγραμμα έχει προϋπολογισμό 394.019.400 ευρώ. Οι στόχοι του προγράμματος είναι οι εξής:¹⁶⁴

- Ενίσχυση και διαφοροποίηση της παραγωγικής βάσης και της περιφερειακής οικονομίας προσανατολισμένη στη καινοτομία & στην ένταση γνώσης.
- Ενίσχυση της Κοινωνικής Συνοχής και της Τοπικής Ανάπτυξης.

¹⁶³ <https://www.e-pepba.gr/sites/default/files/2022-09/sfc2021-PRG-2021EL16FFPR015-1.2.pdf> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 12/3/2023).

¹⁶⁴ <https://www.e-pepba.gr/sites/default/files/2022-09/sfc2021-PRG-2021EL16FFPR015-1.2.pdf> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 12/3/2023).

- Η θωράκιση του ευαίσθητου φυσικού περιβάλλοντος και της σπάνιας βιοποικιλότητάς της.
- Η ενσωμάτωση στην αναπτυξιακή της διαδικασία των οριζόντιων πολιτικών για τη προώθηση της γαλάζιας οικονομίας, της διασυνοριακής / διακρατικής / διαπεριφερειακής συνεργασίας, τις μακροπεριφερειακές στρατηγικές και των στρατηγικών για τη θαλάσσια λεκάνη.
- Η μείωση της κατανάλωσης πρωτογενούς ενέργειας με παράλληλη αντικατάσταση των ρυπογόνων πηγών ενέργειας με ΑΠΕ.
- Η πρόληψη και η αντιμετώπιση των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής και η αποτελεσματικότερη διαχείριση των κινδύνων.

Οι βασικές προτεραιότητες του προγράμματος και ο προϋπολογισμός τους αποτυπώνονται ως εξής:¹⁶⁵

Προτεραιότητες Προγράμματος	Συνολικός Προϋπολογισμός
Ενίσχυση της Ανταγωνιστικότητας της Οικονομίας	50.046.858
Περιβάλλον και Ανθεκτικότητα	79.561.672
Βελτίωση μεταφορικών υποδομών και συνδεσιμότητας	28.873.188
Υποδομές ενίσχυσης της Κοινωνικής Συνοχής για χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη	57.746.375
Δράσεις ενίσχυσης της Κοινωνικής Συνοχής και αντιμετώπισης της φτώχειας	68.224.923
Ολοκληρωμένες Χωρικές Παρεμβάσεις	102.249.585
Τεχνική Βοήθεια ΕΤΠΑ	5.201.164
Τεχνική Βοήθεια ΕΚΤ	2.115.635
Σύνολο Προγράμματος	394.019.400

Οι σημαντικές δράσεις που θα υλοποιηθούν στο πλαίσιο των

¹⁶⁵ <https://www.e-pepba.gr/sites/default/files/2022-09/sfc2021-PRG-2021EL16FFPR015-1.2.pdf> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 12/3/2023).

προτεραιοτήτων αφορούν:¹⁶⁶

- Συνεργασία επιχειρήσεων με ερευνητικούς φορείς για έρευνα/τεχνολογία.
- Δράσεις ηλεκτρονικών υπηρεσιών & εφαρμογών υγείας σχετικά μικρής κλίμακας τοπικής κυρίως ή/και περιφερειακής εμβέλειας χωρίς ανάγκη διαλειτουργικότητας με κεντρικά συστήματα.
- Ενεργειακή αναβάθμιση δημοσίων κτηρίων.
- Διαχείριση πόσιμου νερού, όπως: άντληση, επεξεργασία, αποθήκευση και διανομή.
- Ανάπτυξη υποδομών διαχείρισης λυμάτων σε τουριστικές περιοχές και σε περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλους ή/και σε προστατευόμενα οικοσυστήματα.
- Έργα βελτίωσης της ασφάλειας των οδικών μεταφορών.
- Βελτίωση/αναβάθμιση και εκσυγχρονισμός υποδομών και εξοπλισμού σε όλες τις βαθμίδες σχολικής εκπαίδευσης.
- Αναβάθμιση ή/και επέκταση των υποδομών (κτηριακά και εξοπλισμό) πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας περίθαλψης σε όλα τα νησιά της Περιφέρειας.
- Προστασία και ανάδειξη διεθνούς και εθνικής εμβέλειας πολιτιστικών πόρων.
- Ενίσχυση/υποστήριξη των τοπικών/περιφερειακών κοινωνικών εταίρων και λοιπών αρμόδιων τοπικών/περιφερειακών φορέων για δημιουργία και λειτουργία μηχανισμού διάγνωσης αναγκών των τοπικών αγορών εργασίας, αλλά και της συνολικής περιφερειακής αγοράς εργασίας, σε συνεργασία με τον εθνικό μηχανισμό διάγνωσης αναγκών της αγοράς εργασίας.
- Μία στρατηγικής ΟΧΕ για πέντε μικρά νησιά (Άγιος Ευστράτιος, Φούρνοι, Θύμαινα, Οινούσες, Ψαρά) και την Ικαρία και τέσσερις στρατηγικές χωρικής ανάπτυξης για τα νησιά Λήμνου, Χίου και Λέσβου (πλην των αστικών κέντρων των δύο τελευταίων που θα συνεχιστούν τα έργα που είχαν ξεκινήσει στην προηγούμενη Προγραμματική Περίοδο.

¹⁶⁶ <https://www.e-pepba.gr/sites/default/files/2022-09/sfc2021-PRG-2021EL16FFPR015-1.2.pdf> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 12/3/2023).

❖ Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου

Η Περιφέρεια Νότιου Αιγαίου συγκροτείται από 79 νησιά (50 κατοικημένα) και 178 βραχονησίδες. Δεν έχει σύνορα με άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και έχει αυξημένες μεταναστευτικές ροές. Η πολυδιάσπαση και η ασυνέχεια του γεωγραφικού χώρου της εν λόγω Περιφέρειας αδυνατίζουν τη χωρική, οικονομική και κοινωνική συνοχή και οδηγούν σε έντονες ενδοπεριφερειακές χωρικές ανισότητες καθώς τα νησιά της διαφοροποιούνται ως προς το μέγεθος, τα χαρακτηριστικά και το επίπεδο ανάπτυξης.¹⁶⁷

Το εν λόγω πρόγραμμα έχει προϋπολογισμό 285.352.150 ευρώ. Οι στόχοι του προγράμματος είναι οι εξής:¹⁶⁸

- Ενίσχυση και διαφοροποίηση παραγωγικού συστήματος.
- Αποτελεσματική διαχείριση περιβάλλοντος και πόρων.
- Βελτίωση περιφερειακής συνδεσιμότητας και ενίσχυση κινητικότητας.
- Ενίσχυση κοινωνικής συνοχής και τόνωση αγοράς εργασίας.
- Ενδυνάμωση χωρικής συνοχής και άμβλυνση ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων.

Οι βασικές προτεραιότητες του προγράμματος και ο προϋπολογισμός τους αποτυπώνονται ως εξής:¹⁶⁹

Προτεραιότητες Προγράμματος	Συνολικός Προϋπολογισμός
Ενίσχυση της Ανταγωνιστικότητας της Οικονομίας	23.000.000
Περιβάλλον και Ανθεκτικότητα	64.000.000
Βελτίωση μεταφορικών υποδομών και	32.829.096

¹⁶⁷ <https://pepna.gr/sites/default/files/sfc2021-PRG-2021EL16FFPR018-1.2.pdf> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 12/3/2023).

¹⁶⁸ <https://pepna.gr/sites/default/files/sfc2021-PRG-2021EL16FFPR018-1.2.pdf> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 12/3/2023).

¹⁶⁹ <https://pepna.gr/sites/default/files/sfc2021-PRG-2021EL16FFPR018-1.2.pdf> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 12/3/2023).

συνδεσιμότητας	
Υποδομές ενίσχυσης της Κοινωνικής Συνοχής για χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη	40.000.000
Δράσεις ενίσχυσης της Κοινωνικής Συνοχής και αντιμετώπισης της φτώχειας	72.189.110
Ολοκληρωμένες Χωρικές Παρεμβάσεις	48.000.000
Τεχνική Βοήθεια ΕΤΠΑ	3.719.690
Τεχνική Βοήθεια ΕΚΤ	1.614.254
Σύνολο Προγράμματος	285.352.150

Οι σημαντικές δράσεις που θα υλοποιηθούν στο πλαίσιο των προτεραιοτήτων αφορούν:¹⁷⁰

- Ανάπτυξη ψηφιακών εφαρμογών στους τομείς του πολιτισμού και τουρισμού.
- Ανάπτυξη και εμπλουτισμός παρεχόμενων ψηφιακών υπηρεσιών προς επιχειρήσεις.
- Ενεργειακή αναβάθμιση του δημόσιου κτηριακού αποθέματος της ΠΙΝΑ.
- Δίκτυα αποχέτευσης, αναβάθμιση υφιστάμενων εγκαταστάσεων επεξεργασίας λυμάτων και νέες εγκαταστάσεις επεξεργασίας λυμάτων σε τουριστικές και οικολογικά ευαίσθητες περιοχές.
- Δράσεις αναβάθμισης των λιμενικών υποδομών που περιλαμβάνονται στο αναλυτικό ΔΕΔ-Μ.
- Βελτίωση εθνικού/επαρχιακού οδικού δικτύου και οδών πρόσβασης σε τουριστικούς προορισμούς.
- Βελτίωση/αναβάθμιση/συμπλήρωση κτιριακών υποδομών και εξοπλισμού πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης
- Θα ενισχυθεί η εφαρμογή δύο (2) στρατηγικών Ολοκληρωμένης Χωρικής Επένδυσης (ΟΧΕ), για τα μικρά νησιά της Δωδεκανήσου και των Κυκλάδων.

¹⁷⁰ <https://pepna.gr/sites/default/files/sfc2021-PRG-2021EL16FFPR018-1.2.pdf> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 12/3/2023).

❖ Περιφέρεια Κρήτης

Η Κρήτη είναι η τέταρτη περιφερειακή οικονομία στην Ελλάδα παράγει το 5% του Εθνικού ΑΕΠ. Η πανδημία αλλά και η κρίση έπληξε με ένταση την περιφερειακή της οικονομία λόγω της εξάρτησης του ΑΕΠ από τον τουρισμό.

Το εν λόγω πρόγραμμα έχει προϋπολογισμό 564.537.315 ευρώ. Οι στόχοι του προγράμματος είναι οι εξής:¹⁷¹

- Ανάπτυξη και ενίσχυση των ικανοτήτων έρευνας και καινοτομίας και αξιοποίηση των προηγμένων τεχνολογιών.
- Προώθηση μέτρων ενεργειακής απόδοσης και μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου.
- Προαγωγή της πρόσβασης στην ύδρευση και της βιώσιμης διαχείρισης του νερού.
- Ανάπτυξη και ενίσχυση βιώσιμης, ανθεκτικής στην κλιματική αλλαγή, έξυπνης και διατροφικής εθνικής, περιφερειακής και τοπικής κινητικότητας, με καλύτερη πρόσβαση στο ΔΕΔ-Μ και διασυνοριακή κινητικότητα.
- Βελτίωση της ισότιμης πρόσβασης σε ποιοτικές υπηρεσίες εκπαίδευσης κατάρτισης και διά βίου μάθησης χωρίς αποκλεισμούς μέσω της ανάπτυξης προσβάσιμων υποδομών, συμπεριλαμβανομένων της ενίσχυσης της ανθεκτικότητας της εξ αποστάσεως και της διαδικτυακής εκπαίδευσης και κατάρτισης.
- Εξασφάλιση ισότιμης πρόσβασης στην υγειονομική περίθαλψη.
- Μηχανισμός Διάγνωσης των Αναγκών της Αγοράς Εργασίας.
- Ενίσχυση της ολοκληρωμένης και χωρίς αποκλεισμούς κοινωνικής, οικονομικής και περιβαλλοντικής ανάπτυξης, του πολιτισμού, της φυσικής κληρονομιάς, του βιώσιμου τουρισμού και της ασφάλειας.

Οι βασικές προτεραιότητες του προγράμματος και ο προϋπολογισμός τους

¹⁷¹ <https://2021-2027.pepkritis.gr/wp-content/uploads/2022/08/%CE%A4%CE%BF-%CE%A0%CF%81%CF%8C%CE%B3%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%B1-%CE%9A%CE%A1%CE%97%CE%A4%CE%97-2021-2027.zip> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 12/3/2023).

αποτυπώνονται ως εξής:¹⁷²

Προτεραιότητες Προγράμματος	Συνολικός Προϋπολογισμός
Προώθηση της Καινοτομίας και στήριξη της Επιχειρηματικότητα (ΕΤΠΑ)	59.757.395
Στήριξη της πράσινης ανάπτυξης και μείωση των εκπομπών του διοξειδίου του άνθρακα (ΕΤΠΑ)	114.077.839
Ενίσχυση της ενδοπεριφερειακής προσβασιμότητας (ΕΤΠΑ)	69.162.748
Ενίσχυση της Κοινωνικής Δυναμικής και Κοινωνικής Συνοχής (ΕΤΠΑ)	79.798.909
Προώθηση της κοινωνικής ένταξης και καταπολέμηση της φτώχειας (ΕΚΤ)	143.392.995
Ολοκληρωμένη Χωρική Ανάπτυξη των Αστικών Κέντρων και της Υπαίθρου	90.485.064
Τεχνική Βοήθεια ΕΤΠΑ	5.000.000
Τεχνική Βοήθεια ΕΚΤ	2.862.365
Σύνολο Προγράμματος	564.537.315

Οι σημαντικές δράσεις που θα υλοποιηθούν στο πλαίσιο των προτεραιοτήτων αφορούν σε:¹⁷³

- Συμπράξεις επιχειρήσεων με ερευνητικούς οργανισμούς.
- Υποστήριξη καινοτόμων νεοφυών επιχειρήσεων.
- Ενεργειακή αναβάθμιση κτιρίων δημόσιου τομέα.
- Συμπλήρωση/αναβάθμιση των δικτύων ύδρευσης.

¹⁷² <https://2021-2027.pepkritis.gr/wp-content/uploads/2022/08/%CE%A4%CE%BF-%CE%A0%CF%81%CF%8C%CE%B3%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%BC%CE%B1-%CE%9A%CE%A1%CE%97%CE%A4%CE%97-2021-2027.zip> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 12/3/2023).

¹⁷³ <https://2021-2027.pepkritis.gr/wp-content/uploads/2022/08/%CE%A4%CE%BF-%CE%A0%CF%81%CF%8C%CE%B3%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%BC%CE%B1-%CE%9A%CE%A1%CE%97%CE%A4%CE%97-2021-2027.zip> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 12/3/2023).

- Συμπλήρωση/αναβάθμιση του εθνικού και περιφερειακού οδικού δικτύου.
- Αναβάθμιση/συμπλήρωση του εργαστηριακού εξοπλισμού και κτηριακών εγκαταστάσεων.
- πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.
- Μηχανισμός Διάγνωσης των Αναγκών της Αγοράς Εργασίας.
- Χρηματοδότηση Στρατηγικών ΒΑΑ στις τέσσερις πρωτεύουσες των Π.Ε. της Κρήτης (Άγιος Νικόλαος, Ηράκλειο, Ρέθυμνο, Χανιά).

2.7. Υλοποίηση στόχων προγράμματος

Σύμφωνα με το άρθρο 3 του Ν.4914/2022, η υλοποίηση των στόχων των ταμείων για την τρέχουσα περίοδο πραγματοποιείται μέσω των προγραμμάτων που περιλαμβάνονται στο Εταιρικό Σύμφωνο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΣΠΑ) και στα Ταμεία Μετανάστευσης και Εσωτερικών Υποθέσεων (ΤΑΜΕΥ). Στο ΕΣΠΑ περιλαμβάνονται τα τομεακά αλλά και τα περιφερειακά προγράμματα όπως αυτά αποτυπώθηκαν στα σχήματα 1 και 2 παραπάνω. Αρμόδιες Αρχές για τη διαχείριση των τομεακών προγραμμάτων του ΕΣΠΑ είναι, σύμφωνα με το άρθρο 5 του παραπάνω νόμου, οι ειδικές υπηρεσίες διαχείρισης προγράμματος όπως αυτές περιγράφονται στο άρθρο 7 του εν λόγω νόμου, ήτοι οι ειδικές υπηρεσίες των Υπουργείων Ανάπτυξης και Επενδύσεων, Ψηφιακής Διακυβέρνησης, Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων και της Εθνικής Αρχής Συντονισμού.

Για τα περιφερειακά προγράμματα του ΕΣΠΑ οι διαχειριστικές αρχές υπάγονται απευθείας στον οικείο Περιφερειάρχη, έχουν την ονομασία Ειδική Υπηρεσία Διαχείριση Προγράμματος και στο τέλος το όνομα έκαστης περιφέρειας. Οι ειδικές υπηρεσίες είναι όσες και τα περιφερειακά προγράμματα, ήτοι δεκατρείς ενώ σκοπός τους είναι η διαχείριση των προγραμμάτων αρμοδιότητάς τους και η επίτευξη των στόχων τους.

3. Δημόσια διοίκηση και προκλήσεις για μεταρρυθμίσεις

3.1. Εισαγωγή

Η Ελλάδα στις αξιολογήσεις που γίνονται μεταξύ των κρατών της Ευρωπαϊκής Ένωσης στα θέματα της ψηφιακής τεχνολογίας και κατά πόσο ώριμη είναι για να μπορέσει να ανταποκριθεί στις προκλήσεις για οικονομική ανάπτυξη βρίσκεται σε πολύ χαμηλή θέση. Ειδικότερα κατατάχθηκε συνολικά για το 2020 στην εικοστή έβδομη θέση στο σύνολο των είκοσι οκτώ κρατών μελών της Ε.Ε σύμφωνα με το δείκτη Ψηφιακής Οικονομίας και Κοινωνίας. Αναφορικά με την παροχή δημόσιων ψηφιακών υπηρεσιών η κατάταξη της χώρας δεν είχε καμία διαφορά. Μέσα στην περίοδο της πανδημίας, πολλά έργα και εφαρμογές ξεκίνησαν να λειτουργούν προκειμένου να ανταποκριθούν στις έκτακτες ανάγκες που αντιμετώπιζε όχι μόνο η χώρα αλλά όλος ο πλανήτης. Στην μετά πανδημίας εποχή η ανάγκη για αλλαγές και βελτίωση των υπηρεσιών βρίσκει τη δημόσια διοίκηση ωριμότερη με προτάσεις για καινοτομία, για βελτίωση και απλούστευση διαδικασιών, ενώ οι ραγδαίες εξελίξεις σε παγκόσμιο επίπεδο και οι προκλήσεις για μεταρρυθμίσεις ανοίγουν τον δρόμο για εξέλιξη.

Ο ψηφιακός μετασχηματισμός του κράτους είναι ο στόχος για τον εκσυγχρονισμό της Ελληνικής Δημόσιας Διοίκησης για την παροχή στον δημόσιο αλλά και τον ιδιωτικό τομέα υπηρεσιών, μέσω εύκολων διαδικασιών προσαρμοσμένων στις ανάγκες των πολιτών-χρηστών.

3.2. Συνέχιση της τηλεργασίας, ορισμός θεσμικού πλαισίου και διαδικασίες

Με τον Ν.4807/2021 ορίζεται το θεσμικό πλαίσιο της τηλεργασίας στο δημόσιο τομέα και σκοπός του είναι η ρύθμιση του πλαισίου οργάνωσης και αποτελεσματικής εφαρμογής της τηλεργασίας στον δημόσιο τομέα, τόσο σε κανονικές όσο και σε έκτακτες συνθήκες, μέσω της αξιοποίησης των τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνιών.

Στο άρθρο 5 του εν λόγω νόμου¹⁷⁴ αναφέρονται οι αρχές της τηλεργασίας. Συγκεκριμένα ότι ο θεσμός της τηλεργασίας είναι οικειοθελής δηλαδή η τηλεργασία έχει οικειοθελή χαρακτήρα για τον τηλεεργαζόμενο και δεν συνιστά υπηρεσιακή μεταβολή. Οι τηλεεργαζόμενοι απολαύουν τα ίδια δικαιώματα και υπέχουν τις ίδιες υποχρεώσεις με τους εργαζόμενους με φυσική παρουσία υπαλλήλους, όπως ειδικότερα ορίζονται από τις κείμενες γενικές ή ειδικές διατάξεις και τις συλλογικές συμβάσεις εργασίας, όπου αυτές εφαρμόζονται. Ο φορέας πρέπει να λαμβάνει τα κατάλληλα τεχνικά και οργανωτικά μέτρα για τη διασφάλιση της προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που χρησιμοποιούνται και υποβάλλονται σε επεξεργασία από τον τηλεεργαζόμενο στο πλαίσιο της εκτέλεσης των καθηκόντων του. Τέλος ο φορέας σέβεται την ιδιωτική ζωή και το απόρρητο των επικοινωνιών του τηλεεργαζόμενου. Σε περίπτωση, που τεθεί οποιοδήποτε είδος συστήματος παρακολούθησης του χρόνου εργασίας, αυτό πρέπει να επιβάλλεται από τις λειτουργικές ανάγκες του φορέα, να είναι ανάλογο του στόχου που υπηρετεί και να περιορίζεται στο πλαίσιο του επιδιωκόμενου σκοπού.

Σύμφωνα με το άρθρο 9 το ποσοστό ανά Διεύθυνση ορίζεται στο είκοσι πέντε τοις εκατό (25%) επί του συνόλου των υπαλλήλων και ο υπάλληλος σύμφωνα με το άρθρο 10 εκτελεί τα καθήκοντά του εντός του ωραρίου λειτουργίας του φορέα.

Σύμφωνα με το άρθρο 8 η τηλεργασία δεν μπορεί να υπερβαίνει τις σαράντα τέσσερις ημέρες το ημερολογιακό έτος και δεν επιτρέπεται από 15 Ιουλίου έως 31 Αυγούστου. Στο άρθρο 14 αναφέρεται ότι ο υπάλληλος ο οποίος επιθυμεί να τηλεεργασθεί υποβάλλει αίτηση.

Για την εφαρμογή των ανωτέρω όλων διατάξεων προβλέπεται στο άρθρο 19 του νόμου η έκδοση αφενός προεδρικού διατάγματος για τα θέματα προστασίας των προσωπικών δεδομένων και αφετέρου η έκδοση κοινής απόφασης των Υπουργών Εσωτερικών και Υγείας, με την οποία θα καθορίζονται τα χρονικά όρια τηλεργασίας και τα νοσήματα για τους έχοντες μόνιμα ή

¹⁷⁴ Βλ. Ν.4807/2021 “Θεσμικό πλαίσιο τηλεργασίας, διατάξεις για το ανθρώπινο δυναμικό του δημοσίου τομέα και άλλες επείγουσες ρυθμίσεις” (ΦΕΚ 96 Α’)

πρόσκαιρα προβλήματα υγείας, ενώ απαιτείται η διαδικασία για τον καθορισμό των θέσεων τηλεργασίας.

Με την αρ. ΔΙΔΑΔ/Φ.64/890/οικ.16790/20-10-2022 απόφαση των Υπουργών Υγείας και Εσωτερικών (5541/τΒ) καθορίστηκαν τα προβλήματα υγείας των υπαλλήλων που μπορούν να στοιχειοθετήσουν δικαίωμα για παροχή τηλεργασίας εφόσον μπορούν σύμφωνα με τη φύση των καθηκόντων τους, σύμφωνα με το άρθρο 3 καθορίζεται το χρονικό διάστημα τηλεργασίας το οποίο δεν μπορεί να υπερβαίνει τις ογδόντα οκτώ εργάσιμες ημέρες ανά ημερολογιακό έτος. Οι εν λόγω ημέρες χορηγούνται τμηματικά ανά τρίμηνο με ανώτατο όριο τις είκοσι δύο ημέρες, με το άρθρο 4 καθορίζεται η διαδικασία δηλαδή αίτηση του υπαλλήλου με τη διεύθυνση του τόπου παροχής τηλεργασίας και το διάστημα παροχής καθώς και γνωμάτευση θεράποντος ιατρού. Η αίτηση θα πρέπει να αποστέλλεται στην αρμόδια Υπηρεσία Προσωπικού και εκείνη με τη σειρά της θα πρέπει να τη στέλνει στην αρμόδια Υγειονομική Επιτροπή για την έκδοση σχετικής γνωμάτευσης. Η απόφαση αυτή ισχύει από 1/1/2023.

Με την αρ. ΔΙΔΑΔ/Φ.69/222/οικ.1425/30-1-2023 εγκύκλιο του Υπουργείου Εσωτερικών, γίνονται διευκρινίσεις επί του νόμου και πιο συγκεκριμένα τονίζεται ότι το μέγιστο ποσοστό των τηλεργαζόμενων δεν μπορεί να υπερβαίνει το 25% επί του συνόλου των επιλέξιμων για τηλεργασία θέσεων και όχι επί του συνόλου των θέσεων της εκάστοτε Διεύθυνσης. Ο φορέας δύναται να παρέχει σταθμό τηλεργασίας δηλαδή εξοπλισμό στον υπάλληλο, όμως εάν δεν έχει τη δυνατότητα μπορεί να κάνει χρήση δικού του εξοπλισμού. Κάθε τρίμηνο οι Διευθύνσεις θα πρέπει να εκδίδουν απόφαση επιλέξιμων θέσεων για τηλεργασία. Κατατίθενται τα αιτήματα των υπαλλήλων και εκδίδονται εντός δέκα ημερών αποφάσεις ένταξής τους σε καθεστώς τηλεργασίας. Σε περίπτωση άπρακτης της εν λόγω προθεσμία το αίτημα θεωρείται ως απορριφθέν. Θα πρέπει να εξετάζονται κατά προτεραιότητα οι υπάλληλοι γονείς με τέκνα κάτω των δώδεκα ετών καθώς και υπάλληλοι φροντιστές σύμφωνα με το άρθρο 26 του Ν.4808/2021.

Για τους υπαλλήλους που αιτούνται τη χορήγηση τηλεργασίας για λόγους υγείας θα πρέπει οι αιτήσεις να γίνονται στις Διευθύνσεις προσωπικού και εκείνες με τη σειρά τους να τις στέλνουν μαζί με όλα τα δικαιολογητικά στις αρμόδιες

Υγειονομικές Επιτροπές ανάλογα με τη σχέση εργασίας δηλαδή οι μόνιμοι υπάλληλοι στις Α/θμίες Υγειονομικές Επιτροπές για το δημόσιο και οι ιδιωτικού δικαίου στις Α/θμίες Υγειονομικές του πρώην ΙΚΑ.

Παρόλο που έχουν γίνει αρκετά βήματα για την έναρξη της εξ αποστάσεως εργασία, ακόμα δεν μπορεί να προχωρήσει δεδομένου ότι πρέπει να προηγηθούν κάποιες προπαρασκευαστικές ενέργειες. Οι φορείς σύμφωνα με το Υπουργείο Εσωτερικών, πρέπει να προβούν σε έκδοση ή συμπλήρωση των αρχείων δραστηριοτήτων επεξεργασίας (records of processing activities – RPA άρθρο 30) και της εκτίμησης αντίκτυπου σχετικά με την προστασία δεδομένων (data protection impact assesement-DPIA, άρθρο 35). Οι ανωτέρω διαδικασίες θα πρέπει να συμπεριλαμβάνονται στο προοίμιο των αποφάσεων που θα εκδίδονται για να χορηγείται η τηλεργασία.

3.3. Ενδυνάμωση με συνεχή εμπλουτισμό της Ενιαίας Ψηφιακής Πύλης της Δημόσιας Διοίκησης

Η βάση για την παροχή ψηφιακών υπηρεσιών τέθηκε με την πανδημία, στέφθηκε με απόλυτη επιτυχία και συνεχίζεται έως και σήμερα με εμπλουτισμό των παρεχόμενων υπηρεσιών.

Στην πλατφόρμα υπάρχουν έντεκα κατηγορίες υπηρεσιών¹⁷⁵ οι οποίες είναι εξής: γεωργία και κτηνοτροφία, εκπαίδευση, εργασία και ασφάλιση, περιουσία και φορολογία, πολιτισμός αθλητισμός και τουρισμός, υγεία και πρόνοια, δικαιοσύνη, επιχειρηματική δραστηριότητα, οικογένεια, πολίτης και καθημερινότητα και τέλος στράτευση. Στην εν λόγω πλατφόρμα παρέχονται 1509 υπηρεσίες όλων των ανωτέρω κατηγοριών και σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία που έχει αναρτήσει το Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης ενδεικτικά θα αναφερθεί ότι έχουν εκδοθεί/υποβληθεί ηλεκτρονικά 227.585.781 έγγραφα ή δηλώσεις, έχουν εκδοθεί 10263.690 υπεύθυνες δηλώσεις, 3.220.021 εξουσιοδοτήσεις, 4.159.272 ενεργοποιήσεις άυλης συνταγογράφησης, έχουν καταχωρηθεί 481.839 προσωρινές άδειες οδήγησης, έχουν κλεισθεί 265.546 ψηφιακά ραντεβού myDESKlive, έχουν καταχωρηθεί συνολικά 230.942 ψηφιακές

¹⁷⁵ Αντληση στοιχείων από <https://www.gov.gr> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 10/3/2023).

δηλώσεις γέννησης και από τις 11-5-2020 εφαρμόζεται σε όλα τα μαιευτήρια της χώρας, το ενενήντα τοις εκατό των συνολικών γεννήσεων δηλώνεται με αυτή τη διαδικασία¹⁷⁶.

3.4. Ηλεκτρονική διακίνηση δημοσίων εγγράφων

Με τον Ν.4727/2020 αποτυπώνεται για πρώτη φορά η ηλεκτρονική διακίνηση εγγράφων μέσω κλειστού πληροφοριακού συστήματος που να φέρουν ηλεκτρονική χρονοσφραγίδα και ηλεκτρονική υπογραφή του φορέα. Το πιο διαδεδομένο έως τώρα σύστημα το οποίο εφαρμόστηκε πιλοτικά σε φορείς του Δημοσίου όπως το Υπουργείο Εσωτερικών και το Υπουργείο Οικονομικών είναι το Σύστημα Ηλεκτρονικής Διακίνησης Εγγράφων (ΣΗΔΕ). Επίσης το εγχείρημα αυτό δεν αφορά μόνο την ηλεκτρονική διακίνηση των εγγράφων εσωτερικά μόνο σε έναν φορέα αλλά πάει ένα βήμα παρακάτω με την διακίνηση των εγγράφων μεταξύ των δημοσίων υπηρεσιών δηλαδή την ανταλλαγή και τη διακίνηση των εγγράφων μέσω τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνίας (ΤΠΕ). Η διαδικασία ορίζεται και περιγράφεται σε αντίστοιχο άρθρο του εν λόγω νόμου και εμφανίζεται και το ηλεκτρονικό πρωτόκολλο το οποίο οφείλουν να έχουν οι φορείς του δημοσίου ανεξάρτητα εάν η διακίνηση ή παραγωγή ή έκδοση των εγγράφων γίνεται με ηλεκτρονικό ή άλλο τρόπο. Τέλος υπάρχει και η ηλεκτρονική αρχειοθέτηση η οποία πραγματοποιείται από το εξουσιοδοτημένο όργανο του φορέα του δημοσίου τομέα, τα ηλεκτρονικά αρχεία τα οποία τηρεί αποκλειστικά ο φορέας σχετίζονται με την άσκηση των αρμοδιοτήτων του ή του πεδίου των δραστηριοτήτων του.

Στο δημόσιο στο παρελθόν, σε μια προσπάθεια εκσυγχρονισμού της δημόσιας διοίκησης, χρησιμοποιήθηκαν διάφορα συστήματα ηλεκτρονικής πρωτοκόλλησης και διακίνησης εγγράφων εντός του εκάστοτε φορέα χωρίς ωστόσο να αξιοποιηθούν πλήρως.

¹⁷⁶ <https://www.secdigital.gov.gr/stats/> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 10/3/2023)

3.5. Προκλήσεις της δημόσιας διοίκησης

Η δημόσια διοίκηση μπορεί να εξαλείψει μεγάλο μέρος των παθογενειών της με όραμα, στρατηγική, ιδίους πόρους αλλά και με τη βοήθεια της συγχρηματοδότησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης με τα προγράμματα ΕΣΠΑ. Μέσω των ΤΕΠ και των ΠΕΠ η χώρα μπορεί γεωγραφικά να μηδενίσει τις αποστάσεις της. Ο πολίτης που βρίσκεται στο πιο απομακρυσμένο σημείο της χώρας να μπορεί να απολαμβάνει τις ίδιες υπηρεσίες με τον πολίτη που κατοικεί σε πόλη.

Η εμφάνιση και λειτουργία της Ενιαίας Ψηφιακής Πύλης άλλαξε την λογική των ψηφιακών υπηρεσιών στη δημόσια διοίκηση. Οι ηλεκτρονικές υπηρεσίες της δημόσιας διοίκησης εστιάζουν στον πολίτη και την εξυπηρέτησή του. Προβλήματα γραφειοκρατίας όπως ταυτοποίηση του χρήστη ή αυτοπρόσωπη παρουσία του πολίτη σε φορέα εν μέσω πανδημίας λύθηκαν. Η μεν ταυτοποίηση του χρήστη με το Εθνικό Μητρώο Επικοινωνίας ώστε να υπάρχει μια ταυτότητα του χρήστη για να επικοινωνεί με τη δημόσια διοίκηση, η δε παρουσία του πολίτη με τα ψηφιακά ραντεβού μέσω πλατφορμών τηλεδιασκέψεων με το οποίο λειτούργησε η ΑΑΔΕ για να δίνει για παράδειγμα κλειδαρίθμους αποδείχθηκαν αποτελεσματικά.

Όλες οι δημόσιες υπηρεσίες την περίοδο της πανδημίας δεν λειτούργησαν φυσικά το ίδιο. Ανάλογα πόσο προηγμένη τεχνολογία χειρίζονταν μπόρεσαν να ανταποκριθούν σε έκτακτες καταστάσεις όπως η πανδημία. Υπηρεσίες που δεν είχαν προσαρμοσθεί στις νέες τεχνολογίες και λειτουργούσαν με έγχαρτη διακίνηση εγγράφων είτε δεν λειτουργούσαν είτε οι υπάλληλοι εργάζονταν εκ περιτροπής με αυτοπρόσωπη παρουσία. Οι υπηρεσίες όμως που είχαν τον εξοπλισμό και την υποδομή μπόρεσαν να ανταποκριθούν στην έκτακτη αυτή κατάσταση και να λειτουργήσουν με εξ αποστάσεως εργασία προκειμένου να προστατεύσουν τους υπαλλήλους τους αλλά και γενικότερα τη δημόσια υγεία.

Αξίζει να σημειωθεί ότι ο πολίτης αντιμετώπιζε το κράτος με δυσπιστία λόγω των συνθηκών που επικρατούσαν για παράδειγμα προσκόμιση πολλών εγγράφων με αυτοπρόσωπη παρουσία για μια διαδικασία απλή όπως αυτή της ταυτοποίησης αλλά και της τυχόν αλλαγής ή της ασυνέχειας των διαδικασιών. Η

αλλαγή της παροχής υπηρεσιών στον πολίτη τα τελευταία δύο έτη και τα άμεσα αντανakλαστικά της πολιτείας λόγω της πανδημίας για την παροχή τους μέσω ηλεκτρονικών μέσων, είναι βήματα αύξησης της εμπιστοσύνης του πολίτη στη δημόσια διοίκηση.

Φάνηκε εκ του αποτελέσματος ότι η δημόσια διοίκηση λειτούργησε με στρατηγική μεταρρυθμίσεων στην ψηφιακή τεχνολογία. Ο συντονισμός αλλά και οι συνθήκες ήταν τέτοιες ώστε σχεδόν όλοι οι φορείς να πειθαρχήσουν και να παρέχουν μέσω των πλατφορμών υπηρεσίες στους πολίτες.

Οι προκλήσεις τις οποίες πρέπει να αντιμετωπίσει η δημόσια διοίκηση είναι αρκετές. Είναι το ξεκάθαρο στρατηγικό όραμα με στόχους, κατευθύνσεις αλλά και χρονοδιαγράμματα εφαρμογής τους. Η γραφειοκρατία και πως μπορεί να προχωρήσει η δημόσια διοίκηση σε απλούστευση των διαδικασιών. Η προμήθεια σταδιακά όλων των φορέων του δημοσίου με ηλεκτρονικό εξοπλισμό νέας τεχνολογίας. Η συνεχής επιμόρφωση των υπαλλήλων σε θέματα κατάρτισης και εξοικείωσής τους με τις νέες τεχνολογίες. Η βελτίωση της νομοθεσίας με λιγότερη και κωδικοποιημένη νομοθέτηση. Η μετάβαση των υπηρεσιών από την αναλογική εποχή στην ψηφιακή μέσω ψηφιοποίησης των αρχείων τους αλλά και χρήσης των τεχνολογιών για διακίνηση ηλεκτρονικών εγγράφων καθώς και η διαλειτουργικότητα μεταξύ των υπηρεσιών.

Η αρχή για το στρατηγικό όραμα έγινε με την ψήφιση του Ν.4622/2019 “Επιτελικό Κράτος: οργάνωση, λειτουργία και διαφάνεια της Κυβέρνησης, των κυβερνητικών οργάνων και της κεντρικής δημόσιας διοίκησης” όπου το Υπουργικό Συμβούλιο κατευθύνει και καθορίζει τη γενική πολιτική της χώρας, τα Υπουργεία έχουν ως βασική αποστολή την εφαρμογή της κυβερνητικής πολιτικής στη βάση των αρχών καλής διακυβέρνησης και χρηστής διοίκησης. Επιδίωξη του εν λόγω νόμου είναι ο εξορθολογισμός της διοίκησης, η διασφάλιση των αναγκαίων συνθηκών για τον αποτελεσματικό συντονισμό της κυβερνητικής λειτουργίας, ο ανασχηματισμός διατάξεων της λειτουργίας του κράτους αλλά και η δημιουργία ενός νέου ελεγκτικού μηχανισμού.

Αρκεί όμως η ψηφίση ενός νόμου; Φτάνει για να μπορεί να λειτουργεί εύρυθμα το ελληνικό κράτος; Το παρελθόν έχει δείξει ότι εγχειρήματα ή πολιτικές που εφαρμόστηκαν πρόχειρα χωρίς ιδιαίτερη προετοιμασία δεν μπόρεσαν να προχωρήσουν όσο καλή πρόθεση και να είχαν. Στη συγκεκριμένη περίπτωση πρέπει να φανεί από το κράτος και τη δημόσια διοίκηση ότι υπάρχει συνέχεια όχι μόνο μέσω της ανάπτυξης και της παροχής νέων υπηρεσιών που να αναβαθμίζουν την ποιότητα των παρεχομένων υπηρεσιών προς τον πολίτη αλλά και με επικαιροποίηση σε τακτά χρονικά διαστήματα των πολιτικών και διορθώσεις αυτών αλλά και των κυβερνήσεων οι οποίες θα στηρίζουν και θα συνεχίζουν τις μεταρρυθμίσεις. Με αυτόν τον τρόπο θα αυξηθεί το αίσθημα εμπιστοσύνης του πολίτη και η παγίωση της άποψης ότι το κράτος του προσφέρει τις καλύτερες υπηρεσίες.

Η δημιουργία του Υπουργείου Ψηφιακής Διακυβέρνησης και τον στρατηγικό ρόλο που έχει για την παροχή ψηφιακών υπηρεσιών προς τα φυσικά και νομικά πρόσωπα δείχνει τον στόχο του κράτους για την απλούστευση των διαδικασιών. Λόγω γραφειοκρατίας τα δικαιολογητικά που μπορεί να χρειάζονται για οποιαδήποτε διαδικασία με το δημόσιο είναι πολλά. Είναι γεγονός ότι μέσω της πλατφόρμας gov.gr ακόμα και για την έκδοση μιας υπεύθυνης δήλωσης που πριν ο πολίτης έπρεπε να πάει είτε σε μια δημόσια υπηρεσία (όπως αστυνομικό τμήμα ή ΚΕΠ) για να του βεβαιώσουν το γνήσιο της υπογραφής του, σήμερα μέσω του gov.gr μπορεί να το κάνει μόνος του με τους κωδικούς του οποιαδήποτε ημέρα και ώρα επιθυμεί ο ίδιος. Θα πρέπει όμως να λειανθεί και το επίπεδο συνεργασίας μεταξύ των υπηρεσιών ώστε να εμπλουτισθεί περισσότερο η πλατφόρμα αναζήτησης υπηρεσιών για τους πολίτες και τις επιχειρήσεις.

Τα έργα που αφορούν την ψηφιακή διακυβέρνηση είναι πολύ μεγάλης σημασίας αλλά και κοστοβόρα. Για να μπορεί να επιτευχθεί ο στόχος του υψηλού επιπέδου παροχής υπηρεσιών θα πρέπει να υπάρξει ο σχεδιασμός των πληροφοριακών συστημάτων, του αντίστοιχου λογισμικού αλλά και του σχετικού εξοπλισμού πληροφορικής. Κάτι τέτοιο διευκολύνεται από το γεγονός ότι οι δημόσιες υπηρεσίες δεν χρειάζεται να έχουν υπολογιστές με μεγάλους χώρους αποθήκευσης δεδομένων διότι παρέχουν πλέον ψηφιακές υπηρεσίες με τη χρήση υπολογιστικών υποδομών νέφους (G-Cloud).

Έως σήμερα οι φορείς του δημοσίου χρησιμοποιούν ηλεκτρονικές υπηρεσίες και λογισμικά που έχουν σχεδιαστεί αρκετά χρόνια πριν και εξυπηρετούν τις εσωτερικές διαδικασίες και ανάγκες των φορέων.

Η άμεση ψηφιοποίηση όλου του αρχείου σε όλη τη δημόσια διοίκηση είναι το κλειδί για γρήγορη και αποτελεσματική διοίκηση. Κάποιοι φορείς του δημοσίου, όπως για παράδειγμα οι πολεοδομίες, έχουν ψηφιοποιήσει τις άδειες των κτιρίων αρμοδιότητάς τους. Σε πολλές περιπτώσεις τέτοιες ενέργειες έγιναν αναγκαστικά για την εξοικονόμηση χώρου από τα έγγραφα σε έγχαρτη μορφή. Παρόλα αυτά όμως έγιναν. Αυτή η πρακτική πρέπει να ακολουθηθεί από όλους τους φορείς δηλαδή να χρησιμοποιούν προγράμματα ηλεκτρονικής διακίνησης εγγράφων, να χτίζουν ηλεκτρονικά αρχεία και παράλληλα να ψηφιοποιούν το έγχαρτο αρχείο τους ώστε μετά την πενταετία να μπορούν να το καταστρέψουν με την αρωγή της Υπηρεσίας των Γενικών Αρχείων του Κράτους. Τέλος αξίζει να σημειωθεί ότι η ψηφιακή μορφή όλων των εγγράφων της δημόσιας διοίκησης διευκολύνει τη χρήση τους στο σύστημα της διαλειτουργικότητας μεταξύ των φορέων, όπως για παράδειγμα η υποχρεωτική ηλεκτρονική καταχώρηση των ενσήμων του πρώην ασφαλιστικού φορέα ΙΚΑ από τον Ιανουάριο του 2002 και η καταχώρηση ενσήμων προηγούμενων ετών, θα βελτιώσει τους χρόνους απονομής σύνταξης διότι μέσω των συστημάτων και της αυτεπάγγελτης αναζήτησης δεν θα απαιτείται κανένα έγγραφο από τους πολίτες δηλαδή καρτέλες με ένσημα ή μηχανογραφημένα έγχαρτα τρίμηνα ένσημα κ.α. Αποφεύγονται με αυτόν τον τρόπο τυχόν απώλειες εγγράφων από τους πολίτες και η χρονοβόρα διαδικασία αναζήτησής τους από τον φορέα έκδοσης με ό,τι αυτό συνεπάγεται. Τέλος προκειμένου να μπορέσει να λειτουργήσει οποιοδήποτε πρόγραμμα στην δημόσια διοίκηση θα πρέπει να δοθεί μεγάλη έμφαση στην εκπαίδευση των υπαλλήλων σχετικά με την χρήση των ηλεκτρονικών υπηρεσιών, τις αλλαγές που προκαλεί ένα μεταβαλλόμενο περιβάλλον στους ίδιους αλλά και στη χώρα γενικότερα. Θα πρέπει να υπάρξουν δράσεις όπως σεμινάρια για την ανάπτυξη των δεξιοτήτων των υπαλλήλων και της ορθής χρήσης των ψηφιακών εργαλείων εφαρμογών και τεχνολογιών ώστε με την κατάρτισή τους να επισπευτεί η ενσωμάτωση των νέων τεχνολογιών. Όταν οι υπάλληλοι γνωρίζουν και έχουν εξοικειωθεί με τις επερχόμενες αλλαγές, δεν προβάλλουν αντίσταση στο καινούργιο, οι νέες

τεχνολογίες εγκαθίστανται ομαλά χωρίς προβλήματα και υπάρχει και η ανατροφοδότηση από τους υπαλλήλους για τη διόρθωση τυχόν προβλημάτων κατά την εφαρμογή τους.

Για να μπορεί να υλοποιηθεί ο ψηφιακός μετασχηματισμός και να μπορεί η ελληνική δημόσια διοίκηση να ανταπεξέλθει στις προκλήσεις που θα αντιμετωπίσει, θα πρέπει να λάβει υπόψη της το θέμα της κυβερνοασφάλειας αλλά και το ζήτημα της προστασίας των προσωπικών δεδομένων (GDPR 2016/679 και Γενικός Κανονισμός Προστασίας Δεδομένων N.4624/2019).

Όλα τα ανωτέρω στόχο έχουν τη βελτίωση της ποιότητας ζωής όχι μόνο των πολιτών που αναζητούν διάφορες υπηρεσίες αλλά και τη βελτίωση των συνθηκών των υπαλλήλων της δημόσιας διοίκησης που θα μπορούν να υπηρετούν τον φορέα τους με καλύτερες συνθήκες εργασίας όπως ενδεικτικά θα αναφερθούν σύγχρονα πληροφοριακά συστήματα, επιμόρφωση.

4. Κριτική αποτίμηση

Το πρόγραμμα 2021-2027 στηρίζεται στην προσαυξητική τάση που ακολουθεί η Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι βασικοί άξονες μπορεί να είναι πέντε αλλά συνδέονται άρρηκτα με τις ανάγκες για περιφερειακή ανάπτυξη εκτός από τα προγράμματα για την εθνική ανάπτυξη. Δεν παρατηρείται στο εν λόγω πρόγραμμα κάτι διαφορετικό από τις κατευθυντήριες γραμμές που ακολουθεί η Ε.Ε. τα τελευταία έτη.

Η επένδυση στην τεχνολογία και στην ψηφιακή συνδεσιμότητα είναι πολύ μεγάλης σημασίας στα εν λόγω προγράμματα για την παροχή υπηρεσιών υψηλού επιπέδου. Η προσπάθεια που ήδη υλοποιείται για αναβαθμισμένες δημόσιες ψηφιακές υπηρεσίες, εφαρμογές και παροχές προς όλους, το μόνο που μπορεί να προσδώσει στο δημόσιο είναι προστιθέμενη αξία.

Η χώρα έχει μπει σε τροχιά ανάπτυξης νέων τεχνολογιών. Η περίοδος της πανδημίας αποτέλεσε το εφαλτήριο για να προωθηθεί η τηλεργασία και η μετάβαση από την αποτύπωση και διατήρηση των αρχείων σε φυσική μορφή στην ψηφιακή αποτύπωση. Η δημόσια διοίκηση οφείλει τόσο να σχεδιάζει ψηφιακά τις υπηρεσίες της, όσο και να τις παρέχει μέσω υπολογιστικών νέφων. Επίσης η εσωτερική επικοινωνία μέσω ψηφιακών συστημάτων μεταξύ των φορέων θα

βοηθήσει τη δημόσια διοίκηση να προσφέρει ακόμα περισσότερες υπηρεσίες στους πολίτες χωρίς να απαιτείται πλέον η παρωχημένη φυσική παρουσία. Με αρκετά γοργούς ρυθμούς παρατηρείται μια ολιστική αναβάθμιση του τρόπου λειτουργίας των υπηρεσιών μέσω της διαλειτουργικότητας.

Η ενιαία ψηφιακή πύλη συνεχίζει με μεγάλη επιτυχία την πορεία της για την απαλλαγή των πολιτών από περιττές μετακινήσεις με αυτοπρόσωπη παρουσία σε φορείς του δημοσίου και την άμεση εξυπηρέτησή τους μέσω προσωποποιημένης πληροφόρησης στην πλατφόρμα gov.gr.

Οι υπηρεσίες υγείας με τα ψηφιακά συστήματα όπως την ηλεκτρονική συνταγογράφηση έκαναν ένα μεγάλο βήμα για τον εξορθολογισμό των οικονομικών των μονάδων υγείας αλλά και στην αναβάθμιση της παροχής υπηρεσιών όχι μόνο μέσω των φορέων του δημοσίου αλλά και με την αρωγή των ιδιωτών ιατρών. Η επένδυση στο ανθρώπινο κεφάλαιο με τη δια βίου μάθηση είναι μεταξύ άλλων επίσης σημαντική δεδομένης της κρίσης και των ποσοστών ανεργίας, των ευπαθών ομάδων κ.α. που αντιμετωπίζει η χώρα.

Τέλος δεν μπορεί να μην αναφερθεί το βάρος που δίδεται πάντα στις υποδομές της χώρας για την άρση των ανισοτήτων στην περιφέρεια και των γεωγραφικών απομονώσεων (στα νησιά).

Κεφάλαιο 7ο Συμπεράσματα

Η πολιτική συνοχής είναι μια από τις πιο σημαντικές προτεραιότητες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τις τελευταίες τέσσερις δεκαετίες γίνεται προσπάθεια για τη λείανση των περιφερειακών ανισοτήτων σε εθνικό αλλά και περιφερειακό επίπεδο, είτε μεταξύ των χωρών είτε εντός του εσωτερικού του κράτους μέλους.

Μέσω κονδυλίων αλλά και στοχοθεσίας, υλοποιούνται προγράμματα για την ανάπτυξη των χωρών και των περιφερειών αυτών.

Οι πολιτικές που ακολουθήθηκαν στην Ελλάδα, έδειξαν εκ του αποτελέσματος ότι η δημόσια διοίκηση λειτουργούσε με τις προδιαγραφές του μοντέλου της γραφειοκρατίας, χωρίς διάθεση για αλλαγές. Ο χαρακτήρας της απέναντι στις πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης ήταν καθαρά διεκπεραιωτικός.

Το Ελληνικό κράτος παραπάνω από δέκα έτη βρίσκεται σε μια δίνη, αρχικά της οικονομικής-δημοσιονομικής κρίσης και από το 2020 της πανδημίας.

Δύο κρίσεις οι οποίες έδειξαν ότι η ελληνική δημόσια διοίκηση δεν ήταν έτοιμη να ανταποκριθεί σε έκτακτες ανάγκες. Προσαρμόστηκε και προχώρησε σε μεταρρυθμίσεις λόγω επιβολής τους στο πλαίσιο εφαρμογής των μνημονίων.

Τα Τομεακά με τα Περιφερειακά Προγράμματα είναι άρρηκτα συνδεδεμένα μεταξύ τους. Τα Τομεακά Προγράμματα αφορούν στο σύνολο της χώρας, ενώ τα Περιφερειακά Προγράμματα αφορούν στην υλοποίηση προγραμμάτων μικρότερης εμβέλειας –βασισμένα στη λογική των Τομεακών Προγραμμάτων- αλλά σημαντικά για την τοπική ανάπτυξη και ευημερία.

Παρόλο που τα Περιφερειακά Προγράμματα απευθύνονται στις περιφέρειες της χώρας, τον επιτελικό ρόλο τον έχουν τα καθ' ύλην αρμόδια Υπουργεία τα οποία διαχειρίζονται τα τομεακά προγράμματα της χώρας. Ο ρόλος των Ο.Τ.Α. α' και β' βαθμού πρέπει να ενισχυθεί ώστε να αναλάβουν πρωτοβουλίες και δράσεις για την τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη της χώρας. Είναι οι φορείς που έρχονται σε καθημερινή επαφή με τους πολίτες και τις τοπικές ανάγκες. Η κατάθεση προτάσεων ως προς τον αναπτυξιακό σχεδιασμό τους, θα δείχνει την πρόθεσή τους για συμμετοχή στη διαπραγμάτευση και στη διεκδίκηση.

Η χώρα πρέπει να κινηθεί με μεγάλη αποφασιστικότητα και δικά της σχέδια δράσης προκειμένου να διεκδικήσει μεγαλύτερα κονδύλια αναφορικά με τη συνοχή και να καταθέσει εναλλακτικές προτάσεις σχετικά με την ορεινή ή τη νησιωτική ανάπτυξη για παράδειγμα.

Διαχειρίστηκε τα έργα που προγραμματίσει με αρκετές δυσκολίες και τα περάτωσε σχετικά επιτυχώς. Η λογική της λήψης πόρων μόνο και μόνο για να μην χαθούν, στα τελευταία προγράμματα φαίνεται ότι αρχίζει και φθίνει.

Η δημόσια διοίκηση προσπαθεί να θέτει ορθολογικούς στόχους, με προτεραιότητα τις υποδομές για τη διασύνδεση των μεγάλων αστικών κέντρων με όλη την υπόλοιπη χώρα και την εύκολη διακίνηση αγαθών και υπηρεσιών.

Δίνει έμφαση στο ανθρώπινο δυναμικό λόγω της κρίσης, με προτεραιότητα την αναβάθμιση της εκπαίδευσης, τη δια βίου μάθηση και συνεπώς τη μείωση της ανεργίας και την ανάπτυξη μέσω των καινοτομιών.

Η πανδημία επίσπευσε τις διαδικασίες αναβάθμισης των υπηρεσιών στους φορείς του δημοσίου και έκανε επιτακτική την ανάγκη για μετάβαση από την αναλογική στην ψηφιακή εποχή προκειμένου να εξασφαλισθεί η βέλτιστη παροχή υπηρεσιών προς όλους μέσω των απλουστεύσεων των διαδικασιών.

Ο συνεχής εμπλουτισμός των υπηρεσιών στις ψηφιακές πλατφόρμες και η επισκεψιμότητα των πολιτών, δείχνει την επιτυχημένη πορεία της καθιέρωσης της παροχής απλών ψηφιακών υπηρεσιών.

Το στοίχημα για την ομοιομορφία των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι μεγάλο. Θα πρέπει να προτεραιοποιήσει τους στόχους-ανάγκες της, ώστε να δοθούν τα σωστά κονδύλια για το λόγο αυτό. Όσο τα κονδύλια παραμένουν σε χαμηλό επίπεδο και η πληθώρα των προτεραιοτήτων συνεχώς αυξάνεται, η Ένωση όχι απλά δεν θα μπορέσει να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις των καιρών αλλά και η έννοια της αλληλεγγύης θα πάψει να υφίσταται, δίνοντας τη θέση της στον όρο της εθνικής ευθύνης.

Η κρίση και η πανδημία έδειξαν της αδυναμίες της οικονομικής και νομισματικής ένωσης. Διογκώθηκαν τα δημοσιονομικά ελλείμματα των αδύναμων χωρών και περιφερειών σε αντίθεση με τις δυνατότερες νομισματικά χώρες, οι οποίες επλήγησαν λιγότερο αλλά και αύξησαν τις εξαγωγές τους στις αδύναμες χώρες. Η οικονομική βοήθεια που δόθηκε στις αδύναμες χώρες, έγινε με αρκετή

χρονική καθυστέρηση με αποτέλεσμα να πληγεί ακόμα περισσότερο η πιστοληπτική τους ικανότητα και τυχόν δυνατότητά τους για χρηματοδότηση.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση οφείλει να αφουγκράζεται τις ανάγκες των κρατών μελών της και να τα στηρίζει μέσω των πολιτικών αλλά και των οικονομικών της μέσων, προκειμένου να πετύχει το στόχο της για συνοχή και εξάλειψη των εθνικών και περιφερειακών ανισοτήτων. Αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα την ελαχιστοποίηση των ανισοτήτων, την ύπαρξη μεγαλύτερης σύμπνοιας στο όραμα για μια ενωμένη Ευρώπη σε όλα τα επίπεδα και θα συνεχίσει να θεωρείται ένας πολύ δυνατός παίκτης στην παγκόσμια σφαίρα σε οικονομικό, κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο που θα επηρεάζει για πολύ καιρό ακόμα τις εξελίξεις.

Η Ελληνική δημόσια διοίκηση μέσω στρατηγικής και στόχων οφείλει να αναπτύξει όλων των ειδών τις υποδομές της, να υιοθετεί σύγχρονα τεχνολογικά εργαλεία που να προωθούν τη διαλειτουργικότητα μεταξύ των φορέων, να θέτει ως πρωταρχικούς στόχους τη διαφάνεια, την προσβασιμότητα και την ασφάλεια των συναλλαγών και των προσωπικών δεδομένων των φυσικών αλλά και των νομικών προσώπων, δεδομένου ότι ο ψηφιακός μετασχηματισμός είναι μονόδρομος. Ήδη έχει αλλάξει τον τρόπο λειτουργίας αρκετών δημοσίων υπηρεσιών και με ισχυρή θέληση εκ μέρους των διοικούντων αλλά και τη συμμετοχή των πολιτών η παραδοσιακή μορφή της ελληνικής δημόσιας διοίκησης τείνει να διαμορφώνεται σε διοίκηση αποτελεσματικότερη και πολιτοκεντρική.

Βιβλιογραφία

I. Ελληνική :

1. Ανδρέου Γ., (2019), Η πολιτική συνοχής της Ε.Ε. μετά το 2020: Περισσότεροι στόχοι, λιγότεροι πόροι Region and periphery, <https://ejournals.e-publishing.ekt.gr/index.php/periphery/article/view/21153/18163> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 11/3/2023).
2. Βενετσανοπούλου Μαρία, (2014), Κακοδιοίκηση και διαφθορά στη Δημόσια Διοίκηση, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα.
3. Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης, Ινστιτούτο Διαρκούς Επιμόρφωσης, Διοικητικός Εκσυγχρονισμός (1992), κείμενα Συνεδρίου, Θεσσαλονίκη.
4. Ένωση Αποφοίτων των Εθνικών Σχολών Δημόσιας Διοίκησης και Τοπικής Αυτοδιοίκησης, Ανεπίσημη Μετάφραση της Έκθεσης του ΟΟΣΑ (2012) για την Ελληνική Κεντρική Διοίκηση, Αθήνα. <https://docplayer.gr/580166-Anepisimi-metafrasi-tis-ekthesis-toy-oosa-gia-tin-elliniki-kentriki-dioikisi-2011.html> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 10/3/2023)
5. Καρκατσούλης Παναγιώτης, Διοικητική παθολογία και διοικητική μεταρρύθμιση https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwiRvKjM87_3AhU4QvEDHS_1AvkQFnoECAQQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.hba.gr%2F5ekdosis%2Fuplpdfs%2Fsylltomos14%2F589-606%2520karkatsoulis%25202014.pdf&usg=AOvVaw3IXR-4HUfN8lxJ4HL-H8TA (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 20/11/2022).
6. Κοντιάδης Ξ., Αμιλιανίδης Αχ., Ανθόπουλος Χ., (2019), Η δημόσια διοίκηση μετά την κρίση, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη.

7. Κοντιάδης Ι. Ξενοφών, (2009), Ελλειμματική Δημοκρατία, εκδόσεις Ι.Σιδέρης, Αθήνα.
8. Κοντιάδης Ξ., Ανθόπουλος Χ., (2008), Κρίση του Ελληνικού Πολιτικού Συστήματος; Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
9. Κουρλιούρος Ηλίας, (2011), Διαδρομές στις θεωρίες του χώρου, Εκδόσεις ΠΡΟΠΟΜΠΟΣ, Αθήνα.
10. Κτιστάκη Σταυρούλα, (2020), Εισαγωγή στη Δημόσια Διοίκηση, Δεύτερη επικαιροποιημένη έκδοση, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
11. Λαδή Στέλλα, Νταλάκου Βασιλική, (2008), Εισαγωγή στη Δημόσια Διοίκηση και Δημόσια Πολιτική, Τόμος Α', ΕΑΠ, Πάτρα.
12. Λαδιάς Χρίστος, (2015), Οι Ευρωπαϊκές περιφέρειες σήμερα, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση.
13. Λαδιάς Χρίστος, (2013), Το σύγχρονο θεσμικό πλαίσιο της περιφερειακής ανάπτυξης στην Ελλάδα, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση.
14. Μακρυδημήτρης Αντώνης, Μιχαλόπουλος Νίκος, (2000), Εκθέσεις Εμπειρογνομόνων για τη Δημόσια Διοίκηση 1950-1998, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
15. Μακρυδημήτρης Αντώνης, Πραβίτα Μαρία-Ηλιάνα, (2012), Διοικητική Επιστήμη Ι: Δημόσια Διοίκηση Στοιχεία διοικητικής οργάνωσης, Εκδόσεις Σάκκουλα, Ε' έκδοση, Αθήνα-Θεσσαλονίκη.
16. Μακρυδημήτρης Αντώνης, (2013), Υφαίνοντας τον ιστό της Πηνελόπης, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη.

17. Μανιτάκης Αντώνης, (2015), Γιατί δεν ολοκληρώνεται η διοικητική μεταρρύθμιση στην Ελλάδα: Δομικά ελλείμματα, προαπαιτούμενα και προκλήσεις,
https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwj8l6qcx9T9AhXsQ_EDHUL3D8QQFnoECAwQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.constitutionalism.gr%2Fmanitakis-dioikitiki-metarrythmisi%2F&usg=AOvVaw3LjDXIFji6IYn4ZaXHKvIn
(ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 10/3/2023)
18. Μαραβέγιας Ναπολέων, Τσινισιζέλης Μιχάλης, (1999), Η ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Θεσμικές, Πολιτικές και Οικονομικές πτυχές, β' έκδοση, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα.
19. Μεταξάς Αντώνιος, (2017), Ευρωπαϊκή Ένωση, Τα βασικά κανονιστικά κείμενα, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη.
20. Μούσης Νίκος, (2018), Ευρωπαϊκή Ένωση Δίκαιο-Οικονομία-Πολιτική, δέκατη έκτη ενημερωμένη έκδοση, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
21. Μπαμπαλιούτας Λάμπρος, Μητσόπουλος Κωνσταντίνος, (2014), Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και περιφερειακή πολιτική της Ε.Ε. , Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη.
22. Μπαμπαλιούτας Λάμπρος, (2021), Το σύγχρονο Θεσμικό Πλαίσιο της Ελληνικής Δημόσιας Διοίκησης, τόμος Α και Β, Γ' έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη.
23. Πετράκος Γιώργος, Ψυχάρης Γιάννης, (2016), Περιφερειακή Ανάπτυξη στην Ελλάδα, β' έκδοση, Εκδόσεις Κριτική Επιστημονική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

24. Σπανού Καλλιόπη, (2018), Μεταρρυθμίσεις στη δημόσια διοίκηση στη διάρκεια της κρίσης, επισκόπηση/περιγραφή/αποτίμηση, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα,
https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwiihJnwxtT9AhX1R_EDHc2WDzAQFnoECA8QAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.eliamep.gr%2Fel%2Fpublication%2F%25CE%25BC%25CE%25B5%25CF%2584%25CE%25B1%25CF%2581%25CF%2581%25CF%2585%25CE%25B8%25CE%25BC%25CE%25AF%25CF%2583%25CE%25B5%25CE%25B9%25CF%2582-%25CF%2583%25CF%2584%25CE%25B7-%25CE%25B4%25CE%25B7%25CE%25BC%25CF%258C%25CF%2583%25CE%25B9%25CE%25B1-%25CE%25B4%25CE%25B9%25CE%25BF%25CE%25AF%25CE%25BA%25CE%25B7%25CF%2583%25CE%25B7%2F&usg=AOvVaw06EDGsYQYbsV8k-W2HnEVY (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 11/3/2023).
25. Σπινέλλης Δ., Μιχαλόπουλος Μ., Βασιλάκης Ν., Πουλούδη Ν., Τσούμα Ν., (2021). Η ηλεκτρονική διακυβέρνηση στην Ελλάδα στη μετακορωνοϊό εποχή, διαΝΕΟσις,
https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwj86aOfktT9AhWWc_EDHbT6AiMQFnoECA4QAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.dianeosis.org%2Fwp-content%2Fuploads%2F2021%2F09%2Ffe-gov_policy-paper.pdf&usg=AOvVaw1m_v9vLmmWs6aqYd35CT8C (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 11/3/2023).
26. Σωτηρόπουλος Δημήτρης, Χριστόπουλος Λεωνίδα, (2017), Πολυνομία, Κακονομία και Γραφειοκρατία στην Ελλάδα, Ανάλυση Αποτυχιών του Παρελθόντος και Προτάσεις Βελτιωτικών Παρεμβάσεων, διαΝΕΟσις.
<https://www.google.com/search?q=%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CE%BD%CE%AD%CE%BF%CF%83%CE%B9%CF%82+%CF%80%CE%BF%CE%BB%CF%85%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%AF%CE%B1+>

%CE%BA%CE%B1%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC
%CE%AF%CE%B1+%CE%BA%CE%B1%CE%B9+%CE%B3%CF%81
%CE%B1%CF%86%CE%B5%CE%B9%CE%BF%CE%BA%CF%81%CE
E%B1%CF%84%CE%AF%CE%B1+%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%
BD+%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1%2C+
%CE%B1%CE%BD%CE%AC%CE%BB%CF%85%CF%83%CE%B7+%
CE%B1%CF%80%CE%BF%CF%84%CF%85%CF%87%CE%B9%CF%
8E%CE%BD&client=firefox-b-d&ei=BYAMZNuxEY3Wxc8P-
JOn8Ak&ved=0ahUKEwibyMLj-
9P9AhUNa_EDHfjJCZ4Q4dUDCA4&uact=5&oq=%CE%B4%CE%B9%
CE%B1%CE%BD%CE%AD%CE%BF%CF%83%CE%B9%CF%82+%CE
F%80%CE%BF%CE%BB%CF%85%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%
AF%CE%B1+%CE%BA%CE%B1%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%
BF%CE%BC%CE%AF%CE%B1+%CE%BA%CE%B1%CE%B9+%CE%
B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%B5%CE%B9%CE%BF%CE%BA
%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%AF%CE%B1+%CF%83%CF%84%CE
E%B7%CE%BD+%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE
E%B1%2C+%CE%B1%CE%BD%CE%AC%CE%BB%CF%85%CF%83
%CE%B7+%CE%B1%CF%80%CE%BF%CF%84%CF%85%CF%87%CE
E%B9%CF%8E%CE%BD&gs_lcp=Cgxnd3Mtd2l6LXNlcnAQAzolCAA
QgAQQsQMqgWE6CAgAEIAEELEDOggILhCxAXCDAToFCC4QgAQ6
CAgAELEDEIMBOgUIABCABDoLCC4QgAQQxwEQrWE6DgguELED
EIMBEMcBEK8BOg4IABCABBCxAXCDARDJAzoRCC4QgAQQsQMq
gWEQxwEQrWE6CwgAEIAEELEDEMkDOgcILhCABBAKOgcIABCAB
BAKOgQIABAeOgYIABAeEA86AggmOgYIABAWEb46BQghEKABO
gcIIRCgARAKOgQIIRAKOgUIABCiBEoECEEYAVCpCliTtgJg57cCaA
9wAHgEgAGHClgB3qcBkgERMC43OS4xMC4xLjEuMS4wLjSYAQCg
AQGwAQDAAQE&sclient=gws-wiz-serp (ημερομηνία τελευταίας
πρόσβασης 7/1/2023).

27. Ψυχάρης Ιωάννης, (2014), Η σύγχρονη εμπειρία σχεδιασμού και υλοποίησης περιφερειακών προγραμμάτων στην Ελλάδα: μια πρώτη καταγραφή και απόπειρα αξιολόγησης, Region and periphery,

https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjAt-jLxtT9AhVTRfEDHaIoA0gQFnoECA0QAQ&url=https%3A%2F%2Fjournals.epublishing.ekt.gr%2Findex.php%2Fperiphery%2Farticle%2Fdownload%2F18511%2F16403&usg=AOvVaw2Ppfy_z0FUHrpkPhRw-HOd
(ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 10/5/2022).

II. Μεταφρασμένη από την αλλοδαπή :

1. Tim Bale, (2011), Πολιτική στις χώρες της Ευρώπης Πολυεπίπεδη διακυβέρνηση και αλληλεπιδράσεις, Εκδόσεις Κριτική.

III. Επίσημα Κείμενα :

1. Λευκή Βίβλος για τη Διακυβέρνηση, (2012), www.opengov.gr/minreform/wp-content/uploads/downloads/2012/01/lefki_vivlos.pdf.
2. Λευκή βίβλος για την πολυεπίπεδη διακυβέρνηση της Επιτροπής των Περιφερειών, (2009), Ευρωπαϊκή Ένωση.

IV. Νομοθεσία :

1. Ν. 4807/2021 “Θεσμικό πλαίσιο τηλεργασίας, διατάξεις για το ανθρώπινο δυναμικό του δημοσίου τομέα και άλλες επείγουσες ρυθμίσεις” (ΦΕΚ 96 Α’) και η αιτιολογική έκθεση αυτού.
2. Ν. 4727/2020 “Ψηφιακή Διακυβέρνηση (Ενσωμάτωση στην Ελληνική Νομοθεσία της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/2012 και της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/1024) Ηλεκτρονικές Επικοινωνίες (Ενσωμάτωση στο Ελληνικό Δίκαιο της Οδηγίας (ΕΕ) 2018/1972) και άλλες διατάξεις” (ΦΕΚ 45 Α’) και η έκθεση επί του νομοσχεδίου.

3. Ν. 4914/2022 “Διαχείριση, έλεγχος και εφαρμογή αναπτυξιακών παρεμβάσεων για την Προγραμματική Περίοδο 2021-2027, σύσταση Ανώνυμης Εταιρείας «Εθνικό Μητρώο Νεοφυών Επιχειρήσεων ΑΕ» και άλλες διατάξεις” (ΦΕΚ 61 Α’).

V. Εγκύκλιοι :

1. Η αρ. ΔΙΔΑΔ/Φ.64/890/οικ.16790/20-10-2022 (5541/τΒ) εγκύκλιος του Υπουργείου Εσωτερικών.
2. Η αρ. ΔΙΔΑΔ/Φ.69/222/οικ.1425/30-1-2023 εγκύκλιος του Υπουργείου Εσωτερικών.
3. Η αρ.88/ΕΥΣΣΑΑΠ 74/10-1-2014 εγκύκλιος (3^η) για την κατάρτιση των επιχειρησιακών προγραμμάτων της Προγραμματικής Περιόδου 2014-2020 του Υπουργείου Ανάπτυξης και Ανταγωνιστικότητας.
4. Η αρ. 125192/25-11-2020 εγκύκλιος (2^η) για την προετοιμασία του σχεδιασμού των προγραμμάτων 2021-2027 του Υπουργείου Ανάπτυξης και Επενδύσεων, <https://www.espa.gr/el/Pages/eLibraryFS.aspx?item=2496> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 5/3/2023).

VI. Ιστοσελίδες :

1. <https://www.espa.gr/el/Pages/newespa21-27.aspx> (Παρουσίαση νέου ΕΣΠΑ 2021-2027 τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 7/3/2023).
2. <https://www.espa.gr/el/Pages/staticESPA2014-2020.aspx> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 27/1/2023).
3. Εταιρικό Σύμφωνο Περιφερειακής Ανάπτυξης 2021-2027, https://www.espa.gr/el/Documents/2127/Etairiko_Symfwno_Perifereiak_is_Anaptyxis_ESPA_2021-2027_29-08-2021.pdf (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 11/3/2023).

4. www.espa.gr/el/Pages/Sxediasmos21-27.aspx (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 10/5/2022).
5. <https://www.europarl.europa.eu> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 15/1/2023).
6. https://ec.europa.eu/regional_policy/el (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 30/1/2023).
7. <https://covid19.gov.gr/ilektroniko-mitroo-asthenon-covid-19> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 22/1/2023).
8. <https://www.gov.gr/> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 10/3/2023).
9. <https://www.secdigital.gov.gr/stats/> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 10/3/2023).
10. <https://www.apografi.gov.gr/στατιστικά.html> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 22/2/2023).
11. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2021:231:FULL&from=EL> 2021/1060 Κανονισμός Ευρωπαϊκής Ένωσης (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 6/3/2023).
12. <https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 1/3/2023).
13. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/qanda_21_3059 (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 9/3/2023).

14. https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiL8Jn0ptb9AhXiSPEDHfysCtoQFnoECAsQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.eetaa.gr%2Fanakoinoseis%2F20221912_espa21_27_kai_ta.pdf&usg=AOvVaw0mosyOqoo1mUnXA-mpNdJw (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 8/3/2023).
15. https://www.eydamth.gr/images/site_2017/ArticleID_547/00_sfc2021-PRG-2021EL16FFPR006-1.2_approved.pdf (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 12/3/2023).
16. <https://2021-2027.pepkm.gr/uploads/2022/news/83/programma-kentriki-makedonia.pdf> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 12/3/2023).
17. https://www.espa-epirus.gr/files/document/filename/sfc2021_prg_2021el16ffpr009_1_2.pdf (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 12/3/2023).
18. <https://dytikiellada.gr/wp-content/uploads/2022/09/sfc2021-PRG-2021EL16FFPR010-1.2.pdf> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 12/3/2023).
19. <https://pepdym.gr/images/Wb/A5PEP/050/11/1.1%20Progr1.2.pdf> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 12/3/2023).
20. <https://pste.gov.gr/wp-content/uploads/2022/10/SFC.pdf> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 12/3/2023).
21. <https://www.eydpelop.gr/2014-2020/wp-content/uploads/2022/09/%CE%A0%CE%95%CE%9B%CE%9F%CE%A0%CE%9F%CE%9D%CE%9D%CE%97%CE%A3%CE%9F%CE%A3-2021EL16FFPR013.pdf> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 12/3/2023).

22. <http://www.pepionia.gr/wp-content/uploads/2022/09/1.%CE%A0%CE%95%CE%A0sfc2021-PRG-2021EL16FFPR014-1.2-1.pdf> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 12/3/2023).
23. <https://www.e-pepba.gr/sites/default/files/2022-09/sfc2021-PRG-2021EL16FFPR015-1.2.pdf> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 12/3/2023).
24. <https://2021-2027.pepkritis.gr/wp-content/uploads/2022/08/%CE%A4%CE%BF-%CE%A0%CF%81%CF%8C%CE%B3%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%BC%CE%B1-%CE%9A%CE%A1%CE%97%CE%A4%CE%97-2021-2027.zip> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 12/3/2023).
25. https://www.pepattikis.gr/sites/default/files/field/file/media/2022-10/2_Program_Attica_2021_2027_SFC_2021_2021EL16FFPR017_0.pdf (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 12/3/2023).
26. <https://pepna.gr/sites/default/files/sfc2021-PRG-2021EL16FFPR018-1.2.pdf> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 12/3/2023).
27. <https://www.thessalia-esp.gr/etairiko-symfono-2021-2027-programma-thessalia-2021-2027#> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 12/3/2023).
28. <http://21-27.antagonistikotita.gr/nea-programmatistikh-periodos-21-27/> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 7/3/2023).